

Ferdinand De Lil (Collectie Carla De Lil)

Ferdinand De Lil

Een Zedelgemse verzetsheld

Herdenking Wapenstilstand – Zedelgem, 11 november 2023

The President
OF THE UNITED STATES OF AMERICA
has directed me to express to
FERNAND DE LIL

*the gratitude and appreciation of the
American people for gallant service
in assisting the escape of Allied
soldiers from the enemy*

Dwight D. Eisenhower

DWIGHT D. EISENHOWER
General of the Army
Commanding General United States Forces European Theater

Dankbetuiging namens de Amerikaanse President Eisenhower aan Ferdinand De Lil
(Collectie Carla De Lil)

Voorwoord

In 2023 staat de figuur van Ferdinand De Lil centraal in de 11-novemberbrochure die de Vaderlanderkes “Zedelgem herdenkt” in samenwerking met het Gemeentebestuur Zedelgem hebben opgemaakt.

Het is opnieuw meer dan de moeite waard de tijd te nemen om deze brochure door te lezen. Het auteursduo Patrick Arnou en Johan Verplancke brengen samen het levensverhaal van Ferdinand én de weerstand te Zedelgem. De auteurs doken daarvoor niet alleen de archieven in, maar namen ook de tijd om de kinderen van Ferdinand, Carla en Georges, te interviewen. Dankzij hun getuigenissen komt dit verhaal echt tot leven en krijgen we een unieke blik op de vreselijke impact die de oorlog op het hele Zedelgemse gezin had.

Het is een boeiend relaas geworden waarin we inzicht krijgen in de werking van de lokale weerstand en Ferdinand De Lil als echte held leren kennen. Het verhaal werd vol gevoel en met aandacht voor detail gebracht. De vele unieke foto's maken het werk compleet. We wensen dan ook de Vaderlanderkes, de auteurs, de vele betrokken vrijwilligers en de familie De Lil te bedanken voor dit mooie werk. Aan de lezer wensen we veel leesgenot toe.

*Schepen van erfgoed & archief
Jurgen Dehaemers*

*Burgemeester
Annick Vermeulen*

Ten geleide

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er overal in Europa personen en organisaties die zich hebben verzet tegen de Duitse bezetters. Ook in België was er tal van verzet. Het verzet, ook wel 'de ondergrondse' genoemd, dwarsboomde het beleid van de bezetter tijdens de oorlog. Dit ging van het saboteren van verbindingen en telefoonlijnen, het transporteren van goederen en wapens tot het helpen onderduiken en vluchten van geallieerde piloten.

In deze brochure besteden we speciale aandacht aan het Zedelgems verzet, waarover weinig valt te vinden in de geschiedenisboeken en meer bepaald een Zedelgense verzetsheld uit de Tweede Wereldoorlog, Ferdinand De Lil, die uiteindelijk een onfortuinlijk lot heeft moeten ondergaan in het concentratiekamp Neuengamme. Doch zijn inzet, moed en vooral opofferingsgeest strekt tot voorbeeld en verdient om een blijvende herinnering te zijn, hetgeen we met deze brochure op een illustratieve wijze hebben trachten te realiseren.

Ook deze keer wordt het wedervaren van onze verzetsheld geschetst in een soort van levensloop waarbij aandacht werd besteed aan feiten die onze gemeente hebben aanbelangd. De insteken van getuigen en vooral de nabestaanden geven dan ook een extra dimensie aan dit verhaal.

In de tijdsgeest van 11 November willen we hiermee de lezer aanmoedigen tot een diepere bezinning dat de acties en heldendaden van onze medeburgers van die tijd niet evident waren en dat we hen onze blijvende dankbaarheid en erkenning verschuldigd blijven.

Luc GEERS

Luitenant-kolonel

Voorzitter De Vaderlanderkes "Zedelgem herdenkt"

Ferdinand De Lil: een Zedelgemse verzetsheld

Patrick Arnou
Johan Verplancke

Jeugd en ouderlijk midden

Ferdinand Raymond Ghislain De Lil werd op 13 maart 1913 geboren te Geraardsbergen als het tweede kind in het gezin van Benoit De Lil en Octavia Vandenhove.

Op het internet is een stamboom van de familie De Lil te vinden, die teruggaat tot het einde van de zestiende eeuw. Op dat ogenblik vinden we de voorouders van Ferdinand De Lil terug in Overboelare, een dorp nabij Geraardsbergen. Op het einde van de zeventiende eeuw week de familie uit naar de stad Geraardsbergen zelf, om daar dan onafgebroken te blijven wonen. Bij deze voorouders vinden we o.a. schoenmakers en leidekkers. Na de industriële revolutie werden ze meestal fabriekswerkers.

De grootvader van Ferdinand De Lil was Jean-Baptiste De Lil. Deze kloeke robuuste man overleed te Geraardsbergen op 20 mei 1950 en was toen bijna 90 jaar oud.¹ In de familie sprak iedereen over “peetje Jean”. De man heeft veel tegenspoed gekend in zijn leven. Hij verloor zijn vader Adrianus De Lil toen hij goed één jaar oud was² en hij leefde lang genoeg om op het einde van de Tweede Wereldoorlog nog het tragisch verlies van zijn kleinzoon Ferdinand mee te maken. “Peetje Jean” bleef ook 22 jaar alleen als weduwnaar. Zijn echtgenote Clotilde De Lanoit stierf reeds in 1928³. Zij was de tante van de bekende bokser Cyriel Delannoit⁴, die de bijnaam Tarzan droeg en die op

¹ Hij werd geboren te Geraardsbergen op 10 september 1860. In de overlijdensakte van zijn echtgenote in 1928 werd Jean-Baptiste De Lil aangeduid als “fabriekswerker”. Elders vinden we hem terug als “meestergast”.

² Adrianus De Lil werd geboren te Geraardsbergen op 23 juni 1811 en overleed er op 26 januari 1862. Hij was leidekker van beroep.

³ Clotilde De Lanoit was geboren te Geraardsbergen op 3 juni 1863 en overleed er op 16 oktober 1928.

⁴ De naam van deze familie De Lanoit/Delannoit kent zeer verschillende schrijfwijzen.

23 mei 1948 te Brussel voor 20.000 toeschouwers Europees kampioen boksen middengewicht werd. In 2022 werd voor Tarzan een standbeeld onthuld op de vesten van Geraardsbergen. Deze bokser was een verre neef van Ferdinand De Lil.

De vader van Ferdinand De Lil was dus Benoit De Lil, op zijn oude dag bekend als “peetje Benoit”. Geboren te Geraardsbergen op 6 januari 1889, huwde hij op 21 april 1911 met Octavia Vandenhove.⁵

Een eerste zontje Georges werd nauwelijks twee maanden oud.⁶ Daarna kwam Ferdinand (° 13 maart 1913), gevolgd door Gustave (° 23 juni 1916), en behoorlijk wat later nog door Cyrille (° 19 april 1927) en Juliette (° 6 september 1930). Volgens de mondelinge overlevering hadden de ouders acht kinderen, waarvan er maar vier volwassen werden. Van drie daarvan is in het bevolkingsregister echter geen spoor, maar het kan gaan om levenloos geboren kinderen die geen naam kregen en ook niet ingeschreven werden in dit bevolkingsregister.

Van vader Benoit De Lil wordt verteld dat hij zich van jongs af aan veel meer aangetrokken voelde tot de machines in de fabriek dan tot de school. We vinden hem dan ook terug als fabriekswerker (o.a. in de lucifernijverheid te Geraardsbergen) en op latere leeftijd als nachtwaker. Zijn lezen en schrijven zou in zijn jonge jaren niet echt fameus zijn geweest en hij zou hiervoor vooral op zijn vrouw Octavia hebben gesteund. Wanneer deze laatste een tijdlang een groentewinkel uitbaatte aan de Wegvoeringstraat 4 te Geraardsbergen, zou hij zich wel verder geschoold hebben om de boekhouding te kunnen doen. Het gezin woonde aanvankelijk op het adres Oude Steenweg 19, en later dus aan de Wegvoeringstraat. In de jaren dertig werd te Geraardsbergen een vroege sociale woonwijk gerealiseerd nabij de Zakkaai aan de Dender. De wijk kreeg officieel de naam Frans Renswijk⁷, maar was in Geraardsbergen bekend als

⁵ Octavia Vandenhove werd geboren te Onkerzele op 16 september 1891 als dochter van de landbouwer Ferdinand Vandenhove (° Onkerzele, 11 augustus 1855 – † Geraardsbergen 23 december 1939) en van Ferdinanda Van Nieuwenhove (° Onkerzele, 15 mei 1855 – † Geraardsbergen 21 februari 1931).

⁶ Geboren te Geraardsbergen op 23 maart 1912 en er overleden op 25 mei 1912.

⁷ Naar een liberale burgemeester van Geraardsbergen, die ook voorzitter was van de sociale huisvestingsmaatschappij.

Benoit De Lil en Octavia Vandenhove bij de Leuvense stoof (Collectie Carla De Lil)

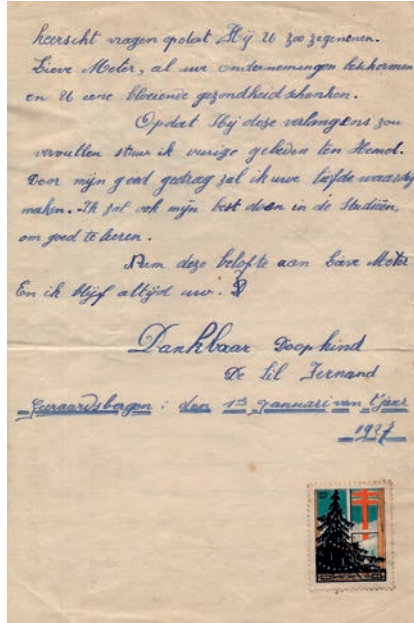
Ferdinand De Lil op 15-jarige leeftijd (Collectie Carla De Lil)

“de hofkes”. Benoit De Lil hield toezicht op de bouwwerken van de wijk en verbleef dan ook van 1935 tot 1938 op drie heel nabij gelegen adressen aan de Zakkaai. Wanneer de nieuwe woonwijk klaar was, ging hij er wonen in het huis Frans Renswijk 4.

Vader Benoit De Lil was overtuigd socialist, hoewel hij uit een erg katholiek gezin kwam. Hij was een familieman, die graag had dat zijn kinderen en kleinkinderen regelmatig op bezoek kwamen. Hij bakte dan wafels of pannenkoeken. Moeder Octavia Vandenhove was naar het einde van haar leven toe lang bedlegerig en werd door haar man verzorgd. Ze overleden kort na elkaar op respectievelijk 20 mei 1963 (zij) en 20 augustus 1963 (hij).

Ferdinand De Lil wordt herinnerd als een gemakkelijk kind, zacht geaard van karakter en vlug tevreden, maar wel een weinig terughoudend. Hij doorliep de gemeentelijke lagere school in Geraardsbergen en kreeg daarna ook nog een korte technische

opleiding. Er is van hem een prachtige nieuwjaarsbrief van 1 januari 1927 bewaard gebleven, geschreven in een vlot en sierlijk handschrift. Ook hij begon na zijn schooltijd te werken in een luciferfabriek in Geraardsbergen, dat toen een waar centrum van de luciferindustrie was.⁸

Nieuwjaarsbrief Ferdinand De Lil – 1 januari 1927 (Collectie Carla De Lil)

⁸ Reeds in 1912 hadden een aantal kleinere luciferfabrieken zich daar verenigd onder de bekende naam *Union Allumetière*. De volgende jaren werden steeds meer zelfstandige bedrijven overgenomen. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de luciferproductie gecentraliseerd in één grote nieuwe fabriek aan de Dender te Overboelare. Deze fabriek sloot haar deuren op 30 mei 2000, waarmee er een einde kwam aan het grote luciferavontuur van Geraardsbergen.

Legerdienst en huwelijk

Op 15 februari 1934 werd Ferdinand opgeroepen om zijn militaire dienst te doen. Hij kwam terecht in de kazerne Sint-Anna te Laken. Daar was toen het legeronderdeel “Grondverdediging tegen Luchtvaartuigen” (luchtafweer) gevestigd. Iedereen sprak echter over de DTCA. Dit was de afkorting van het Franse “*Défense Terrestre contre Aéronefs*”. Ferdinand behoorde tot diegenen die toen slechts acht maanden dienst moesten doen.⁹

Etiket luciferdoosje Union Allumettièrre
(Wikimedia Commons)

Terug uit het leger, huwde Ferdinand op 11 oktober 1935 te Geraardsbergen met de toen 21-jarige Jeanne De Ridder. Zij waren ver verwant¹⁰ en leerden elkaar kennen in de luciferfabriek waar Ferdinand na zijn militaire dienst was teruggekeerd. Hij werkte er bij de “krassers”.¹¹ Zij vulde de luciferdoosjes en pakte ze in.

Jeanne was ook te Geraardsbergen geboren op 20 april 1914 als de dochter van Cyrille De Ridder¹² en van Maria Pilaeten¹³. Het huwelijk van Jeanne en Ferdinand vond plaats met gemengde gevoelens. De moeder van Jeanne was kort daarvoor met het “*vuur in de buik*” opgenomen in een kliniek aan de Coupure te Gent en overleed daar nauwelijks twintig dagen vóór het huwelijk.¹⁴ Dit maakte Jeanne De Ridder ouderloos, want haar vader Cyrille De Ridder was al twee jaar eerder overleden.¹⁵

⁹ De militiewet van 7 november 1928 kende een verschil in de diensttijd die acht, twaalf of dertien maanden kon bedragen.

¹⁰ De grootmoeder van Jeanne was Emma De Lil, echtgenote van Leo Pilaeten. De gemeenschappelijke stamvader van Jeanne en Ferdinand was Joannes De Lil, geboren te Geraardsbergen op 1 augustus 1716.

¹¹ Lucifers die gemakkelijk ontbranden, zodat het volstaat om ze ergens tegenaan te wrijven.

¹² Cyrille De Ridder was geboren te Nederboelare op 25 juni 1886.

¹³ Maria Pilaeten was geboren te Geraardsbergen op 27 november 1885.

¹⁴ Overleden te Gent op 20 september 1935.

¹⁵ Overleden te Geraardsbergen op 31 maart 1933.

Jeanne kwam uit een familie van vooral sigarenmakers¹⁶, ook één van de industriële activiteiten waarvoor Geraardsbergen toen bekend was. Dit was nog lang gedeeltelijk huisnijverheid gebleven. Met beperkte middelen (een sigarenpers thuis) konden ook de thuisblijvende vrouwen wat bijverdienen. Jeanne ging echter buitenhuis werken in de lucifernijverheid. Tijdens haar jeugd was ze ook lid van de meisjesafdeling van de socialistische turnkring *Rust Roest* in Geraardsbergen.

Na hun huwelijk vestigden Ferdinand en Jeanne zich in haar ouderlijke woning aan het Verbrandhof 10 te Geraardsbergen. Ferdinand en Jeanne bleven daar wonen tot ze begin 1937 naar Zedelgem verhuisden.

Ferdinand en Jeanne kregen twee kinderen: een dochter Carla, geboren te Geraardsbergen op 19 maart 1938, en een zoon Georges, geboren te Geraardsbergen op 8 september 1943. Bij de geboorte van deze beide kinderen woonde het gezin te Zedelgem, maar Jeanne kwam telkens terug naar haar schoonouders te Geraardsbergen om er in familiale kring te kunnen bevallen.

Beroepsmilitair

Intussen had Ferdinand besloten om te kiezen voor een beroepsloopbaan als militair. Zijn keuze voor een professionele carrière bij het leger was deels financieel. Hij verdiende daar iets meer dan in de fabriek en militairen hadden naast hun loon ook een aantal interessante extra's.

De precieze gegevens over zijn loopbaan als beroepsmilitair kunnen we hier echter niet weergeven, gezien deze dossiers momenteel jammer genoeg onbeschikbaar zijn. Een aantal gegevens worden wel vermeld in een "*Levensbeschrijving van Wm. De Lil*", die werd opgemaakt n.a.v. de 13e promotie van de School van Onderofficieren te Zedelgem (schooljaar 1958-59).¹⁷

¹⁶ Onder meer haar moeder, grootmoeder en ooms werkten in de sigarennijverheid te Geraardsbergen. Vader Cyrille De Ridder was mecanicien.

¹⁷ Ook het wel raadpleegbare weerstandsdossier bevat enkele inlichtingen over zijn loopbaan als beroepsonderofficier.

Ferdinand De Lil (uiterst links) bij de DTCA (Collectie Carla De Lil)

Allicht begon Ferdinand als beroepsvrijwilliger, en kwam hij zo bij de DTCA in Zedelgem. Dit legeronderdeel was daar nog maar enkele maanden gevestigd, en dit ter bescherming van het munitiedepot tegen luchtaanvallen.¹⁸ In de “*Levensbeschrijving*” wordt vermeld dat hij daar eerst werd wederopgeroepen als dienstplichtige, wat goed meeviel en hem mee een duwtje in de rug gaf om de definitieve stap naar het leger te zetten. In elk geval moet hij vrijwel onmiddellijk nadien zijn ingetreden als vrijwilliger, want op 2 januari 1937 worden Ferdinand en Jeanne ingeschreven in het bevolkingsregister te Zedelgem, komende van Geraardsbergen. Bij de “*aanmerkingen*” in de laatste kolom werd vermeld: “s.m. 1933 – 1 Regt Grondweer – 233.6777”. Dit staat voor soldaat milicien van de klasse 1933, die behoort tot het Eerste Regiment DTCA met stamnummer 233.6777. Het laatste cijfer was fout, want het stamnummer van Ferdinand was 233.6775.

¹⁸ Op 5 september 1936 maakte de lokale pers melding van de vestiging van luchtafweereenheden bij de munitiedepots te Zedelgem en te Houthulst. De officiële verwelcoming van de DTCA door het Zedelgemse gemeentebestuur gebeurde op 28 oktober 1936 (Zie hierover de bijdrage over “De luchtafweer in Zedelgem in 1940”, in ARNOU, P., *Een ongeval te Veldegem op 25 september 1944 – Wij herdenken Elie Gruwez en Roland Gryson*, Zedelgem, Gemeentebestuur, 2022, p. 59-64).

Ferdinand De Lil (rechts) tijdens zijn opleiding als onderofficier te Laken (1937), tezamen met zijn vader (midden) en zijn vriend Pauwels (links) (Collectie Carla De Lil)

Op 1 april 1937 begon Ferdinand dan aan een elf maanden durende opleiding als onderofficier. Hij moest hiervoor terug naar de Sint-Anna-kazerne te Laken, waar ook de school van de DTCA was gevestigd. Intussen bleef zijn echtgenote wel in Zedelgem achter. Begin 1938 werd hij dan bevorderd tot wachtmeester (= sergeant) bij het Eerste Regiment DTCA, wat hem terug naar Zedelgem bracht. In die periode werd

ook hun dochter Carla geboren. Het leven leek de jonggehuwden toe te lachen.

Een mooie woning in Zedelgem

Ferdinand en Carla woonden te Zedelgem op het adres Berkenhagestraat D 123bis.¹⁹ Dit was recht tegenover de dorpsmolen. Daar hadden molenaar Achiel Bogaert en zijn echtgenote Prudence Versyck eerst een mooie woning laten oprichten voor zichzelf (D 123). Nadien bouwden ze daar nog een tweede huis naast in dezelfde stijl. Dit was bedoeld voor de ouders van Prudence, nl. Karel Versyck en Elodie Maertens.²⁰

Dit liep echter fout want Elodie Maertens overleed al op 15 mei 1937 en Karel Versyck verkoos uiteindelijk om verder bij zijn zoon Pieter te blijven op de hoeve aan de overzijde van de straat. Achiel en Prudence hadden dus een woning over, die ze verhuurden aan Ferdinand en Jeanne. Het was een ruime woning met o.a. vier slaapkamers boven en een grote poort beneden, die

¹⁹ Later hernoemd naar D 194.

²⁰ Elodie Maertens was het eerste vrouwelijke gemeenteraadslid van Zedelgem tussen 1927 en 1932.

Ferdinand en Jeanne in de tuin (we zien ook het venster in de achtergevel waar later aan de binnenzijde de wapens verborgen zaten)
(Collectie Carla De Lil)

Ferdinand met kepie in zijn tuin te Zedelgem
(Collectie Carla De Lil)

toegang gaf tot een garage. Daar stond de motorfiets van Ferdinand²¹ en aan de balken was er een schommel vastgemaakt voor Carla.

Achter het hoofdgebouw lag de achterkeuken, gevolgd door een toilet (buiten, zoals toen de gewoonte was) en een konijnenhok. Later werd er daar nog een stalletje aangebouwd, wat toeliet om in de oorlog een varken te houden. Achter de woning lag een grote tuin, met het dichtst bij de woning bloemen, gras en een sierspar. Daarachter stonden fruitbomen en struiken met kleinfruit. Naast de woning lag er nog een stuk open land. Ferdinand en Jeanne namen ook een gedeelte hiervan in gebruik. Er kwam daar een kippenren en een aardappelveld. In de periodes dat Ferdinand wegens afwezigheid zelf de grond niet kon bewerken, kwam zijn vader uit Geraardsbergen periodiek het nodige doen. Tussen de Berkenhagestraat en de twee woningen lag telkens nog een kleine voortuin, die van de straat was afgescheiden door een hekken (woning Bogaert) en pilasters met buizen (woning De Lil).

De woning van Ferdinand en Carla bestaat nog steeds en is aan de straatzijde

²¹ Ferdinand reed met een zware motorfiets FN met nummerplaat 190.584. Van deze motorfiets werd aangifte gedaan op 18 juli 1940 te Zedelgem. Dit gebeurde dus allicht door Jeanne De Ridder, gezien Ferdinand toen krijgsgevangene was in Duitsland. Later heeft hij de motorfiets uit elkaar gehaald, en in de grond verstoppt.

Voor de gevel van de woning te Zedelgem (1938) – v.l.n.r.: Ferdinand De Lil – Jeanne De Ridder met Carla – Juliette De Lil – Octavia Vandenhove – Cyrille De Lil – Benoit De Lil (Collectie Carla De Lil)

nog niet zoveel gewijzigd.²² Ze draagt nu het huisnummer Berkenhagestraat 51 en wordt bewoond door Johny Simoens en Andrea Verrecas.²³ Op de gelijkvloerse verdieping werd de keuken achteraan wel uitgebreid, zodat de situatie daar nu anders is dan we zien op een aantal foto's uit die tijd.

Huidige toestand van de woningen van Achiel Bogaert (rechts) en Ferdinand De Lil (links) (Collectie Gemeentearchief Zedelgem, © Henk Rogiers)

²² Wel zijn de voortuinen al lang verdwenen.

²³ Deze woning werd nadien lang bewoond door de bekende Zedelgemse huisslachter August Becue, die ook jaren vaandeldrager was van de lokale NSB.

Mobilisatie

Jammer genoeg begonnen zich zware onweerswolken samen te trekken boven ons land. De internationale toestand werd snel slechter en het Belgisch Leger werd in 1939 gemobiliseerd.

Dit was sterk voelbaar in het gezin van Ferdinand en Jeanne. Na een alarm in de nacht van 14 op 15 april 1939 werd beslist om de DTCA onafgebroken te velde te ontplooiën. Een aantal eenheden bleven wel ter plaatse instaan voor de luchtverdediging van vaste doelen zoals het munitiedepot te Zedelgem. Maar andere eenheden van de DTCA werden mobiel gemaakt en toegevoegd aan legerkorpsen te velde om deze zo ook van luchtafweer te voorzien. Deze legerkorpsen lagen tijdens de mobilisatie vooral in het oostelijk gedeelte van het land, en de hen toegewezen onderdelen van de DTCA moesten volgen.

Uit foto's van november en december 1939 blijkt dat ook Ferdinand toen niet meer in Zedelgem was, maar zich met een afdeling van de DTCA in de Ardense²⁴ heuvels bevond. Het zal voor hem niet gemakkelijk geweest zijn om zijn vrouw en dochtertje thuis alleen achter te laten.

Ferdinand gemobiliseerd tussen Dinant en Marche (midden bovenste rij – 1939) (Collectie Carla De Lil)

²⁴ In de ruime zin. Eén van de foto's toont een wegwijzer waaruit kan afgeleid worden dat Ferdinand zich toen tussen Dinant en Marche bevond.

Ferdinand gemobiliseerd (tweede van links – januari 1940) (Collectie Carla De Lil)

Ook voor Jeanne was het geenszins vanzelfsprekend om zich te integreren in het haar totaal onbekende Zedelgem. Maar ze maakte wel gemakkelijk contacten. Zo werd ze lid van de vrouwenbond om mensen te leren kennen. Ook vond ze lotgenoten in de echtgenotes van andere militairen die te Zedelgem dienst deden, en die zich dikwijls in een vergelijkbare situatie bevonden. Zo kreeg Jeanne toen veel vriendschap van Irma De Vylder²⁵ en van Julia Dierickx-Bonte.²⁶ Ook bleef er een nauwe band met de familie in Geraardsbergen. Zij kwamen regelmatig op bezoek in Zedelgem en jongere familieleden brachten in Zedelgem hun vakantie door.²⁷

²⁵ Irma De Vylder was de echtgenote van Benedikt De Backer (meestal Jules genoemd). Hij was ook beroepsvrijwilliger te Zedelgem en werd hier later eveneens lid van het verzet (Zie verder). Het echtpaar De Backer - De Vylder was in januari 1937 naar Zedelgem verhuisd vanuit Aalst. Zij hebben in de Faliestraat gewoond. Er waren drie kinderen (Roger, Eddie en Brigitte). De jongste dochter Brigitte De Backer werd geboren te Zedelgem op 28 januari 1938. Zij was dus ongeveer even oud als Carla. De familie De Backer is in 1946 naar Erembodegem teruggekeerd.

²⁶ Julia Bonte was de echtgenote van Adolf Dierickx, die werkzaam was in het munitiedepot. Zij woonden toen ook op de Molenhoek.

²⁷ Daaronder was er ook een knap nichtje, Suzy Pilaeten, die te Zedelgem een aantal jongenshartten sneller deed slaan (o.a. van onze latere postmeester Odiel Clarysse).

Tijdens de mobilisatie waren in de woning van Ferdinand en Jeanne twee Belgische militairen tijdelijk ingekwartierd. Carla herinnert zich de namen van Jan Van Der Cruisse²⁸ en van Albert Tisselaer.

Jeanne met Carla en Irma De Vylder met Brigitte De Backer (1938) (Collectie Carla De Lil)

Oorlog

Op 10 mei 1940 werd het oorlog. Zowel in het weerstandsdossier van Ferdinand als op zijn Duitse steekkaart als krijgsgevangene werd vermeld dat hij toen tot de 9^e Batterij van het Eerste Regiment DTCA behoorde.²⁹ Probleem is echter dat dit Regiment toen twee 9^e Batterijen telde.³⁰ Op basis van de vermelding in de latere “*Levensbeschrijving*” van de plaatsen waar Ferdinand vocht tijdens de Achttiendaagse Veldtocht, mogen we aannemen dat hij tot de 9^e Batterij behoorde, die samen met de 7^e en de 8^e Batterij de Groep III van het Eerste Regiment DTCA vormde.³¹ Deze 9^e Batterij stond toen onder de

²⁸ Met dit gezin zijn er ook nadien nog contacten gebleven.

²⁹ Uit andere stukken blijkt dat hij eerder ook bij andere onderdelen van het DTCA had gediend, maar bij gebrek aan mogelijkheid tot inzage in zijn militair dossier, ontbreken de nodige gegevens om dit stuk van zijn loopbaan volledig te kunnen reconstrueren.

³⁰ Er was een 9^e Batterij die deel uitmaakte van Groep III van het Eerste Regiment DTCA. Maar er was daarnaast ook nog een onafhankelijke 9^e Batterij, die tot hetzelfde Regiment behoorde.

³¹ Deze Groep III stond op 10 mei 1940 onder de leiding van majoor Jacques Systemans, terwijl het Eerste Regiment DTCA onder de leiding stond van kolonel stafbrevehouder baron Georges Verhaegen (Zie: www.18daagseveldtocht.be).

leiding van commandant Georges Germain. Ze was uitgerust met vier recente 75 mm luchtafweerkanonnen³² Model 36 van Franse oorsprong, die onder licentie werden gebouwd bij de Belgische firma Cockerill te Luik. Deze kanonnen waren gemonteerd op aanhangwagens met luchtbanden, en daardoor erg mobiel.

Groep III van het Eerste Regiment DTCA was op 10 mei 1940 toegevoegd aan het Tweede Legerkorps dat aan het Albertkanaal lag tussen Herentals en Beringen. De 9^e Batterij waar Ferdinand toe behoorde, bevond zich te Zammel (bij Tongerlo en Westerlo). Van diezelfde Groep III maakte toen ook Vincent Coppieters uit Loppem deel uit als jonge reserveofficier. Hij was de zoon van Joseph Coppieters, onze Loppemse kronieker van de Eerste Wereldoorlog. Het was Coppieters die aan de telefoon was, wanneer de eenheid door het hoofdkwartier werd verwittigd dat de oorlog was begonnen.³³

De Belgische luchtafweer trad onmiddellijk in actie tegen de grote hoeveelheden Duitse vliegtuigen. Reeds de eerste dag verschoot de 9^e Batterij zo'n 800 obussen. Daarmee was de helft van de munitie op. Dit gaf grote problemen. Er reden geen munitietreinen meer en men moest vrachtwagens uitsturen naar Zedelgem. Dit was het dichtste munitiedepot dat de geschikte munitie had. Maar dit betekende telkens een rit van een 400 km heen en terug, en dit over volgepropte wegen...³⁴

Reeds op 11 mei 1940 kwam het bevel tot terugtrekken. Eerst naar de K.W.-linie³⁵ en daarna naar het Kanaal Gent-Terneuzen. Daar werd slag geleverd tot 23 mei 1940. Op weg daarheen werden de Batterijen van Groep III wel op verschillende plaatsen tijdelijk opgesteld om luchtdekking te geven. Dit gebeurde onder meer in de omgeving van Lint - Duffel op 13 mei 1940, waar één van de Batterijen van Groep III twee Duitse vliegtuigen kon neerhalen. Op 18 mei 1940 stond de 9e Batterij opgesteld bij Laarne en op 21 mei 1940

³² De afmeting duidt op de breedte van de gebruikte munitie.

³³ Vincent Coppieters was als ingenieur scheikunde afgestudeerd met grootste onderscheiding. Twee jaar later kwam hij om in de ramp van Tessenderlo Chemie op 29 april 1942.

³⁴ Dit probleem bleef ook tijdens de rest van de Achttiendaagse Veldtocht bestaan, maar werd kleiner naarmate de Batterijen dichter naderden bij de Kust.

³⁵ Een al verder teruggetrokken verdedigingslinie die zich uitstrekte tussen Koningshooikt en Waver.

te Sleidinge. Er werd aanhoudend hevig gevraagd en niet geslapen. Op 22 mei 1940 werd de 9^e Batterij zelf met Duitse bommen bestookt.

Op 24 mei 1940 trok men dan terug tot achter het Schipdonkkanaal. De 9^e Batterij nam positie in te Ursel, waar ze bleef tot 27 mei 1940. Intussen werden ook kanonnen overgebracht naar het reparatieatelier te Veurne.³⁶ Nadat de vijand het Schipdonkkanaal had overgestoken, trok Groep III zich verder terug. De 9e Batterij kwam zo terecht in Hertsberge en uiteindelijk in Loppem, waar de laatste schootsstelling van de oorlog werd ingenomen tot het bericht van de capitulatie volgde.

Tussen 10 en 28 mei 1940 haalde de ganse DTCA 164 Duitse vliegtuigen en één ballon neer.³⁷ Het gros van deze “overwinningen” kwam op rekening van het Eerste Regiment DTCA, dat ook veruit over de beste kanonnen beschikte.

Van 24 tot 28 mei 1940 verbleef de Staf van dit Regiment te Zedelgem, waar ook Ferdinand op 28 mei 1940 krijgsgevangen werd genomen door de Duitsers. Of hij voordien nog Jeanne en Carla terugzag, is niet geweten.

Krijgsgevangen

Ferdinand De Lil kwam als krijgsgevangene eerst terecht in het krijgsgevangenenkamp *Stalag IX C* te Bad Sulza (deelstaat Thüringen).³⁸ Hij kreeg daar het nummer 5582. Zijn persoonlijke detentiefiche vermeldt dat hij 1,73 m groot was en blond haar had. Hij was bij aankomst in het kamp “*gesund*”. Er waren in Bad Sulza ongeveer 680 Belgen. Op 21 augustus 1940 werd Ferdinand overgeplaatst naar *Stalag IX A* te Ziegenhain (deelstaat Hessen), waar er een 850 Belgen waren ondergebracht. Ook de latere Franse president François Mitterrand verbleef daar als krijgsgevangene.

³⁶ Wat zou kunnen verklaren waarom ook Veurne vermeld werd bij de plaatsen waar Ferdinand De Lil toen was. De 9^e Batterij heeft in elk geval nooit te Veurne gevochten.

³⁷ De Duitse artillerie gebruikte toen blijkbaar nog waarnemingsballonnen, die sterk geleken op deze uit de Eerste Wereldoorlog.

³⁸ Dit krijgsgevangenenkamp lag in de Duitse Wehrkreis (militair district) IX met als hoofdplaats Kassel.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
Personalkarte I: Personelle Angaben Kriegsgefangenen-Stammlager: <i>Bad Sulza (Thür.)</i>														Bestimmung der Gefangenenummer: Nr. <i>1788</i> Lager: <i>Stalag IX C</i>											
Des Kriegsgefangenen	Name: <i>De Lil</i>														Staatsangehörigkeit: <i>Belgien (Flam.)</i>										
	Vorname: <i>Ferdinand</i>														Dienstgrad: <i>Wachmeister</i>										
	Geburtsdag und -ort: <i>11.2.1883. J. e. e. a. a. a. d. l. o. g. g. e. n</i>														Truppenteil: <i>Flak Bgt. Komp. nro. 75</i>										
	Religion: <i>kathol.</i>														Zivillberuf: <i>Beschaffener / Beruf: Gr.</i>										
	Vorname des Vaters: <i>Benoit</i>														Matrikel Nr. (Stammrolle des Heimatstaates): <i>223/6975</i>										
Familienname der Mutter: <i>De Ridder</i>														Gefangennamen (Ort und Datum): <i>Zedelghem 28.1.</i>											
														Nähere Personalbeschreibung Größe: <i>178</i> Haarfarbe: <i>blauw</i> Besondere Kennzeichen: Name und Anschrift der zu benachrichtigenden Person in der Heimat des Kriegsgefangenen: <i>Mme De Lil</i> <i>Berkenhaeghestraat n° 17</i> <i>Zedelghem 1943</i> <i>Gelpeu</i> Wenden!											

Krijgsgevangenfiche Ferdinand De Lil in Stalag IX C (Collectie Carla De Lil)

In de regel werden de krijgsgevangenen gedwongen tewerkgesteld in arbeidskommando's. Voor Ferdinand ging het om het arbeidskommando 1120. Dit bestond – zeker op dat ogenblik – uit een groep Belgische krijgsgevangenen die ondergebracht waren in het dorp Nieste (deelstaat Hessen op een 15 kilometer van Kassel). Ze verbleven daar in de lokale herberg van Heinrich Kesten en werden er tewerkgesteld bij boeren. Dit viel al met al behoorlijk mee en de leefomstandigheden – én zeker ook de voeding – waren daar veel beter dan in het krijgsgevangenenkamp zelf.³⁹

³⁹ Jean Swalve – die op 28 mei 1940 krijgsgevangen was genomen te Kortemark en die samen met Ferdinand in dit arbeidskommando 1120 te Nieste werkte – getuigt dat hij eerst negen kilogram was vermagerd tijdens zijn verblijf in het krijgsgevangenenkamp zelf. Maar hij kwam daarna in vijf maanden tijd terug dertien kilogram bij tijdens zijn tewerkstelling in Nieste. De Duitse boeren zorgden ervoor dat hun landarbeiders goed te eten hadden. Ze wilden ze trouwens ook na hun vrijlating als krijgsgevangene graag verder houden als werkkracht (*Les mémoires de Jean Swalve* op www.brigade-piron.be).

Jeanne was natuurlijk blij dat haar man de oorlog had overleefd. Ze stuurde hem brieven met foto's. Bij de familie zijn nog twee van die foto's bewaard, die Ferdinand nadien terug meebracht. Achteraan zien we de censuurstempel van *Stalag IX C*. Op één van die foto's is de kleine Carla aan het spelen op de koer bij de buurvrouw Prudence Versyck.⁴⁰ Dit beeld werd gemaakt door een Duitse militair die daar kort na de capitulatie was ingekwartierd.

Foto van Jeanne en Carla opgestuurd naar Ferdinand als krijgsgevangene in Duitsland, met op keerzijde: "Geprüft Stalag IX C" (Collectie Carla De lil)

Materieel kon Jeanne het hoofd wel rechthouden, nu zij als echtgenote van een krijgsgevangene een vergoeding werd uitbetaald door het OTAD.⁴¹ Ze kreeg ook wel materiële steun van haar burens. Achiël Bogaert had als molenaar vrij gemakkelijk toegang tot bloem, waarmee Prudence in de eigen oven broden bakte. Jeanne deelde regelmatig mee, en dit niet alleen met brood maar ook met karnemelk. Ook Pieter Versyck en zijn echtgenote Maria Dewitte zorgden voor heel wat hulp in natura.

⁴⁰ Buurvrouw en huisbazin Prudence Versyck had zelf geen kinderen en zij zag Carla zeer graag. Tussen de achterkeuken van de woning De Lil en de koer van de woning Bogaert zat een deur, die zorgde voor een directe verbinding. Carla ging dan ook regelmatig op die koer spelen.

⁴¹ De Franstalige afkorting voor de Dienst belast met de Werkzaamheden van het Gedemobiliseerd Leger. Deze Dienst was opgericht op initiatief van de Koning, en betaalde o.a. een wedde uit aan de krijgsgevangenen en de gedemobiliseerde beroepsmilitairen.

Op 4 januari 1941 publiceerde de krant *Brugsch Handelsblad* een lijst van de 33 Zedelgemse krijgsgevangenen, die nog steeds in Duitsland waren. Daartoe behoorde ook Ferdinand De Lil.⁴²

Het zou nu echter niet lang meer duren. Op 16 februari 1941⁴³ mocht Ferdinand terug naar huis. Hij had geluk want vele van de beroepsonder-officieren zijn tot het einde van de Tweede Wereldoorlog in Duitse krijgsgevangenschap moeten blijven. Op de detentiefiche van Ferdinand werd zijn beroep “*Berufssoldat*” vervangen door “*Kraftfahrer*” (autobestuurder).⁴⁴

Gamel waarop Ferdinand als krijgsgevangene zijn naam en die van Jeanne en Carla gekerfd heeft (Collectie Carla De Lil)

De terugkomst was thuis niet aangekondigd. Carla herinnert zich nog dat moeder dikwijls vertelde hoe ze om 2 uur in de nacht werd gewekt door geklop op de deur, waarbij iemand riep: “*Jeanne, 't is Fernand*”. Dit was waarlijk een heuglijk moment.

Op vandaag bewaart dochter Carla ook nog een herinnering aan de krijgsgevangenschap van haar vader. Het betreft een gamel, waarop Ferdinand toen zijn naam, te samen met die van Jeanne en Carla heeft ingekerfd.

⁴² Het ging om: Allemeersch Camiel, Bolle Maurice, Bonte Marcel, Buffel André, Couwet Noël, Debast Luciaan, Deketelaere M., Delacourt Marcel, De Lil Ferdinand, Develter Joseph, Dumon Aimé, Eecloo August, Gevaert Gaston, Gyselinck Omer, Kempinck Marcel, Lievens Hendrik, Meulemeester Maurits, Meuleman Joseph, Riemaecker André, Rommel Stanislas, Roose André, Segaert André, Van Acker Cyriel, Van Daele Odiel, Vandenbroucke Henri, Vanhollebeke Albert, Vanhove Remi, Van Oost Gaston, Van Steelandt G., Verhaeghe Georges, Verleye André, Verplancke Maurits en Versyck Alberik.

⁴³ Ook andere krijgsgevangen militairen uit Zedelgem – zoals Cyrille Van Acker en André Roose – verbleven in dezelfde *Stalag IX C* en mochten eveneens naar huis op 16 februari 1941 (Zie verder).

⁴⁴ Zoiets gebeurde ook op de detentiefiche van Jean Swalue (Zie voetnoot 39). We zien verder dat zowel op de fiches van Ferdinand De Lil als van Jean Swalue bij de vermelding van hun nationaliteit “*Belgier*” ook “*Flame*” was toegevoegd. Het is algemeen bekend dat de Duitsers gunstiger stonden ten aanzien van Vlaamse krijgsgevangenen.

Terug thuis

Ferdinand De Lil (tweede van links) aan de slag bij Winterhulp (Collectie Carla De Lil)

INSCHRIJVING BIJ DE KLEINHANDELAARS	
Product(en) Naam of firma KEMPE-VANHOUTE G. STRAAT, 6 194 ZEDELGEN, H.R. B.F. 1940	STEMPEL DER GEMEENTE
Product(en) Naam of firma Gaston SABDEF BEENHOUE ZEDELGEN H. R. Brugge 1877	STEMPEL DER GEMEENTE
Product(en) Naam of firma	STEMPEL DER GEMEENTE

Fragment ravitaillingskaart van Ferdinand De Lil met inschrijving bij beenhouwer Sabbe en bakker Kempe te Zedelgem (Collectie Carla De Lil)

Ook na zijn terugkeer uit krijgsgevangenschap kon en mocht Ferdinand geen militaire activiteiten meer uitoefenen. Maar het OTAD zorgde voor de verdere uitbetaling van een wedde. Toch probeerde men de gedemobiliseerde militairen zoveel mogelijk elders aan de slag te krijgen. Dikwijls werd daarbij gekeken naar de intussen opgerichte ravitaillingsdiensten⁴⁵ of naar hulporganisaties zoals het Rode Kruis of Winterhulp. Ferdinand kon op 1 november 1941 beginnen bij de Winterhulp te Ichtegem. Hij bleef daar tot hij op 15 juli 1942 overging naar de Winterhulp te Waardamme.

In september 1942 eindigde deze tewerkstelling op Duits bevel. De beroepsmilitairen moesten zelfs een door de bezetter vastgestelde zone verlaten. Deze maatregel trof ook Ferdinand, die zich op 16 september 1942 liet inschrijven te Lichtervelde op het adres Markt 4.⁴⁶ Uit een brief van het gemeentebestuur te Lichtervelde van 16 maart 1950 blijkt dat het verblijf van Ferdinand aldaar eerder fictief was. Hij werd einde

⁴⁵ Afhangend van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening.

⁴⁶ Op hetzelfde adres werden ook andere beroepsmilitairen uit Zedelgem ingeschreven, die zich in dezelfde situatie bevonden als Ferdinand De Lil. Dit was bvb. het geval met Benedikt De Backer.

oktober 1942 terug ingeschreven te Zedelgem, om op 11 december 1942 weer uitgeschreven te worden naar Lichtervelde. Pas na zijn aanhouding werd hij opnieuw ingeschreven te Zedelgem. Bij de postuum voor hem ingediende erkenningsaanvraag als politieke gevangene werd op de vraag “Adres op het ogenblik der aanhouding” geantwoord: “op papier Lichtervelde – in werkelijkheid Zedelgem”. Uit een ravitaillingskaart blijkt dat Ferdinand zowel was ingeschreven bij winkeliers te Zedelgem⁴⁷ als te Lichtervelde.

In die periode verbleven bij Ferdinand thuis ook twee Polen, die daar door de Duitsers waren ingekwartierd. Carla kan ze zich nog vrij goed herinneren. De ene was een kleine dikzak. De grotere man noemde Aloysius. Na de aanhouding van Ferdinand in juli 1944 moesten zij de woning verlaten.

Kraftfahrzeug - Beschaffungsgruppe
Belgien - Nordfrankreich

Provinz } W.V.E.
Provincie }
Province }

Gemeinde } Zedelgem
Commune }
Commune }

Erfassungs - Bescheinigung
Bewijs van Aangifte
Récépissé de Déclaration

(*)	a	b	c	d	e	Amtliches Kennzeichen
über voor pour	Pkw. Personenwagen Voit. voyag.	Lkw. Vrachtwagen Camion	Kräder Motocyclette Motocyclette	Omnibusse Omnibus Omnibus	Sonder-Kfz. Spec. voertuig Vehic. spécial	Merke Marque
ausgegeben an afgegeven aan délivré à	Name Naam Nom	Beruf Berof Profession	Wohnung Adress Adresse			Fabrikat Plaaf Plaque gouvernementale
Lfd Nr. der Kfz-Bestandsliste Volqnummer van de Inscriptieijngslijst No d'ordre de la liste d'inscription						
Ort Gemeente Commune	<u>Zedelgem</u>	Datum Datum Date	<u>18/7/40</u>			

Stapel
Stempel
Cachet

Der Bürgermeister
De Burgemeester
Le Bourgmestre

Erstes Exemplar (weiss) an Anmelder
Eerste exemplaar (wit) aan aanmelder
Premier exemplaire (blanc) au déclarant

Zweites Exemplar (rot) an
Tweede exemplaar (rood) aan
Second exemplaire (rouge) à

Drittes Exemplar (blauw)
Akt Burgemeester
Derde exemplaar (blauw)
door Burgemeester te bezorgen
Troisième exemplaire (bleu)
archives Bourgmestre

(*) Nicht zutreffendes streichen. (*) Onnodige meldingen doorhalen (*) Biffer les mentions inutiles.

Bewijs van aangifte van de motor FN van Ferdinand (Collectie Carla De Lil)

⁴⁷ Voor vlees was hij ingeschreven bij beenhouwer Gaston Sabbe in de Snellegemsestraat, en voor brood bij bakker Oscar Kempe even verder in de Berkenhagestraat.

Foto van de motor met Jeanne en Carla (Collectie Carla De Lil)

Familiefoto na de geboorte van Georges (1943) (Collectie Carla De Lil)

Intrede in de weerstand

Insigne Geheim Leger (Wikipedia)

Rond 1 februari 1943 werd Ferdinand De Lil lid van het verzet. In de postuum voor hem ingediende erkenningsaanvraag als weerstander is vermeld dat hij destijds werd aangeworven door Georges Lonneville uit Brugge⁴⁸ en door Alberic Pulinckx uit Varsenare.

Hoe dit juist in zijn werk is gegaan, weten we niet. We weten wel dat Ferdinand lid werd van de verzetsgroep die Alberic Pulinckx had uitgebouwd te Varsenare. Daarnaast heeft Ferdinand hier in Zedelgem ook een eigen verzetsgroep opgericht, waarvan hij dan zelf de leider was.

De groep Pulinckx

Ferdinand De Lil was lid van de weerstandsgroep Pulinckx te Varsenare. Alberic Pulinckx⁴⁹ was een gewezen vrijwilliger uit de Eerste Wereldoorlog, die zich ook toen al zelf kandidaat had gesteld voor gevaarlijke opdrachten. Na het einde van deze oorlog werd hij beroepsmilitair bij het Vierde Linierement. Hij bracht het tot adjudant en was al op rust in mei 1940.

⁴⁸ Georges Lonneville uit Brugge was sinds mei 1942 in het verzet. Hij voerde er allerlei opdrachten uit, maar was vooral een zeer belangrijke verbindingsagent die over een ganse reeks valse legitimatiekaarten beschikte (VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, Gent, Verbeke, 1987, p. 32-33, 38-40 en 87). De tussenkomst van Lonneville bij het aanwerven van De Lil in het verzet wordt ook bevestigd door het weerstandsdossier van Lonneville zelf.

⁴⁹ Alberic Pulinckx was geboren te Wachtebeke op 13 april 1890 als de zoon van Louis Victor Pulinckx en Marie Charlotte Eeman. Hij huwde op 11 januari 1913 te Gent met Germaine Van Peene.

Villa Vijveroever te Varsenare in 2016 (Collectie Jan Coutteau)

In januari 1942 kwam Pulinckx vanuit Brugge⁵⁰ te Varsenare wonen. Hij betrok er de statige villa Vijveroever⁵¹, die toen het adres Hoogeweg 91a te Varsenare had.⁵² De villa ontleende haar naam aan de grote vijver, die deels op het domein van Pulinckx lag. Het eigendom Pulinckx én de vijver waren een restant van het vroegere park van kasteel De Zandbergh van Emiel Jooris, dat was verkaveld vanaf 1937. Pulinckx had de villa niet lang voor zijn verhuis aangekocht met geld uit de erfenis van een tante. Een deel van de vijver die op het domein van Pulinckx lag, liep door tot op het aanpalende eigendom van Georges Dejans en Yvonne Mermuys.⁵³ Deze burens zouden Pulinckx – en met hem vele anderen, waaronder Ferdinand De Lil – uiteindelijk fataal worden.

⁵⁰ Waar hij laatst op het adres Oost Gistelhof 1 had gewoond.

⁵¹ In een aantal bronnen is er sprake van een “kasteel”, maar dat was Vijveroever nu wel niet.

⁵² Dit stuk van de gemeente Varsenare werd op 10 oktober 1942 bij de stad Brugge gevoegd (de eerste vorming van Groot-Brugge). De villa van Pulinckx kreeg nu Gistelsesteenweg 557 te Sint-Andries als nieuw adres. Na de oorlog werd Groot-Brugge ongedaan gemaakt en kwam de woning terug in Varsenare te liggen met het oud adres. In 1947 werd de Hoogeweg in Varsenare hernoemd naar Nieuwe Baan. De verschillende straatnamen en huisnummers van de villa werden door elkaar gebruikt op heel wat documenten uit die tijd, wat wel voor verwarring kan zorgen. De villa Vijveroever bestaat nog steeds (huisnummer 97), maar is binnenin grondig verbouwd.

⁵³ De villa van het gezin Dejans-Mermuys heeft thans het adres Gistelsesteenweg 109 te Varsenare. Deze villa droeg volgens sommige bronnen de naam “Berkenhof”. In een oproep van Yvonne Mermuys om informatie te krijgen over haar man, verschenen in het *Woensdagblad* van 30 mei 1945, is er echter sprake van “Ter Linden” als huisnaam.

Postume lidkaart van Ferdinand De Lil bij het Geheim Leger (Collectie Carla De Lil)

Lil te Zedelgem). Hierdoor werd Pulinckx ook de verbindingsman tussen deze lokale groepen en bevelhebber Michel Van Poucke van de sector Brugge-Oostende van het Geheim Leger.⁵⁴ Anderzijds was de groep Pulinckx ook een onderdeel van de stootgroep *Luitenant Jerome* onder leiding van luitenant Willy Bruynseraede.⁵⁵

De groep Pulinckx ontplooid een groot gamma van verschillende verzetsactiviteiten en was zeer actief. Dit blijkt uit de navolgende bespreking van de acties van deze groep, waarbij ook Ferdinand De Lil betrokken was.⁵⁶

⁵⁴ Zie bvb. het voorbeeld van Oudenburg, dat gegeven wordt in VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 224.

⁵⁵ VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 88.

⁵⁶ Ferdinand De Lil werkte alleen niet mee aan de verspreiding van de sluikpers, waarmee Pulinckx zich nochtans ook bezig hield (verzetsbladen *Libre Belgique*, *Front*, *l'Insoumis*).

Bidprentje Alberic Pulinckx (Collectie Carla De Lil)

te maken van wie tot deze verzetsgroep behoorde, maar verder in de bijlage 3 worden toch een aantal leden besproken.

Inlichtingen en verbinding

Er kan ook niet meer vastgesteld worden aan welke concrete verzetsactiviteiten Ferdinand De Lil nu precies deelnam. Er is daarover wel informatie te vinden in de postuum voor Ferdinand ingediende erkenningsaanvraag als weerstander. Deze aanvraag werd destijds ingevuld door Michel Van Poucke. Hij was de bevelhebber geweest van de sector Brugge-Oostende van het Geheim Leger, zodat hij met kennis van zaken kon spreken. In die aanvraag werd Ferdinand

De mannen van de groep Pulinckx kwamen ook frequent samen. Jan Formesyn uit Koekelare – één van de zeldzame leden van de groep Pulinckx die Neuen-gamme overleefde⁵⁷ – zegde daarover later: “Een of tweemaal in de week hadden wij vergadering van de groep oversten van het verzet, waar wij dan een uiteenzetting kregen over de toestand en nieuwe orders kregen”.⁵⁸ Daarnaast kwamen de leden van deze verzetsgroep ook nog regelmatig alleen bij Pulinckx op bezoek. Deze contacten waren na de Landing in Normandië nog toege-nomen, nu het verzet ook een actieve rol wilde spelen bij de nakende Bevrijding.

Doordat de Duitsers de groep Pulinckx oprolden, zijn er weinig of geen archief-stukken van overgebleven. Het is dan ook onmogelijk om nog een sluitende lijst op

⁵⁷ Uit Koekelare. Voor een volledige levensbeschrijving van Jan Formesyn, zie: COUTTEAU, J., “Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden”, p. 1-55 (terug te vinden op: www.jean-maurice-formesyn.webnode.be).

⁵⁸ COUTTEAU, J., “Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden”, p. 17.

De medaille met de hondenkop van Ferdinand De Lil, gebruikt bij zijn opdrachten als verbindingsagent in het verzet (Collectie Carla De Lil)

De Lil door Van Poucke beschreven als een veelzijdig weerstander, die deelnam aan meerdere soorten van verzetsactiviteiten.

In augustus 1943 begon Ferdinand met het verzamelen en doorspelen van inlichtingen (spionage). Vanaf april 1944 verzorgde hij ook de verbinding tussen verschillende verzetsgroepen (Oostkamp, Varsenare en Beernem). Dit alles gebeurde steeds onder leiding van zijn overste Pulinckx. Als verbindingsman beschikte Ferdinand over een medaille met een hondenkop. Alle koeriers van het Geheim Leger hadden een dergelijke medaille bij zich en konden deze laten zien bij een eerste contact.⁵⁹ Deze medaille is nog steeds in het bezit van de familie.

Parachutageplaats “De Gaai” en vervoer van wapens

Verder bevestigde Michel Van Poucke ook de medewerking van Ferdinand aan de parachutageplaats “De Gaai” in Beernem en aan het vervoer van wapens in de maanden mei en juni 1944.⁶⁰

Parachutages vanuit geallieerde vliegtuigen van wapens, springstoffen, radiozenders en ander materiaal waren van groot belang voor de ondergrondse beweging in het bezette gebied. Ook agenten uit Londen werden gearchuteerd. Groot probleem was het vinden van geschikte droppingplaatsen, zeker in een vlakke en dichtbebouwde streek zoals West-Vlaanderen. De *Royal Air Force (RAF)* was op dat vlak kieskeurig en keek in eerste instantie naar de veiligheid van haar eigen mensen.

⁵⁹ VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 39 en de foto op p. 55.

⁶⁰ Hiervoor werd in 1948 ook de Franse Herinneringsmedaille 1939-45 (*barette Libération*) postuum toegekend aan Ferdinand De Lil (Zie verder).

Het droppen werd vooraf aangekondigd met gecodeerde berichten die uitgezonden werden door *Radio Belgique* te Londen (BBC). Het gebeurde ook alleen bij volle maan. Van zodra de code was uitgezonden, moesten de mannen hun plaatsen innemen bij de droppingzone. Daar werden dan lampen met gekleurd papier geplaatst om de vliegtuigen te leiden. Dit mocht wel niet zichtbaar zijn vanuit de omgeving. Indien alles goed verliep, gooide het vliegtuig meestal tussen de 12 en de 18 containers uit. Deze moesten dan zo snel mogelijk weggebracht – of minstens verborgen – worden.⁶¹

Voor de sector Brugge-Oostende koos de leiding van het Geheim Leger een parachutageplaats in Beernem, die de naam “De Gaai” kreeg. Het terrein lag ten noorden van het Bulskampveld, nabij de herberg De Bolzak.⁶² Ook was dit niet zo ver verwijderd van de bestaande schuilplaats met depot van het Geheim Leger in het Sint-Amandusgesticht te Beernem. Het gedropte materiaal zou naar daar worden overgebracht.

Ook hier was het de bedoeling dat Pulinx de praktische leiding had, én dit onder het toezicht van Van Poucke.⁶³ Het is zeker dat Ferdinand De Lil ook behoorde tot de ploeg die moest instaan voor de parachutages. Daarom had hij thuis lampen en gekleurd papier liggen (Zie verder). Zelf heeft hij wel nooit een parachutage meegemaakt. Ze waren op zich zeldzaam en bovendien rezen er hier ook discussies met Londen of de aangeduide plaats in Beernem wel veilig genoeg was voor droppings. Toch gaf *Radio Belgique* op 2 september 1944⁶⁴ vanuit Londen plots het sein: “*Veillez mettre en cage le geai*”. Dit betekende dat “De Gaai” zich moest klaar houden voor een dropping. De mannen namen hun posities in, maar het weer was zeer slecht en er kwam geen vliegtuig.⁶⁵

Ferdinand De Lil was verder ook actief bij het vervoer van wapens, die van elders naar hier werden gebracht en opgeslagen. Daaronder bevonden zich ook

⁶¹ VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 44-46.

⁶² Ook een pleisterplaats van verzetsmensen.

⁶³ In de postuum voor Pulinx ingediende erkenningsaanvraag als weerstander staat o.a. te lezen: “*bestudeerde en richtte het parachutageplein Le Geai in*”.

⁶⁴ Ferdinand De Lil was dan al aangehouden.

⁶⁵ VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 50 en 93-94

Stengun (Collectie Museum Rotterdam – inventarisnummer 64427)

twintig stenguns. Die waren eerder in Velzeke gedropt en dienden naar West-Vlaanderen te worden gebracht. De bedoeling was om ook die wapens te verzamelen in het schuiloord en depot in Beernem. Maar op weg daarnaar werden ze tijdelijk gestockeerd bij Pulinckx in Varsenare⁶⁶. Ferdinand De Lil hielp bij het overbrengen van de wapens van bij Pulinckx in Varsenare naar Beernem. Ook

had hij wapens en onderdelen daarvan verborgen bij hem thuis (Zie verder).

Sabotage

Vanaf mei 1944 nam Ferdinand ook deel aan meerdere sabotageacties. Van Poucke schreef dat dit terug samen met Pulinckx gebeurde, maar dat er hierover na de oorlog geen verdere details meer konden verstrekt worden gezien de meeste van de mannen die erbij betrokken waren, intussen overleden waren. Maar Van Poucke kon als bevelhebber wel nog zelf bevestigen dat de ploeg van Pulinckx ook op het vlak van sabotage één van de meest actieve was van de sector.

Grote sabotagedaden waren echter niet mogelijk en dit bij gebrek aan springstof. Pulinckx bewaarde bij hem thuis wel wat springstof, die trouwens ook ontdekt werd bij de inval van de *Geheime Feldpolizei* (verder: “GFP”) bij hem thuis op 12/13 juli 1944.⁶⁷

Er gebeurden wel kleinere sabotagedaden. De telefoonlijnen langs de spoorwegen waren daarvan meermaals het doelwit. Zo knipte men in de nacht van

⁶⁶ Hierover wordt in de postuum voor Pulinckx ingediende erkenningsaanvraag als weerstander ook gezegd: “maakte van zijne woning een echt maquis van refractaires en schuilplaats van geparachteerde wapens”.

⁶⁷ VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 89.

RIJKSWACHT.
Compagnie Brugge.
District Oostende.
Brigade Jabbeke.
Rechterlijk Arrondissement BRUGGE.

K.R.	
P.C.	
Periode	
Estim.	10 VII 1944
Nr.	36

MODEL 5.

N° 288.
Index van rangschikking: n° 288.

Samenvatting der bepaalde feiten:

F Te VARSNARE, Statie, langs de Spoorbaan Brugge-Oostende, gedurende den nacht van 6 op 7 Juli 1944, werden door onbekenden verschillende telefoondraden doorgeknipt.

De waarschijnlijke reden (sabotage)

Uur van ontvangst der inlichting : 7 Juli 1944, te 10 ure.

Uur waarop de rijkswacht (politie) ter plaats kwam: te 10,30 ure.

De dienst der spoorwegen heeft de overheden versittigd, ten einde de draden te laten herstellen.

De veldwachter beschikt over een jachtgeweer, en de twee rijkswachters over een pistool, en moesten zich verplaatsen per rijwiel.

Er werd geen versterking aangevraagd.

Gevolgen van de politieaktie.

Aantal aangehouden personen: geen	gekwetste rijkswachters (politie)
op vlucht : geen	personeel: g en
gekwetsten : geen	dooden: geen
dooden : geen	

Jabbeke, den 7 Juli 1944.

1e opperwachmeester LCWAGIE, brigadebevelhebber, te Jabbeke.

Verzonden den 7 Juli 1944 te 14 ure.

Proces-verbaal van de Rijkswacht te Jabbeke over sabotage gepleegd te Varsenare in de nacht van 6 op 7 juli 1944 (Collectie Algemeen Rijksarchief)

6 op 7 juli 1944 deze draden door langs de spoorlijn Brugge-Oostende te Varsenare. Hierdoor verstoorde men het treinverkeer. Dit leidde ertoe dat de treinen nadien trager gingen rijden en dus minder opdrachten konden uitvoeren voor de bezetter.

Volgens de postuum voor Pulinx ingediende erkenningsaanvraag als weerstander, gebeurde dit ook te Zedelgem langs de spoorlijn Brugge-Kortrijk. Aan welke van deze sabotagedaden er ook fysiek werd meegewerkt door Ferdinand De Lil is niet meer uit te maken, maar Van Poucke stelt dat dit bij een aanzienlijk aantal daarvan wel het geval was.

Bommenwerper crasht te Aartrijke

Bijzonder interessant voor de geschiedenis van Zedelgem tijdens de Tweede Wereldoorlog is zeker de crash van een Amerikaanse bommenwerper te Aartrijke op 1 juli 1944, en de rol die Ferdinand De Lil speelde bij het onttrekken van de bemanning ervan aan de bezetter. Dit wordt verder uitvoerig belicht in de bijlage 2.

Hoe zat het intussen met de verzetsgroep Zedelgem?

Er bestond ook een verzetsgroep Zedelgem, waarvan Ferdinand De Lil de leider was. Bij een vraag tot inlichtingen bevestigde Edmond Segart (toen waarnemend burgemeester van Zedelgem) op 3 december 1945 dat Ferdinand de “*groepsoverste van Zedelgem*” bij de weerstand was.⁶⁸ Dit wordt ook vermeld op het bidprentje van Ferdinand.

Foto van André Goegebeur bewaard bij de familie De Lil (Collectie Carla De Lil)

Uit het soldijboek van de groep Ruddervoorde van het Geheim Leger blijkt ook dat daar in september 1944 een aantal verzetsmensen uit Zedelgem aansloten, die eerder lid waren van de groep Zedelgem. Dit is bvb. het geval met Cyrille Van Acker, Benedikt De Backer, Seraphin D'Hollandere en André Roose. Ook andere lijsten van André Noë (de groepsoverste van Ruddervoorde) bevestigten dit.

⁶⁸ Aanvraagdossier politiek gevangene van Ferdinand De Lil.

André Roose (Collectie Johan Verplancke)

Van een verzetsgroep Zedelgem is nochtans geen sprake in de geschiedenis van het Geheim Leger in de sector Brugge-Oostende, die in 1987 door Guy Van Poucke werd beschreven in het boek *Niet langer geheim*. Ook in de documenten van zijn vader Michiel Van Poucke, die destijds bevelhebber was van deze sector, vinden we daarover niets.⁶⁹

Zoals verder wordt uiteengezet, heeft Ferdinand De Lil na zijn aanhouding het bestaan van zijn eigen groep Zedelgem in elk geval kunnen verborgen houden voor de GFP. Niemand van deze verzetsgroep werd opgepakt. De leden van de groep stonden wel doodsangsten uit in de eerste dagen na zijn arrestatie. Er mag worden aangenomen dat zij onmiddellijk alle mogelijke informatie over de groep lieten verdwijnen. Toen de grootste angst wegebde en de Bevrijding steeds dichterbij kwam, sloten een aantal van hen zich aan bij de groep Ruddervoorde.

Seraphin D'Hollandere als kok (boven rechts) van de 12^e Batterij DTCA, die in de mobilisatie bij het station te Zedelgem verbleef wegens plaatsgebrek in de kazerne (Collectie Etienne D'Hollandere)

⁶⁹ Deze documenten bevinden zich in Cegesoma (Studiecentrum Oorlog en Maatschappij) te Brussel.

Voorlopig lijken we volgende mensen te kunnen identificeren als lid van de verzetsgroep Zedelgem onder leiding van Ferdinand De Lil:

leden	van	tot
Ferdinand De Lil		16/07/1944
Cyrille Van Acker ⁷⁰	01/10/1943	08/09/1944
André Goegebeur ⁷¹	01/01/1944	08/09/1944
André Roose ⁷²	01/01/1944	08/09/1944
Benedikt De Backer ⁷³		08/09/1944
Seraphin D'Hollandere ⁷⁴		08/09/1944
Herman Dhondt ⁷⁵		08/09/1944
Henri Vande Sompele ⁷⁶	02/01/1944	29/09/1944

⁷⁰ Cyrille Noël Van Acker werd geboren te Bredene op 9 februari 1910. Hij was de zoon van Pieter Van Acker en Emmerance Victorina De Boutte. Hij was gehuwd met Clara-Maria Van Steenkiste. Cyrille Van Acker was eerste wachtmeester bij het Eénendertigste Regiment Artillerie. Van 28 mei 1940 tot 16 februari 1941 was hij krijgsgevangen in *Stalag IX C*, net zoals Ferdinand De Lil. Hij werd door Ferdinand gerekruteerd voor het Geheim Leger op 1 oktober 1943. Op 8 september 1944 sloot hij zich aan bij de verzetsgroep Ruddervoorde en op 20 september 1944 bij de groep Dudzele, waar hij zeker dienst deed tot 31 oktober 1944.

⁷¹ Andreas Joseph Goegebeur werd geboren te Zedelgem op 6 september 1922. Hij was de zoon van Jacobus Goegebeur en Zenobia Maria Demeyer. Hij was bakkersknecht bij bakker Pattyn. Hij werd gerekruteerd voor het Geheim Leger door Ferdinand De Lil op 1 januari 1944. Op 8 september 1944 sloot hij zich aan bij de groep Ruddervoorde en op 20 september 1944 bij de groep Dudzele. Hij overleed bij gevechten te Dudzele op 31 oktober 1944.

⁷² André Désiré Roose werd geboren te Brugge op 19 augustus 1908. Hij was de zoon van Edmondus Roose en Augusta Maria Maertens. Hij huwde met Joséphine Marie Theis te Sanem (Groot-hertogdom Luxemburg) op 19 mei 1934. Hij overleed te Torhout op 11 april 1991. André Roose was eerste wachtmeester bij het Eerste Regiment DTCA (2e Batterij van Groep I). Van 28 mei 1940 tot 16 februari 1941 was hij krijgsgevangen in *Stalag IX C*, net zoals Ferdinand De Lil. Hij werd gerekruteerd voor het Geheim Leger door Ferdinand De Lil op 1 januari 1944. Op 8 september 1944 sloot hij zich aan bij de groep Ruddervoorde, waar hij op 23 september 1944 met onbepaald verlof werd gestuurd. Vanaf 15 oktober 1944 behoorde hij tot de groep Dudzele, waar hij zeker dienst deed tot 31 oktober 1944.

Aanhoudingen te Varsenare

In de nacht van woensdag 12 op donderdag 13 juli 1944 viel de *GFP* binnen in de villa van Pulinckx te Varsenare. Pulinckx woonde er met zijn vriendin Yvonne Vande Cappelle en hun negenjarig zoontje Alberic.⁷⁷ Er waren ook nog andere mensen aanwezig.⁷⁸ Iedereen werd aan een hardhandig verhoor

⁷³ Benedikt (meestal Jules genoemd) De Backer. Hij was geboren te Essene op 7 februari 1903. Hij huwde te Erembodegem met Irma De Vylder op 23 april 1926. Benedikt De Backer was brigadier-facteur bij het Eerste Regiment DTCA (7^e Batterij). Hij en zijn vrouw waren hecht bevriend met Ferdinand en Carla. Er mag dan ook worden aangenomen dat hij door Ferdinand werd aangeworven voor verzetsactiviteiten. Hij sloot zich op 8 september 1944 aan bij de groep Ruddervoorde, komende van de groep Zedelgem. Hij werd op 25 september 1944 met onbepaald verlof gestuurd.

⁷⁴ Seraphin-Joseph D'Hollandere werd geboren te Zedelgem op 10 september 1908. Hij was de zoon van Karel-Lodewijk D'Hollandere en Prudencia-Maria Benoot. Hij huwde op 4 januari 1934 met Zoë Maria Vandaele. Hij overleed te Brugge op 10 december 1985. Seraphin D'Hollandere was brigadier-kok bij het Eerste Regiment DTCA (12^e Batterij). Hij sloot zich op 8 september 1944 aan bij de groep Ruddervoorde, komende van de groep Zedelgem. Hij werd op 23 september 1944 met onbepaald verlof gestuurd. Seraphin en zijn echtgenote Zoë Vandaele woonden jarenlang aan de Snellegemsestraat 41 te Zedelgem en waren op het dorp zeer bekende figuren.

⁷⁵ Herman Dhondt werd geboren te Zedelgem op 2 december 1923. Hij was de zoon van Karel Dhondt en Amelia Deblauwe. Hij woonde langs een zijweg van de Faliestraat te Zedelgem. Herman huwde te Aartrijke op 29 mei 1947 met Rachele Celine Benoot. Hij was de broer van de bekende Zedelgemse schoenmaker Camiel Dhondt, waarover verder nog wordt gesproken. Herman Dhondt kwam op 8 september 1944 toe in de groep Ruddervoorde en ging op 20 september 1944 naar de groep Dudzele. Hilaire Roose herinnert zich een gewapend optreden van André Goegebeur en Herman Dhondt langs de Schoolstraat te Aartrijke tijdens de Bevrijdingsdagen 1944. Herman Dhondt raakte gewond op 31 oktober 1944.

⁷⁶ Henri Vande Sompele werd geboren te Dampremy op 28 februari 1914. Hij was de zoon van Alphonse Remi Van de Sompele en Sidonie Vanslembrouck. Hij huwde te Kaprijke in 1947 met Elza Windey. Hij was eerste wachtmeester. Hij werd gerekruteerd voor het Geheim Leger door Ferdinand De Lil op 2 januari 1944. Op 15 oktober 1944 behoorde hij tot de groep Dudzele.

⁷⁷ Pulinckx leefde op dat ogenblik feitelijk gescheiden van zijn echtgenote Germaine Van Peene. Hij woonde samen met zijn vriendin en hun kind (dat zijn voornaam gekregen had, maar de familienaam van de moeder droeg). Officieel was zijn echtgenote wel nog altijd op zijn adres ingeschreven.

⁷⁸ Er is wel onduidelijkheid wie er nog allemaal aanwezig was bij Pulinckx. Zeker lijkt dat Maurice Lagravière en Rafaël Van Huffel daar bij de inval aanwezig waren (voor deze laatste bevestigd in het *Woensdagblad* van 8 augustus 1945).

onderworpen.⁷⁹ De Duitsers doorzochten alles zeer grondig met positief resultaat.

Terwijl ze binnen bezig waren, kwamen er nog andere mannen van de groep Pulinckx toe. Zij werden eveneens prompt ingerekend. Dit overkwam ook de hiervoor reeds genoemde Jan Formesyn, die daarover verklaarde: *“Op zekere dag, de donderdag 13/7/1944 om 4 uur 30, kwam ik bij mijn overste binnen en werd aangehouden door Duitse soldaten”*.⁸⁰

Op donderdagavond 13 juli 1944 rond 24u. werden alle gevatte personen – behalve het kind – meegenomen door de GFP: *“om 12u 's nachts werden wij met twee groepen oversten vervoerd naar een vroegere eetplaats van Belgische officieren en zij toonden daar al de wapens en munitie die zij gevonden hadden”*.⁸¹

De GFP bleef wel het huis nog een achttal dagen bezetten en iedereen die zich aanbood werd opgepakt. Dit overkwam ook Ferdinand De Lil. Hij begaf zich in de vroege voormiddag van zondag 16 juli 1944 naar de villa van Pulinckx.⁸²

⁷⁹ De zoon van Pulinckx verklaarde op 8 februari 2016 aan Jan Coutteau: *“Ik stond op de trap in de hall, de deur van de eetplaats stond open, er brandde licht. Mijn vader zat op een stoel met zijn gezicht naar de hall gericht. Ik keek van op de trap en ik zag hem zitten en ik zag dat zijn gezicht bebloed was. Dat is het laatste wat ik van mijn vader gezien heb”* (COUTTEAU, J., “Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden”, p. 16).

⁸⁰ In zijn oorlogskroniek van Varsenare vertelt André Franchoo daarover: *“Herman Pieters, hoofd van de ravitailleringdienst verneemt dat in de voorbije nacht, Albéric Pulinckx eveneens door de Gestapo werd gearresteerd. Uit nieuwsgierigheid gaat hij met de fiets van de sekretaris een kijkje nemen in het domein van de aangehoudene. Aldaar wordt hij echter aangehouden door de Gestapo die er nog op de wacht ligt. Tegenstribbelen helpt niet en hij wordt er op de rooster gelegd. Het geluk wil dat Albéric Pulinckx, die siervogels kweekt, af en toe voederbons komt afhalen in het gemeentehuis. Herman Pieters die bij toeval dergelijke bons op zak heeft, wordt door bemiddeling van een onderofficier die op het kasteel de Zandbergh gelogeed ligt, en de verdachte kent als hoofd van de ravitaillering, vrijgelaten. Hij heeft er een paar warme uurtjes beleefd”* (FRANCHOO, A., Varsenare en zijn rijk verleden, Deel 3, Brugge, Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle, 1973, p. 97). Franchoo dateert de aanhoudingen van Dejans en Pulinckx wel verkeerdelijk op 6 januari 1943 en 4 september 1943.

⁸¹ COUTTEAU, J., “Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden”, p. 17. Dit wijst er ook op dat er intussen een aanzienlijk aantal personen was aangehouden.

⁸² Een inlichtingsfiche in het dossier politiek gevangene stelt dat hij allicht rond 9 uur moet zijn aangehouden.

De reden daarvan is niet bekend. Volgens dochter Carla moest hij ook de fiets van die andere Zedelgemse verzetsman André Goegebeur terug meebrengen naar Zedelgem.⁸³ Ferdinand was op zijn zomers gekleed in een licht hemdje met korte mouwtjes. Hij is niet meer teruggekeerd.⁸⁴

Uit het verder besproken gerechtelijk onderzoek dat na de oorlog werd gevoerd, blijkt dat Pulinxck allicht wat onvoorzichtig was geweest. Zoals al gezegd, waren zijn burens het echtpaar Georges Dejans en Yvonne Mermuys. Pulinxck was goed bevriend met buurman Dejans.⁸⁵ Deze laatste was ook verzetsman bij het Partizanenleger.⁸⁶ Zij wisten van elkaar dat ze in de weerstand waren. Pulinxck was een specialist in het kweken van sierduiven en raskippen.⁸⁷ Hij had in zijn hokken de wapens verborgen, die afkomstig waren van de dropping in Velzeke.⁸⁸ Dejans wist dit. Het is onduidelijk of Pulinxck hem dit zelf had verteld, dan wel of Dejans vanuit zijn tuin had gezien dat Pulinxck de wapens verstopte.

Dejans werd op 29 juni 1944 aangehouden door de Duitsers. Op het latere proces te Brugge werd door krijgsauditeur Vossen eerst beweerd dat dit was voor

⁸³ Die fiets van Goegebeur zou gebruikt zijn om iemand (een bemanningslid van een geallieerd vliegtuig?) naar Pulinxck te brengen en zou daar gebleven zijn. De moeder van André Goegebeur kwam bij Jeanne vragen naar de fiets van haar zoon. Jeanne zegde aan haar man dat hij die fiets terug moest meebrengen van bij Pulinxck. Zij zou zich daar nadien wel schuldig over gevoeld hebben, nu Ferdinand werd aangehouden op een ogenblik dat hij Pulinxck ook bezocht om de fiets van Goegebeur terug te halen. Het is echter weinig waarschijnlijk dat Ferdinand alleen daarvoor naar Pulinxck ging.

⁸⁴ Nadien deed het verhaal de ronde dat er vooraan in het domein van Pulinxck een beeldje stond dat in bepaalde richting was gedraaid wanneer de kust veilig was. Het beeldje zou niet in de veilige richting gestaan hebben, maar Ferdinand De Lil zou toch binnengegaan zijn. Ook mijn moeder heeft mij dit verhaal nog verteld (P. Arnou). Maar het is helemaal niet zeker dat dit klopt. In elk geval had Pulinxck bij zijn arrestatie zeker geen kans meer om dit beeldje nog te wijzigen van richting.

⁸⁵ Geboren te Lauwe op 14 april 1901.

⁸⁶ Het Partizanenleger was een “linkse” verzetsbeweging. In het katholieke West-Vlaanderen stond het meer “rechtse” Geheim Leger veel sterker. Zie ook de bijlage 1, die meer in het algemeen handelt over het verzet.

⁸⁷ Pulinxck was ook voorzitter van de Brugse Kleinveebond (*Woensdagblad*, 28 november 1945).

⁸⁸ Zie hierboven.

diefstal en smokkel. Nadien moest de krijgsauditeur erkennen dat de aanhouding van Dejans wel wegens verzetsactiviteiten was gebeurd.

L'avez-vous connu ?

Les personnes qui auraient à se plaindre du nommé Paul Lensing, dont photo ci-dessus, du chef de coups ou de mauvais traitements, sont priées de se faire connaître par écrit à l'Auditorat Militaire de Bruges, cabinet 7, rue St-Jean.

Paul Lensing fut d'abord Gefreiter près la G. F. P. de Bruges et ensuite sous-officier. Son activité a été très grande durant l'occupation; il a pratiquement conduit toutes les instructions des grosses causes pour Bruges, Ostende, Furnes etc. Il se serait aussi rendu coupable de commerce noir et d'escroqueries sur grande échelle.

Opsporingsbericht betreffende Paul Lensing (Journal de Bruges 6 juni 1946)

te redden. Zij bezocht Lensing herhaaldelijk en bracht voor hem niet alleen snoepgoed, tabak en dranken mee, maar verraadde ook zelf nog een aantal andere verzetsmensen, die allen werden opgepakt. Uiteindelijk zou Dejans toch met de andere politieke gevangenen uit Brugge mee worden getransporteerd naar Duitsland, waar hij op 13 januari 1945 stierf in het kamp te Neuengamme. Dit was één dag vroeger dan Ferdinand De Lil.

In de gevangenis schreef Dejans een brief aan Paul Lensing van de GFP te Brugge. Daarin liet hij weten dat hij belangrijke inlichtingen kon verschaffen over het verzet op voorwaarde dat hij zelf terug in vrijheid werd gesteld. Getuigen in het latere gerechtelijk onderzoek verklaarden dat Dejans toen zelfs beloofde om bij zijn vrijlating een stuk bouwgrond aan Lensing te geven. Lensing zegde toen het nodige te zullen doen, waarna Dejans zijn buurman Pulinckx verklikte om zo zichzelf te redden.

De Duitsers hielden zich niet aan hun woord. Georges Dejans bleef ook na de aanhouding van Pulinckx en zijn mannen verder vastzitten in Brugge, hoewel hij daar een betere behandeling kreeg dan de andere gevangenen. Intussen had ook Yvonne Mermuys⁸⁹, de vrouw van Dejans, contact gezocht met Paul Lensing. Deze laatste zag zijn kans schoon. Mermuys - die een dochtertje had van twee jaar oud - wilde duidelijk alles doen om haar man

⁸⁹ Geboren te Stalhille op 20 februari 1908.

De inval thuis te Zedelgem

Toen Ferdinand niet thuis kwam, ging Jeanne met de tram naar Varsenare om hem te zoeken, maar zonder enig resultaat. Meerdere dagen nadien stopten twee Duitse auto's voor de woning in de Berkenhagestraat. Terwijl de motoren bleven draaien, werd er op de deur geklopt. Jeanne en Carla waren bezig met op de zolder tabaksbladeren op een draad te steken om te drogen. De Duitsers waren vergezeld van een Vlaamse “helper”, die ook als vertaler optrad. Ze zegden dat Ferdinand aangehouden was en dat Jeanne hem nooit meer zou terugzien. Onmiddellijk liepen ze ook naar het venster van de leefkamer dat uitgaf op de tuin. Ze braken de raambekleding open en haalden er wapens uit.⁹⁰ Uit hun handelswijze was duidelijk dat ze wisten waar ze moesten zoeken en wat ze daar allicht zouden vinden.

Er volgde ook een zoeking in de rest van de woning. Boven op een kast lagen lampen en gekleurd papier bestemd voor parachutages. Dit werd gelukkig niet teruggevonden, want anders was de kans reëel dat ook Jeanne zou zijn opgepakt.⁹¹ Er werden wel tricolore lintjes gevonden die daar al klaar lagen voor de Bevrijding.⁹² Dit wekte enkel de spot op van de Duitsers. Jeanne hield zich heel kranig en liet geen traan. Discussie ontstond er over een legertent die op zolder lag, maar Jeanne kon aan de hand van een foto aantonen dat deze tent reeds in haar bezit was van vóór de oorlog.

Foto van Ferdinand De Lil aan de Belgische kust in 1938. Met deze foto kon Jeanne aan de Gestapo bewijzen dat deze tent al van vóór de oorlog in haar bezit was (Collectie Carla De Lil)

⁹⁰ Waaronder met zekerheid een revolver.

⁹¹ De op 13 juli 1944 opgepakte vriendin van Pulinckx werd bvb. naar het concentratiekamp van Ravensbrück gestuurd.

⁹² De Geallieerden waren meer dan een maand voordien geland in Normandië.

Allicht heeft Ferdinand bij zijn ondervragingen door de *GFP* in Brugge wel toegegeven dat hij bij het verzet was. Maar hij heeft het zo voorgesteld alsof hij alleen een agent was van de toch niet meer te redden Pulinckx. Door de plaats bekend te maken waar bij hem thuis de wapens verstopt zaten, maakte hij ook aannemelijk dat zijn echtgenote van niets wist en dat zijn verzetsactiviteit ook voor haar verborgen was gebleven. De Duitsers kregen zo ook de indruk dat de verklaringen van Ferdinand klopten en zochten niet verder. Zo kon Ferdinand – door zichzelf op te offeren – zowel zijn echtgenote als zijn mannen van de eigen verzetsgroep Zedelgem buiten schot houden. Ferdinand heeft zich daar als een echte held gedragen.

Gevangen te Brugge

Vroeger Gestapohoofdkwartier in de Kuipersstraat te Brugge (Foto Agentschap Onroerend Erfgoed)

zagen, die weggebracht werd tussen twee Duitsers. Moeder kneep in de hand van haar dochttertje. De kans was groot dat dit ook het lot van Ferdinand was. Tijdens een verhoor vroeg Jeanne of ze winterkledij mocht binnenbrengen voor

Jeanne heeft nooit meer contact gehad met Ferdinand en van hem ook niets meer gehoord.⁹³ Zij werd zelf nog meerdere malen opgeroepen voor verhoor bij de Gestapo te Brugge.⁹⁴ Carla is tweemaal mee geweest met haar moeder. Terwijl ze daar wachtten herkende Jeanne een ander lid van de groep Pulinckx, die werd binnengebracht voor verhoor.

Carla herinnert zich ook hoe ze een stukje kandijnsuiker kreeg van een Duitse officier, die hen zag zitten. Ze moest het van moeder direct weggooien, flink tegen haar zin. Stil werd het toen Jeanne en Carla daar een in elkaar geslagen man

⁹³ Zie o.a. de bevestiging hiervan in het dossier politiek gevangene van Ferdinand De Lil.

⁹⁴ Gevestigd in de Kuipersstraat in het huidige Provinciecommando (naast de vroegere cinema Zwart Huis).

haar man, gezien de herfst eraan kwam en hij bij zijn aanhouding alleen een licht hemdje droeg. Het droge antwoord was dat dit nergens voor nodig was.

Ferdinand bleef te Brugge opgesloten tot 1 september 1944. Zijn vrouw heeft hem nooit mogen bezoeken.

Weggevoerd naar Duitsland

Intussen naderden de Geallieerden in ras tempo ons land. Op 2 september 1944 werd de Belgische grens overschreden. In Brugge waren de Duitsers volop bezig met het ontruimen van de stad. Zij lieten een aantal gevangenen vrij.⁹⁵ Maar dit was niet het geval voor de politieke gevangenen. Berlijn gaf duidelijke instructies dat deze vijanden van het Reich bij een nakende bevrijding naar Duitsland moesten gebracht worden. Er werd voor hen plaats voorzien in de concentratiekampen.

Op 1 september 1944 reden te Brugge zeven camions met gevangenen – waaronder Ferdinand De Lil – naar het station. Per trein ging het naar Gent, waar ze twee dagen in de gevangenis verbleven. Op 3 september 1944 werden ze opnieuw op de trein gezet met bestemming Duitsland. In Gent kregen ze nog een voedselpakket van het Rode Kruis. De trein kon niet meer over Brussel rijden, want dit werd die dag reeds bevrijd. De reis liep over Dendermonde en Mechelen. Ondanks beschietingen door geallieerde vliegtuigen en ook door het verzet, bereikten de Brugse politieke gevangenen toch Duitsland. Het was brute pech. Een andere trein die de laatste politieke gevangenen vanuit Brussel naar Duitsland moest brengen, is er niet meer geraakt en deze mensen hebben het wel overleefd.

Na een dagenlange reis hield de trein stil in het Duitse Bochum. Daar werden mannen en vrouwen gescheiden. De mannen werden doorgevoerd naar Neuengamme. De vrouwen gingen naar Ravensbrück.

⁹⁵ SCHEPENS, L., *Brugge bezet*, Tielt, Lannoo, 1985, p. 306.

Neuengamme

Het Klinkerwerk te Neuengamme (steenbakkerij met kleiput en productiehallen) (Collectie Johan Verplancke)

Allicht op 10 september 1944⁹⁶ kwamen de mannen per trein aan in het kamp van Neuengamme. Dit was het grootste concentratiekamp in het noorden van Duitsland. Het hoofdkamp bevond zich in een open omgeving bij het dorp Neuengamme⁹⁷, op een 18-tal km van de havenstad

Hamburg. Naast het eigenlijke kamp lagen het *Klinkerwerk* (steenbakkerij met kleiput en productiehallen) en andersoortige industriële installaties, waar de gevangenen werden tewerkgesteld.⁹⁸ Daarnaast waren er ook een 90-tal buitenkampen, die wisselden in grootte en aard. In Neuengamme hebben in totaal een 100.000 mensen gevangen gezeten, waarvan een 3.650 Belgen. Belgen in Neuengamme betroffen meestal mensen uit het verzet of die als anti-Duits werden beschouwd.

Neuengamme had geen vernietigingsinstallaties zoals gaskamers. Toch was het einddoel om de gevangenen als vijanden van het Nazi-regime uit te schakelen. Er werd nog zo lang mogelijk van hun arbeidskracht geprofiteerd, maar in de regel wachtte hen een zekere dood. Dit alles werd nog meer uitgesproken naar het einde van de oorlog toe. Uit de op volgende pagina gepubliceerde grafiek blijkt dat de gemiddelde levensverwachting na de aankomst in het kamp zeker vanaf november 1944 spectaculair afnam.

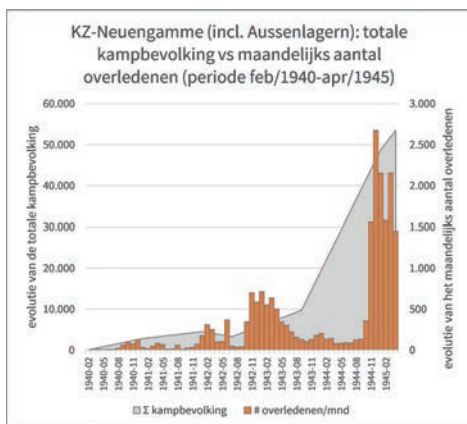
Reeds bij hun aankomst werden de gevangenen bijzonder ruw behandeld. De bedoeling was om hen onmiddellijk murw te maken. Hun persoonlijke bezittingen werden afgenomen.⁹⁹ Over het vervolg schreef Jan Formesyn: “Wij moesten

⁹⁶ Er zijn ook bronnen die over 16 september 1944 spreken.

⁹⁷ Op vandaag ongeveer 3.700 inwoners.

⁹⁸ De totale site van het hoofdkamp is op vandaag ongeveer 57 ha groot.

⁹⁹ Zie hierover nog verder.

daar onze klederen uitdoen en werden geschoren gelijk de schapen. Na 4 tot 5 uur naakt te hebben gewacht, kregen wij dan een gevangen kostuum en een plaatje met een nummer op. Mijn nummer was: 49.899 B en mijn zoon Achiel¹⁰⁰ Nr. 49.898 B, en zo moesten we naar de barakken. In blok 6, waar wij met twee man moesten slapen, daar waar er plaats was voor één. De eerste twee dagen kregen wij geen eten of drinken en de derde dag een Duits brood en

een schep soep (van koolrapen) voor twee man en dat was alles voor 24 uur”.¹⁰¹

Tot de groep van politieke gevangenen die op 1 september 1944 met de trein uit Brugge vertrokken en met Ferdinand in Neuengamme toekwamen, behoorden ook de hierboven reeds genoemde Alberic Pulinckx, Jan Formesyn, Charles Formesyn, Maurice Lagravière, Edmond Vermeersch, Edgard Sabbe en Georges Dejans. Van hen allen zou alleen Jan Formesyn het overleven. Op die trein uit Brugge zaten onder meer ook nog: Achiel Formesyn (de zoon van Jan Formesyn), Willy Decru (uit Koekelare – aangehouden ingevolge de resultaten van een huiszoeking bij Jan Formesyn), Louis Formesyn (de broer van Charles Formesyn), René Roets en Julien Vandekinderen (beiden verraden door Yvonne Mermuys). Van deze laatste groep zou niemand Neuengamme overleven.

Ferdinand De Lil kreeg als kampnummer 49.893. Uit de nummers kan worden afgeleid dat hij zich bij het binnenkomen van het kamp niet ver van Jan en Achiel Formesyn bevond. Juist achter hem stond Remy Allemeesch uit Koksijde (nr. 49.894). De man onmiddellijk voor hem is niet bekend (nr. 49.892).

De meeste gevangenen in Neuengamme werden aan het werk gezet. Allicht was dit ook het geval voor Ferdinand, maar daarover weten we niets. De gevangenen

¹⁰⁰ Die ook was opgepakt en Neuengamme niet overleefde.

¹⁰¹ COUTTEAU, J., “Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden”, p. 26.

Nr. IV/5C 1Hamburg, den 14. Januar 1945Der Offizier Ferdinand De Lil,
katholisch,wohnhaft Zedeghem, Belgien,ist am 14. Januar 1945 um 1 Uhr 30 Minutenin Hamburg-Neuengamme, Klausdeich 60 verstorben.Der Verstorbene war geboren am 13. März 1913in Yeeraardsbergen, Belgien.(Standesamt unbekannt Nr. _____).Vater: unbekanntMutter: unbekanntDer Verstorbene war nicht verheiratet.Namen der Ehefrau unbekannt.Eingetragen auf mündliche schriftliche Anzeige des Kriminal-
sekretärs Otto Aprenburg, wohnhaft Hamburg-Neuengamme.Der Anzeigende ist bekannt.

Vorgelesen, genehmigt und _____ unterschrieben

Die Übereinstimmung mit dem
Erstbuch wird beglaubigtgez. AprenburgHamburg, den 14. 1. 1945

Der Standesbeamte

Brake

Der Standesbeamte

gez. BrakeTodesursache: Bronchopneumonie.Eheschließung des Verstorbenen am unbekannt in unbekannt(Standesamt unbekannt Nr. _____).

De overlidensakte van Ferdinand De Lil, opgemaakt in het kamp van Neuengamme op 14 januari 1945 (Collectie Staatsarchiv Hamburg)

die elkaar kenden probeerden zolang mogelijk samen te blijven, maar dit was moeilijk vol te houden. Zo verloren ook vader Jan en zoon Achiel Formesyn elkaar al uit het oog op 25 oktober 1944.

Door een combinatie van zwaar werk, bijzonder weinig voedsel, slechte kleding (die niet bestand was tegen winterse omstandigheden) en mishandeling door SS-ers en kapo's¹⁰², werden vele gevangenen al vlug ziek. Dit betekende dan veelal meteen ook het einde.

Ferdinand overleed te Neuengamme op 14 januari 1945 om 1u30 in de morgen, officieel aan een longontsteking.¹⁰³ Van de groep Pulinckx was Pulinckx zelf op 14 november 1944 overleden, Edmond Vermeersch volgde op 25 november 1944, Edgard Sabbe op 26 januari 1945, Maurice Lagravière op 1 april 1945 en Charles Formesyn op 20 april 1945.

Plaats van het vroegere crematorium van het kamp van Neuengamme (Collectie Johan Verplancke)

Zeker in het hoofdkamp werden de doden verbrand in een crematorium aan de rand van het kamp. De geur was duidelijk te ruiken in het kamp zelf. De capaciteit was klein en zo stapelden de lijken zich soms in grote hopen op in afwachting van de verbranding.

Neuengamme was wachten op de dood in de hel...

¹⁰² Kapo's waren mede-gevangenen die werden aangesteld om op de andere gevangenen toe te zien. Zij kregen daarvoor bepaalde gunsten. Bij de kapo's waren er veel gevangenen van gemeen recht en ze gedroegen zich dikwijls wreder dan de SS-ers zelf. Door deze wreedheid probeerden ze zich in de gunst van de SS-ers te werken.

¹⁰³ Zie verder over de vaststelling van zijn overlijden.

Nr.	Naam	Geburts Dat.	Overlijden Tag	Stuur nr.	Todesursache
33363	Jansz, Teak	2. 6. 08	*	132	Lungenentzündung
33389	Miesowich, Anon	16. 6. 23	*	1320	Lungenentzündung
33376	Jacobs, Majste	4. 4. 95.	*	132	Herzverwijding
33283	Rechen, Lajo	31. 7. 72.	*	1325	Herzmuskelverwijding
36728	Neugamme, Joseph	22. 06. 01.	14. 1. 05	230	Enterokollitis
36635	Kordziej, Boleslaw	6. 2. 02.	*	285	Sepsis m. Meningitis re. Been
369951	Jelacic, Albert	9. 3. 01.	*	100	Reinigungsmanie
34563	Paulins, Towel	22. 9. 09.	*	100	Zencernose
34993	Kudelen, Antoni	8. 0. 94.	*	100	Gastmagenleed
37210	Schaperwolen, Twa	22. 9. 09.	*	100	Nierenverwijding
35832	Knosels, Jozana	3. 9. 02.	*	110	Lungenverwijding
37293	Jaymowski, Jozymon	16. 0. 95.	*	120	Sepsis m. Gangstas m. Buisantel
39642	Wejsszinski, Edward	16. 2. 22.	*	120	Herzmuskelverwijding
37353	Russell, Albert	24. 4. 20.	*	120	Enterokollitis
34893	De Lil, Ferdinandus	12. 8. 79.	*	120	Bronchopneumonie
36208	Kolaczynski, Konstantin	01. 01. 06.	*	120	Enterokollitis
30885	Hilde, Pauc	20. 4. 10.	*	120	Sepsis m. Lymphadenitis re. Aron
35664	Pignat, Enrico	04. 5. 10.	*	120	Enterokollitis
37243	Doppenhof, Jan	01. 1. 24.	*	200	Enterokollitis
36944	Guypers, Hubert	13. 8. 16.	*	200	Herzverwijding
38862	Lohis, Tomis (Lobea)	2. 8. 02.	*	200	Herzmuskelverwijding
37077	Jacobson, Emil	8. 1. 98.	*	200	Coma diabeticum

Pagina van het dodenboek van de infirmerie van Neuengamme met de vermelding van het overlijden van Ferdinand De Lil (Collectie KZ Gedenkstätte Neuengamme)

De auteurs bij het monument te Neuengamme (2023) (Collectie Johan Verplancke)

Bang afwachten

Zedelgem werd bevrijd op vrijdag 8 september 1944. Carla De Lil was toen zeven jaar. Ze ging samen met haar moeder naar de Canadezen kijken, die langs de Groenestraat het dorp binnenreden. Er was een euforische stemming, maar wat haar bijzonder bijbleef is een wit hondje dat uit een deur kwam gelopen en bij het dwarsen van de straat werd doodgereden door de bevrijders...

Uiteraard waren de gedachten bij vader Ferdinand. Waar was hij? Leefde hij nog? Na de Bevrijding van Brugge bleek dat hij daar in elk geval niet meer was. Het werd duidelijk dat hij en zijn lotgenoten naar Duitsland waren overgebracht, maar niemand wist naar waar.¹⁰⁴ Uiteraard was het onmogelijk om vanuit Duitsland – dat zich pas zou overgeven op 8 mei 1945 – enig bericht te bekomen over wat er met de politieke gevangenen was gebeurd.

Op 30 september 1944 werd door de Brugse krant *Burgerwelzijn* gemeld dat er “*eerlang*” een lijst zou worden opgemaakt van alle politieke weggevoerden. Familie en vrienden werden verzocht om zo spoedig mogelijk hun identiteitsgegevens te bezorgen hetzij aan het Ministerie van Justitie te Brussel, hetzij aan het lokale Rode Kruis. Ook werden alle mogelijke inlichtingen gevraagd die van nut konden zijn om te weten waar deze mensen zich in Duitsland bevonden. Een dergelijk bericht verscheen eveneens in de Zedelgemse *Weekpost* van 15 oktober 1944.¹⁰⁵ Ook voor Ferdinand werd een vraag tot opsporing ingediend. Jeanne De Ridder wist totaal niet waar haar echtgenoot zich ergens kon bevinden.

Er bleef nochtans hoop. Het Rode Kruis verspreidde speciale briefkaarten voor correspondentie met politieke gevangenen in Duitsland. In Zedelgem waren die af te halen bij Irma Gurdebeke en Simonne Stubbe van de plaatselijke afdeling.¹⁰⁶ In november 1944 hield het Zedelgemse Rode Kruis een zeer geslaagd Bevrijdingsbal. Met de opbrengst wilde men pakjes opsturen naar alle Zedelgemnaren die nog in Duitsland verbleven. De families mochten de naam van de mensen doorgeven.

¹⁰⁴ De familie van Pulinckx dacht bvb. dat deze laatste naar het kamp van Sangerhausen was overgebracht, terwijl hij eveneens naar Neuengamme was getransporteerd.

¹⁰⁵ Een weekblad dat toen in Zedelgem verscheen met officiële bekendmakingen.

¹⁰⁶ Zie eveneens de *Weekpost* van 15 oktober 1944.

Eerste Communiefoto van Carla in het voorjaar 1945. De foto werd gemaakt door fotograaf Marcel Vansteelant te Zedelgem. Op dat ogenblik wisten Jeanne en de kinderen niet of Ferdinand nog leefde (Collectie Carla De Lil)

Stempel van Marcel Vansteelant

In februari 1945 publiceerde het Rode Kruis te Brugge een bericht aan de families van de politieke gevangenen in Duitsland, waarbij werd meegedeeld “dat het Roode Kruis pakken levensmiddelen en wollegoed naar de gevangnissen en concentratiekampen zendt, die aldaar regelmatig aan al de gevangenen uitgedeeld worden. Het contingent wisselt volgens de mogelijkheden tusschen vier en vijf pakken per maand en per gevangenen”.¹⁰⁷ Er werden ook dames gezocht die bereid waren te helpen bij het vervaardigen van wollen dekens voor de politieke gevangenen in Duitsland. Toen wist men nog niet dat al deze brieven en pakjes de politieke gevangenen nooit zouden bereiken.

Vanuit Duitsland – dat toen nog volop aan het vechten was – kwam geen enkel nieuws. Men kon niets anders doen dan hopen en bidden. Dit laatste heeft Jeanne ook veel gedaan. Carla herinnert zich moeder die 's avonds lag te wenen in haar bed. Bij zich had ze haar missaal, waarin Prudence Versyck de gebeden had aangeduid die allicht het meeste zouden helpen.

¹⁰⁷ Burgerwelzijn, 24 februari 1945.

Op 7 april 1945 schreef het Brugse weekblad *De Koerier*: “Iedereen gaat er mee akkoord dat den oorlog op een einde gaat. Onze Anglo-Saksische bondgenooten hebben flinken vooruitgang gemaakt en dringen tot het hart van het Duitsche Reich door. Wij mogen ons dus aan de thuiskomst verwachten van al de gedeporteerden en politieke gevangenen. Wij hopen dat zij gezond zullen mogen terugkeeren”. Einde van die maand verschenen echter de eerste gruwelijke foto's uit de bevrijde concentratiekampen...

Op 8 mei 1945 capituleerde Duitsland. Iedereen verwachtte nu gauw nieuws over alle gevangenen die nog in Duitsland waren. Het Belgisch Commissariaat voor de Repatriëring (CBR)¹⁰⁸ zocht ook naar Ferdinand De Lil.

In zijn dossier bij de Dienst Oorlogsslachtoffers zit een fiche van het CBR, waarop vermeld werd dat Ferdinand teruggebracht zou zijn vanuit Buchenwald op 8 mei 1945. Hij zou geland zijn op het vliegveld van Evere en op weg zijn naar huis. Dit valse goede nieuws bereikte ook Zedelgem en veroorzaakte een uitbarsting van vreugde. Mensen kwamen Jeanne gelukwensen en de burens bouwden een triomfboog net vóór de woning in de Berkenhagestraat. Er werd zelfs aangeboden om de kamers van de woning te herbehangen als vorm van welkom. Maar Ferdinand verscheen niet...¹⁰⁹

Slecht nieuws

De onzekerheid bleef duren tot er op 14 augustus 1945 heel slecht nieuws kwam vanuit Brussel. Het CBR liet aan de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis te Zedelgem weten dat Ferdinand op 14 januari 1945 overleden was te Neuengamme. Er werd gevraagd om “dit droevig nieuws met alle omzichtigheid, mondelings aan de familie bekend te maken”.

¹⁰⁸ Deze dienst was opgericht door de Belgische regering in Londen in de zomer van 1944. Haar immense taak bestond erin om op zoek te gaan naar vermiste of afwezige Belgen (zoals gedeporteerden, krijgsgevangenen, arbeiders in Duitsland, vluchtelingen, enz.) en deze veilig terug te brengen naar huis. De dienst was centraal gevestigd aan de Louizalaan 196 te Brussel, maar had een plaatselijke afdeling bij het Rode Kruis te Brugge.

¹⁰⁹ Later werd gezegd dat er een verpleegster ten onrechte zou hebben gemeend Ferdinand herkend te hebben.

Het nieuws sloeg te Zedelgem in als een bom. Iedereen kende de penibele situatie van Jeanne en de kinderen en hoopte op het beste. Op 22 augustus 1945 bevestigde waarnemend burgemeester Edmond Segaert dat het nodige was gedaan om de familie in te lichten. Carla kan zich niet meer herinneren hoe die mededeling gebeurde.

DE LIL, Ferdinand
14 ROU 1945

G.
Réf. Dé. CB/YV. JH 129

Mijnheer de Voorzitter,

Tot ons groot spijt moeten wij U mededeelen dat, volgens in ons bezit zijnde inlichtingen, uw medeburger

DE LIL, Ferdinand
geboren den 13.12.1913
wonende Berkenhagenstraat, 192 te ZEDELGHEM
overleden is den 14.1.1945 te Neuengamme.

Mogen wij U verzoeken dit droevig nieuws, met alle omzichtigheid, mondelings aan de familie bekend te maken en haar tevens de innige deelneming van het Belgisch Commissariaat voor Repatriëering en het Rood-Kruis van België, in den diepen rouw die haar treft, te willen betuigen.

Met onzen besten dank bij voorbaat, teekenen we met ware hoogachting.

De Commissaris voor Repatriëering
Bij afvaardiging : De Directeur
i.o.

Den Heer Voorzitter der
Plaatselijke Afdeling van het
Rood Kruis van België,

J. GROOThAERT
Dienstoverste

ZEDELGHEM.-

11 AOUT 1945

Bericht aan de plaatselijke voorzitter van het Rode Kruis te Zedelgem dat Ferdinand De Lil overleden is te Neuengamme op 14 januari 1945 (Archief Dienst voor Oorlogsslachtoffers)

Op donderdag 23 augustus 1945 werd in de Sint-Laurentiuskerk een plechtige rouwdienst opgedragen. Er was een zee van volk. Dochter Carla was toen zeven jaar, maar ze herinnert zich deze dienst in de kerk nog goed. Ze zat met haar moeder vooraan links in de kerk (toen de vrouwenkant). Ook broertje Georges was mee. Hij moest nog twee jaar worden en zat te zwaaien naar de mensen. Het bidprentje vertoonde de foto van Ferdinand en werd in vele Zedelgемse gezinnen jarenlang bijgehouden.¹¹⁰

†

Wij herdenken het heldhaftig offer
van

Heer Ferdinand DE LIL

WACHTMEESTER der D. T. C. A.
Leider der Verzetsgroeping van Zedelgem

Echtgenoot van Vrouw Jeanne De Ridder
geboren te Geeraardsbergen, den 13 Maart 1913, laf-
felijk aangehouden te Varsenare den 16 Juli 1944 en
als Politieke Gevangene gestorven in het folterkamp
van Neugamme (bij Hamburg) den 14 Januari 1945.

Onder de verschrikkingen der Duitse bezetting leed zijn vaderlandslievend hart geweld. Als beroepsmilitair rekende hij het zich tot plicht zoo vroeg mogelijk tot heime-lijken weerstand tegen den vijand over te gaan. De man-
nen van de ondergrondse beweging erkenden in hem den
aangewezen leider. Wie was er zoo daadkrachtig en zwijg-
zaam, wie zoo moedig en bedacht?

Op een frisschen Zondagmorgen begaven zich de voor-
mannen van het gewest naar een geheime vaderlandsche
vergadering, waar zij in een hinderlaag verraderlijk gevan-
gen werden genomen. Nooit zou hij zijn dorp of zijn huis
terug zien, noch de minste betrekking met de zijnen hebben.
Hier is de scheiding voor altijd begonnen.

Eerst heeft hij gehandeld, dan gezegen... Het redde
hem van de doodstraf, maar dan is ook zijn lijdensweg be-
gonnen. De goddelijke Meester droeg zijn kruis tot op den
top van Calvarië, ook hij heeft het zijne gedragen tot het
bittere einde. Hij droeg het met kloekmoedigheid en be-
klaagde zich niets.

Voor de vrijheid en de redding van zijn volk leefde hij in
de ergste slavernij, die men uitdenken kan. Onder ontbe-
ringen, mishandelingen en zielelijden is hij bezweken.

Over den dierbaren doode treuren nu ontelbare vrienden,
verkleefde Ouders en Familieleden, doch vooral zijne teer-
geliefde ECHTGENOOTE met hare twee kleine kinder-
tjes.

Aan U allen, mijne Geliefden, dacht ik in mijn bittere
sterfensstunden en bad voor U, opdat de goede God U
iets mocht geven van den moed en het Godsvertrouwen,
dat in mijn hart leefde en er nooit is uitgegaan.

Zijn schoone ziel ruste in eeuwigen vrede

De familie DE LIL en DE RIDDER
zeer getroffen door de
blijken van deelneming,
bieden U hunnen inni-
gen dank.

Drukkerij De Ketelner-De Baes Zedelgem. Tel. 140

Bidprentje Ferdinand De Lil (Collectie Gemeentearchief Zedelgem)

Jeanne ondervond veel steun in haar immens verdriet. Zij liet in het Burgerwelzijn van 8 september 1945 een dankbetuiging afdrukken voor alle blijken van genegenheid die zij in deze pijnlijke dagen had mogen ontvangen. In november

¹¹⁰ O.a. bij mijn grootmoeder Sidonie Dewulf, van wie ik mijn exemplaar heb "geërfd" (P. Arnou).

1945 richtte de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis nog een crochetavond in om haar te helpen. Het werd een succes en in het *Burgerwelzijn* van 1 december 1945 dankte Jeanne voor de milde steun.

Dankbetuiging van Jeanne De Ridder in de krant *Burgerwelzijn* van 8 september 1945 (Collectie Stad Brugge)

De Britten bereikten het kamp van Neuengamme begin mei 1945, maar troffen het verlaten aan. Gevangenen hadden opdracht gekregen om de kampadministratie integraal te verbranden. Zij konden enkele stukken – zoals de dodenboeken van de infirmerie – verstoppert. In die boeken werden dag per dag de overleden gevangenen genoteerd met hun naam en kampnummer. Ook de doodsoorzaak werd vermeld. Deze laatste vermelding bood echter geen garantie dat ze ook correct was. De gevangenenadministratie van Neuengamme werd gecontroleerd door *Kriminalsekretär*¹¹¹ Otto Apenburg van de *Geheime Staatspolizei* (*Gestapo*).¹¹² Hij zorgde ervoor dat bvb. alle gevangenen die vermoord werden in de boeken een “onschuldige” doodsoorzaak kregen. Hij deed ook de aangifte van alle overlijdens in het kamp bij een speciale afdeling van de burgerlijke stand Hamburg die in het kamp van Neuengamme was gevestigd. Daar gaf Apenburg in de regel dezelfde doodsoorzaak op die in het dodenboek van de infirmerie was neergeschreven.

¹¹¹ Gelijk te stellen met een *Hauptscharführer* in de SS (een hogere graad van onderofficier).

¹¹² Hij was een burger en geen lid van de SS. Hij was ook een tijdlang leider van de Politieke Afdeling van de Gestapo in het kamp Neuengamme. Volgens sommigen zou hij omgekomen zijn toen het schip *Cap Arcona*, dat gevangenen uit Neuengamme aan boord had, op 3 mei 1945 gebombardeerd werd door de RAF. Volgens anderen zou hij met succes ondergedoken zijn en werd hij nooit teruggevonden.

De weggestopte dodenboeken – en ook de akten van de speciale afdeling van de burgerlijke stand – kwamen in handen van de Geallieerden. Op die basis sijnelden de teruggevonden overlijdens door naar de thuisbasis. Nadien werden dan verschillende lijsten opgesteld op basis van de dodenboeken en van de overlijdensakten. Hiertoe deden de Britten ook een beroep op officieren van de landen waartoe de gevangenen behoorden (zoals België).¹¹³

Het dodenboek van de infirmerie vermeldt dat Ferdinand De Lil overleed op 14 januari 1945 om 1u30 in de morgen. Als doodsoorzaak werd “*Bronchopneumonie*” (longontsteking) opgegeven. Ook de overlijdensakte van Ferdinand De Lil, opgemaakt door de speciale afdeling van de burgerlijke stand in Neuengamme, werd teruggevonden.¹¹⁴ De aangifte was ook hier gebeurd door Otto Apenburg en vermeldde dezelfde doodsoorzaak als in het dodenboek. Een graf had Ferdinand niet gekregen. Op een inlichtingsfiche in zijn dossier oorlogsslachtoffer werd vermeld: “*Incinéré à Neuengamme*” (verast te Neuengamme).

Bij vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge van 19 februari 1946 werd gerechtelijk vastgesteld dat Ferdinand De Lil op 14 januari 1945 te Neuengamme overleden was. Dit vonnis werd overgeschreven als akte van overlijden in de registers van de burgerlijke stand te Zedelgem op 5 maart 1946. Op 18 oktober 1951 werd in de rand van deze akte toegevoegd: “*Stierf voor België*”.

¹¹³ Zo vinden we in het dossier oorlogsslachtoffer van Ferdinand De Lil een brief van februari 1946 waarin wordt vermeld dat hij voorkomt op de lijst van kapitein Moriau, die werd opgemaakt op basis van de officiële overlijdensboeken van het kamp (allicht worden de dodenboeken van de infirmerie bedoeld), die werden overgemaakt door luitenant Jottrand. Op een inlichtingsfiche wordt ook verwezen naar een lijst van kapitein Chevalier, waarbij gesproken wordt over “*liste de Belges inhumés à Neuengamme*”.

¹¹⁴ In deze akte werd Ferdinand De Lil aangeduid als “*Offizier*”. Van deze akten werden verschillende afschriften doorgestuurd naar België, respectievelijk opgemaakt te Hamburg op 7 december 1945, 16 maart 1946 en 17 september 1946.

Een horloge en een stukje van 5 centimes

Enige tijd na het bericht van de dood van Ferdinand, werd Jeanne uitgenodigd om een gele omslag af te halen. De omslag had een Duits opschrift dat ook de identiteitsgegevens van Ferdinand en zijn kampnummer 49.893 vermeldde. Volgens de gesloten omslag zat er een damesuurwerk en een Belgisch muntstuk van 5 centimes in. Bij de opening ervan werd het damesuurwerk van Jeanne aangetroffen, dat Ferdinand bij zijn aanhouding bij zich droeg.¹¹⁵ Het Belgisch muntstuk van 5 centimes zat niet in de omslag, maar wel een ontvangstbewijs ervoor.

Zoals gezegd, werden alle waardevolle zaken die de gevangenen bijhadden wanneer ze in het kamp toekwamen, afgenomen. Deze voorwerpen werden in gesloten omslag gestopt, ingeschreven en in een speciaal daartoe voorziene bergplaats ondergebracht. Toen het kamp van Neuengamme in april 1945 ontruimd werd, heeft de SS deze bergplaats leeg gemaakt en de omslagen meegenomen. Ongeveer 7.800 van die omslagen werden door het Britse Leger teruggevonden in een bergplaats bij Lunden (Deelstaat Sleeswijk-Holstein). Alle omslagen samen bevatten ongeveer 5,3 miljoen euro aan huidige waarde.

Er werden door de Britten – opnieuw met de steun van officieren uit alle betrokken landen – lijsten opgemaakt van deze omslagen, waarbij telkens de naam van de gevangene en de inhoud van de omslag werd vermeld. Op die basis werd gezocht naar de rechthebbenden, zoals hier Jeanne De Ridder. Op vandaag blijven er nog steeds heel wat omslagen waarvoor geen rechthebbende werd gevonden.

Carla heeft dit teruggegeven uurwerk gekregen als geschenk voor haar Plechtige Communie en heeft het nog steeds in haar bezit.

¹¹⁵ Ferdinand had zijn mannenuurwerk afgelegd omdat hij in die dagen boomwortels aan het uitdoen was. Hij droeg het uurwerk van zijn vrouw bij zich.

11

3337

11574

Zelle Nr _____

Konto Nr 49893

Defil Name _____ Ferdinand Vorname _____

Lichtervelde Wohnort - Dienstgrad _____ 13.3.13 Geb. Tag _____

11. Markt. 179 Wohnung - Suppentel _____

INHALT:

1. d. lvs _____

1. Minuut _____

Aborkant : _____

Empfo-gen : _____

Den _____

Den _____

Unterschrift _____

Unterschrift _____

49893

Door de Britten teruggevonden omslag met het damesuurwerk dat Ferdinand De Lil bijhad bij zijn aankomst in Neuengamme (Collectie Carla De Lil)

Gerechtelijk vervolg

Na de Bevrijding startte het Belgische Gerecht een onderzoek naar de aanhouding van de mensen van de groep Pulinckx. Ook Jeanne De Ridder werd daarbij gehoord als getuige. Uit dit onderzoek bleek dat de hoofdschuldige voor de aanhouding van Pulinckx zijn buurman Georges Dejans was. Zoals reeds gezegd, had deze in een (vruchteloze) poging tot eigen levensbehoud Pulinckx verklikt bij de GFP. Dejans zelf kon hiervoor nochtans niet meer vervolgd worden, gezien hij intussen was overleden in Neuengamme.

De echtgenote van Dejans - Yvonne Mermuys - werd wel strafrechtelijk vervolgd.¹¹⁶ Men nam aan dat zij weliswaar geen deel had aan de verklikking van

¹¹⁶ Yvonne Mermuys was te Brugge vrij bekend, nu haar vader er hoofd was van de stedelijke ruim- en reinigingsdienst. De man was alom geacht en deze achting verdween niet na de veroordeling van zijn dochter, wat o.a. blijkt uit de talrijke warme huldeblijken bij zijn overlijden op 18 december 1949.

Foto viergeslacht gemaakt na 1945: Jean-Baptiste De Lil (zittend), Benoit De Lil (staand), Ferdinand De Lil † (inzet rechtsboven) en Georges De Lil (vooraan) (Collectie Carla De Lil)

maitresse van Lensing, bevestigde van haar kant dat het Dejans was geweest die Pulinckx had verraden.

De verdediging van Mermuys betwistte de tenlasteleggingen en verwees daarbij onder meer naar Dejans, die blijkbaar aan andere gevangenen in Neuengamme had gezegd dat zijn vrouw onschuldig was in deze zaak. Op 24 mei 1947 achtte de Krijgsraad te Brugge de feiten lastens Mermuys bewezen en veroordeelde haar tot levenslange hechtenis. Zij ontsnapte aan de doodstraf omdat ze gehandeld had om haar man te redden, wat als een verzachtende omstandigheid werd aanvaard.

Mermuys tekende hoger beroep aan, zodat de zaak diende te worden overgedaan voor het Militair Gerechtshof te Gent. Die bevestigde bij Arrest van 24 oktober 1947 de uitspraak van de Krijgsraad te Brugge. Mermuys voorzag zich in

Pulinckx en de mensen rondom hem. Maar in een poging om haar man te redden had zij nadien wel zelf andere verzetsmensen verraden, waarvan er een aantal ook niet terugkeerden uit Duitsland. Hiervoor werd zij wel vervolgd.

Het proces begon op 21 mei 1947 voor de Krijgsraad te Brugge. Er werden heel wat getuigen gehoord, waaronder ook Jeanne De Ridder. Hoewel Mermuys niet werd beschuldigd van het verraad van Pulinckx, kwam dit daar toch uitgebreid aan bod. De Duitser Lensing van de GFP Brugge kon niet meer getuigen, want hij had intussen zelfmoord gepleegd. Maar zijn ondergeschikte Jersynski – ook lid van de GFP te Brugge – bevestigde de verklaring door Mermuys. Claire Ingelbrecht, de

cassatieberoep. Het Hof van Cassatie te Brussel verbrak op 19 januari 1948 het Arrest van het Militair Gerechtshof te Gent wegens een juridische fout (gebrek in de motivering). De zaak diende terug te worden overgedaan door het Militair Gerechtshof te Gent, maar met andere rechters. Dit gebeurde op 19 mei 1948, waarbij Mermuys echter opnieuw tot levenslang werd veroordeeld. Zij tekende andermaal cassatieberoep aan, dat nu echter werd verworpen. Hiermee was haar veroordeling definitief.

Mermuys kwam vervroegd vrij en week uit naar Henegouwen. Daar huwde ze opnieuw met Jules Pestiau, die ook haar dochttertje uit haar huwelijk met Dejans adopteerde. Zij overleed op 66-jarige leeftijd te Montbliart¹¹⁷ op 8 oktober 1974.

Erkenning en onderscheidingen

Ferdinand De Lil werd op 30 april 1946 vermeld op het dagorder van het Geheim Leger. Op 4 februari 1949 werd hij postuum erkend als gewapend weerstander voor de periode van 1 februari 1943 tot 14 januari 1945, of afgerond gedurende twee volle jaren.¹¹⁸

Ferdinand kreeg ook talrijke onderscheidingen zoals het Kruis van Ridder in de Orde van Leopold II met palm, het Oorlogskruis 1940 met palm, het Kruis van Politiek Gevangene met twee sterren, de Medaille van de Weerstand en de Herinneringsmedaille aan de Oorlog 1940-1945. Daarnaast werd hem ook de Franse Herinneringsmedaille 1939-45 (*barette Libération*) toegekend wegens zijn medewerking aan de parachutageplaats “De Gaai” in Beernem. Voor zijn bijdrage in de ontsnapping van Amerikaanse *airmen* kreeg hij een officiële bedanking namens President Dwight D. Eisenhower.

¹¹⁷ Een klein dorpje, deelgemeente van Sivry-Rance.

¹¹⁸ Zoals reeds gezegd werd de aanvraag daartoe ingevuld door zijn bevelhebber Michel Van Poucke. De aanvraag werd verder mee ondersteund door kolonel Janssens de Bisthoven, hoofd van de sector Brugge-Oostende en ook door luitenant-kolonel Haus, commandant van de Zone III van het Geheim Leger.

R.M.

MINISTERIE
VAN LANDSVERDEDIGING

11.7.49
32327

BUNDEL N° II/38781

DIENST
VAN DE WEERSTAND

1ste Sectie
COMMISSIES

Mevr. Wed. DELIL
geboren DE RIDDER Jeanna
Berkenhagenstraat, 192
ZEDELGEM

321961

ATTEST

De hoedanigheid van Gewapende Weerstander is toegekend ten posthumen titel aan
Wachtmeester DELIL Fernand
geboren te Geeraardsbergen, de 13.3.13
door de Controlemmissie van Brugge
in datum van 4.2.49, bij toepassing van
artikel 1 en 5, van het wetsbesluit van 19 September 1945,
houdende vaststelling van het Statuut van de Gewapende
Weerstand.

24 OCT 1950

M Wachtmeester DELIL Fernand
was aangesloten bij de Groepering G.I.

De bij de Weerstand doorgebrachte tijd is van 1.2.43
tot 14.1.45 zijnde 2 jaar afgerond tot de
hogere maand. Te Brussel, de 23.6.49

VOOR DE MINISTER VAN LANDSVERDEDIGING,
Kolonel DE RIDDER,
Hoofd van de Dienst van de Weerstand,

- ATTEST VOOR : 1° Belanghebbende;
2° Groepering;
3° C. D. S.;
4° A. D. M. P./III D.;
5° A. D. M. P.;
6°

BELANGRIJKE MEDEDELING.

Het wordt de titularis aanbevolen zich in geen geval van onderhavig attest te ontdoen. Er zal hem geen duplicaat afgeleverd worden. In voorkomend geval kan hij er afschrift van nemen en doen echt verklaren « voor gelijkvormig afschrift » door het gemeentebestuur van zijn verblijfplaats.

27628. - M.G.I./D.A.D. - 8.000 ex.

Affiche van de feeststoet van 19 september 1948 naar aanleiding van de huldiging van de gedecoreerden (Collectie Gemeentearchief Zedelgem)

vereremerkt. Het ging om een wat bonte mengeling van burgerlijke, militaire en zelfs kerkelijke onderscheidingen, die werden uitgereikt door de burgemeester, de pastoor en de commandant van het munitiedepot. De gedecoreerden werden eerst met de “chicste limousines” naar het dorp gebracht. Jeanne werd daar namens haar man vereremerkt bij de groep van de oudstrijders. In de namiddag was er een folkloristische stoet. Jeanne nam daaraan ook zelf deel met de groep van de Molenhoek, die gekleed was “in deftig zwarten klederdracht van voor 80 jaar” en veel succes oogstte.

Na de Eerste Wereldoorlog was in elk dorp een herdenkingsmonument opgericht. In 1945 moesten daar de namen van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog worden aan toegevoegd. Te Zedelgem gebeurde dit door links en rechts aan de voet van het bestaande oorlogsmonument twee afgeronde zuiltjes

Jeanne nam al deze eretekens in ontvangst voor wijlen haar echtgenoot. Dit gebeurde vooral in 1948 en 1949. Te Zedelgem was dit al het geval op 11 november 1948. In Brugge mocht zij de Franse medaille ontvangen tijdens een grote plechtigheid op de Burg op 19 december 1948. Op 4 september 1949 ontving zij verdere vereremeringen bij de Bevrijdingsfeesten van Sint-Andries, en op 18 september 1949 ook tijdens een grootse plechtigheid op de Markt te Brugge.

Ietwat speciaal was het “Groots Huldebetoon aan de Gedecoreerden” op 19 september 1948 te Zedelgem. Die dag werden er hier heel wat personen

Twee foto's van Jeanne De Ridder in de feeststoet van 19 september 1948. Op de linkse foto staat ze naast Julia Dierickx-Bonte (Collectie Carla De Lil)

bij te plaatsen.¹¹⁹ Het linkse zuiltje droeg bovenaan de titel “*Weerstand*” en bevatte de namen van Ferdinand De Lil en van André Goegebeur. Na de verplaatsing van dit monument naar de oude begraafplaats bij de kerk, staat dit zuiltje nu rechts van het monument. Uit oude foto's blijkt dat de twee zuiltjes aanvankelijk ook een ronde driekleur droegen bovenaan. Die is nu niet meer aanwezig. Jarenlang stond aan de voet van het monument ook een witte marmeren gedenkplaat met de tekst “*Onder-officieren van Brugge gedenken U*”, en dit speciaal voor Ferdinand. Deze plaat heeft de tand des tijds niet doorstaan.

Op 6 april 1959 werd door de Zedelgemse gemeenteraad beslist om in de inkom van het nieuwe Gemeentehuis een gedenkplaat aan te brengen voor de gesneuvelden van beide wereldoorlogen. Het werd een grote witte marmeren plaat, waarin de namen met gulden letters waren gegraveerd. Voor 1940-45 kwam Ferdinand De Lil als eerste van een rij van vier.¹²⁰

¹¹⁹ Dit monument bevond zich dan boven de Plaatsebeek in de Snellegemsestraat (aan de zijde van het huidige gemeentehuis).

¹²⁰ Deze plaat werd bij de afbraak van het gemeentehuis opgeslagen in de technische dienst om later herplaatst te worden, wat echter tot op heden nog niet gebeurd is.

Burgemeester Lievens met de gedecoreerde oudstrijders op het huldebetoon van 19 september 1948. De foto werd genomen voor de feestzaal van Jules Verkeyn-Hatse (Groenestraat 2). We zien: v.l.n.r. - eerste rij (zittend): ... - Louis Bernaert - Ernest Heyndrickx - Leo Moeyaert - Edmond Segart, schepen - Joseph Lievens, burgemeester - Jeanne De Ridder, weduwe Ferdinand De Lil - Jacobus Goegebeur - Hector Vergauwe - tweede rij: Georges

Devlieger - Achiel Kempinck - Fernand Bout - Georges Ryheul - ... - Aimé Devriendt - Emeric Deschepper - Joseph Degrande - Hector Desoete - Aimé Benoot - ... - ... - Gaston Verhaeghe - derde rij: Gustaaf Eecloo - Remi Monballiu - Victor Balliu - ... - Remi Aneca - Karel Miny - Medard Decock - Jules Clevers - Arseen Lahousse - René Slabbynck, veldwachter (Collectie Carla De Lil)

Promotie Ferdinand De Lil¹²¹

Spijskaart van het diner bij de promotie sergeant De Lil van de School voor Onderofficieren te Zedelgem op 25 juli 1959 (Collectie Gemeentearchief Zedelgem)

Ferdinand De Lil werd door de School voor Onderofficieren te Zedelgem uitgekozen als peter van de promotie van het schooljaar 1958-1959. De doopplechtigheid vond plaats einde januari 1959. De schoolcommandant majoor Blomme belichtte voor de leerlingen het leven en de dood van hun peter wachtmeester Ferdinand De Lil.¹²² De leerlingen legden de plechtige belofte af dat zij zijn leven als voorbeeld zouden nemen. Jeanne De Ridder bevestigde de erewimpel "Wachtmeester De Lil" op de bajonet van het geweer van de beste leerling van de school.¹²³ Het einde schooljaar werd gevierd op 25 juli 1959 met een nieuwe plechtigheid en een uitgebreid diner.

¹²¹ Alberic Pulinckx werd de peter van de promotie 1989-90 in de School voor Onderofficieren te Zedelgem (*Brugsch Handelsblad*, 20 oktober 1989).

¹²² Dit is de "Levensbeschrijving van Wm. De Lil", waarvan hierboven reeds werd gesproken.

¹²³ *Burgerwelzijn*, 30 januari 1959.

Terug naar Geraardsbergen

Jeanne De Ridder is na de dood van Ferdinand nooit hertrouwd. In 1950 werd ze 36 jaar oud. Ze besloot toen om met haar twee kinderen terug te keren naar Geraardsbergen, waar zowel haar familie als haar schoonfamilie woonde. Ze kocht bouwgrond in de IJzerenwegstraat in de buurgemeente Overboelare, die met de stad Geraardsbergen vergroeid is. Daarop liet ze een huis bouwen. Haar architect Philemon Van Der Putten volgde voor haar de bouwwerken op.¹²⁴

Naoorlogs familiebezoek: Suzy Pilaeten bij de Zedelgemse dorpsmolen (Collectie Carla De Lil)

In augustus 1951 verlieten Jeanne en de kinderen Zedelgem.¹²⁵ Het was de bedoeling dat Carla en Georges in september 1951 konden starten op hun nieuwe school in Geraardsbergen. De woning in Overboelare was toen echter nog niet klaar. Daarom woonde het gezin nog kort op kamers bij een oudere dame aan de Verhaeghenlaan 22 te Geraardsbergen.

In maart 1952 trokken Jeanne en de kinderen naar de nieuwe woning in Overboelare. Zij is daar blijven wonen tot kort vóór haar overlijden. Haar hoofdbezigheid bestond uit alle soorten breiwerk, waarin ze een echte krak was¹²⁶. Ook was ze een grote lezer.

Op financieel vlak kwam ze niets tekort. De sociale dienst van het Geheim Leger had ervoor gezorgd dat zij alle vergoedingen bekwam, waarop ze wettelijk

¹²⁴ Hij werd later nog burgemeester van Geraardsbergen.

¹²⁵ Ze hield wel nog jarenlang contact met vrienden en bekenden uit Zedelgem.

¹²⁶ Al in Zedelgem breide ze voor veel mensen als een soort bijverdienste.

aanspraak kon maken. Jeanne had hierdoor niet alleen een overlevingspensioen als weduwe van een beroepsmilitair, maar ze kreeg ook bijkomende vergoedingen als rechthebbende van een gestorven politieke gevangene. De erkenning daartoe had zij op 27 april 1949 gekregen van de Aanvaardingscommissie voor Politieke Gevangenen en Rechthebbenden te Brugge. Ook aan Carla en Georges waren bepaalde vergoedingen en prioriteitsrechten bij openbare betrekkingen toegekend.

Jeanne De Ridder in Neuengamme (Collectie Carla De Lil)

Niet zo lang na het einde van de oorlog kon Jeanne met de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen mee naar Neuengamme. Ganse delen van het kamp konden toen nog niet bezocht worden omdat ze ondertussen gebruikt werden als penitentiaire instelling door de Duitse justitiële overheid.¹²⁷ In 1985 ging Jeanne samen met Carla en Georges opnieuw naar Neuengamme. Het werd een emotionele reis.

Jeanne verliet slechts haar woning om een paar jaar vóór haar overlijden een serviceflat te betrekken. Ze overleed in de nacht van 13 op 14 januari 1999 op 84-jarige leeftijd, dag op dag 54 jaar na haar man.

Jeanne had nog jaren contact gehouden met vrienden en bekenden in Zedelgem.

¹²⁷ Pas in 2006 sloot de laatste strafinstelling op de plaats van het vroegere kamp de deuren en kon het ganse terrein volledig als herdenkingsoord worden ingericht.

Carla

Carla De Lil is vandaag 85 jaar oud. Zij is een kwieke en welbespraakte dame. Tijdens een gesprek voelt men snel dat de gebeurtenissen rondom haar vader een sterke invloed hadden op haar leven.

Portretfoto van Carla De Lil, gemaakt door Marcel Vansteelant te Zedelgem (Collectie Carla De lil)

De herinnering aan haar jaren in Zedelgem is levendig. Ze woonde hier tot haar 13 jaar. Bij de Zusters op het dorp te Zedelgem volgde zij de bewaarschool en het eerste en het tweede leerjaar (met als onderwijzeres Reynhilde Ryheul). Carla was bij de leerlingen die wegens plaatsgebrek school liepen in de oude pastorie, die later werd afgebroken. In haar klas zat o.a. Isabelle Pattyn, die zelf zovele jaren onderwijzeres was in de meisjesschool op Zedelgem Dorp.

De favoriete speelkameraden van Carla – en later ook van haar broer Georges – waren de kinderen van de rechttegenover gelegen hoeve van Pieter Versyck en Maria Dewitte. De oudste dochter Agnes

was wel wat ouder (° 1932), maar Simonne (° 1937) en Rosanne (° 1939) waren ideale speelpartners voor Carla. De hoeve en de molenwal vormden ook een heel geschikt speelterrein. Georges was dan weer van de leeftijdscategorie van Frans Versyck (° 1944). Het was wel niet altijd spelen. Zo herinnert Carla zich nog dat ze na het pikken van de oogst mee hielp op het veld om “*auwtjes te rapen*” (aren lezen of zanten), waarna ze een “*stutte met smoet*” kreeg.¹²⁸

¹²⁸ Zie hierover o.a. ARNOU, P., “Reglementen op het zanten”, *Biekorf* 2004, 222-223.

Vanaf het derde leerjaar werd Carla intern bij de Zusters Annuntiaten te Veurne.¹²⁹ Op een gegeven ogenblik moest er een opstel gemaakt worden over een droevige of een blijde gebeurtenis. Carla koos voor de geschiedenis van haar vader. Dit greep de lerares bijzonder aan en Carla mocht het opstel voorlezen voor de ganse klas, waarop ze in tranen uitbarstte en de klas moest verlaten.

Carla De Lil tijdens de oorlog met haar pop en de hond Sadie voor de woning te Zedelgem (Collectie Georges De Lil)

¹²⁹ De oorzaak voor deze op het eerste gezicht bevreemdende keuze lag bij Agnes Versyck. De familie Versyck kende goed het rijkswachtersechtpaar Richard Deraeve-Jeanne Hessel, die bij hun aankomst in Zedelgem nog een tijdje bij Achiel Bogaert en Prudence Versyck hadden ingewoond. Nadien werd Richard Deraeve verplaatst naar Koekelare en later nog naar Veurne. De contacten bleven bewaard en zo ging Agnes uiteindelijk naar het internaat in Veurne omdat ze daar buiten de school bij de Deraeve's terecht kon. Carla De Lil ging dan vanaf het derde leerjaar mee naar Veurne.

Vanaf 1951 voltooide Carla haar middelbaar, waarna ze verder studeerde voor lerares lichamelijke opvoeding. Zij gaf les in het katholiek onderwijs, o.a. te Deinze en te Tielt. Op 13 december 1958 huwde zij met Roger Prové, waarna zij – zoals toen de regel was in het katholiek onderwijs – moest stoppen met werken. Dit was niet echt naar haar zin en zij besliste om opnieuw te gaan studeren.

Het werden drie jaar kinesitherapie, die met vrucht werden afgesloten. Na een kleine periode als zelfstandige, heeft zij 24 jaar als kinesist gewerkt in de polikliniek van de Bond Moyson te Geraardsbergen.

Haar echtgenoot overleed op 17 november 1999 aan een hartstilstand. Zij heeft drie kinderen: Anja (°1959), Peter (°1962) en Erika (°1967), zes kleinkinderen en drie achterkleinkinderen.

Carla De Lil met het vaandel van de Politieke Gevangenen (Collectie Carla De Lil)

Carla is steeds fier geweest op haar vader en toont dit ook. Zij werd zelf lid van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en droeg 11 jaar lang het vaandel van deze vereniging. Zij was in die hoedanigheid aanwezig bij heel veel plechtigheden (o.a. tweemaal te Londen), en ook bij het huwelijk van Filip en Mathilde. Zij werd door Koning Albert en Koningin Paola ontvangen op het Paleis te Laken. Tot voor enkele jaren was zij ook bij veel plechtigheden in Neuengamme. Zij blijft tot op vandaag erg begaan met de nagedachtenis van haar vader.

Carla woont nu in het centrum van Viane, een deelgemeente van Geraardsbergen.

Georges

Georges De Lil is vandaag 80 jaar oud. Van zijn vader heeft hij geen enkele eigen herinnering, aangezien hij pas 10 maanden was toen zijn vader verdween. Hij kent hem alleen van foto's en van de verhalen van zijn moeder. Dit betekent echter niet dat de geschiedenis van zijn vader hem onverschillig zou laten. Wanneer we hem bezoeken, begint hij met een kadertje te tonen: het vergeelde bidprentje van zijn vader te samen met een foto van zijn moeder.

De familie in rouwkleedij (zwart): Jeanne en Georges vooraan, Carla opzij (slechts deels op de foto) en Benoit De Lil en Octavia Vandenhove achteraan (Collectie Carla De Lil)

Ondanks het feit dat Georges nog geen 8 jaar oud was toen hij Zedelgem verliet, heeft hij nog heel wat herinneringen aan zijn verblijf hier. Hij was graag in Zedelgem. Het was dik tegen zijn goesting dat hij mee moest naar Geraardsbergen. Hij sprak plat West-Vlaams en zijn eigen grootmoeder begreep niet wat hij vertelde.

Georges volgde in Zedelgem de bewaarschool bij de Zusters en ging daarna naar de gemeenteschool. Hij bewaart goede herinneringen aan hoofdonderwijzer Oscar Van Haverbeke.¹²⁴ Het was een strenge man die de kinderen ook dikwijls in zijn tuin liet werken, maar toch was hij graag gezien en dwong hij respect af. Georges denkt met een speelse

lach terug aan schoenmaker Camiel Dhondt, die enkele huizen dichterbij het dorp woonde. “Dhondtje” leerde Georges onder meer sigaretten roken. Minder goede herinneringen heeft hij aan dokter Camiel Vande Voorde die hem eens

¹³⁰ Die kort nadien schielijk overleed op 9 november 1952.

een tand trok, wat niet echt een succes kon worden genoemd.¹³¹ Zijn grote speelkameraad was Frans Versyck, zoals hierboven reeds gezegd.

Als kind ging Georges ook graag mee naar al die plechtigheden en ontvangsten. De kinderen van de omgekomen politieke gevangenen werden daarbij meestal extra verwend. Zo kreeg hij eens een enorme rode beer, die slechts met moeite mee kon naar huis.

Georges voltooide na 1951 zijn lagere school in Geraardsbergen. Hij wilde naar de technische school, maar moest van moeder Jeanne naar het middelbaar bij de Paters Karmelieten. Grootvader Benoit vond dit als overtuigde socialist maar niets.

In 1959 begon Georges als telegrambesteller bij de RTT. Vanaf dan werkte hij zich constant op, eerst bij de RTT en later bij de Post. Hij ging met pensioen in 2004. Georges huwde in juni 1967 met H el ene Derden. Zij werden niet gespaard van tegenslag. Hun tienjarig zoontje Tom overleed in 1989 in een ongeval. Hun andere zoon Jan is bij de politie.

Georges staat anders tegenover het gebeuren rond zijn vader dan zijn zuster. Hij heeft niet de behoefte om erg actief te zijn in verenigingen van oudstrijders of politieke gevangenen. Maar hij is wel present op de jaarlijkse 11 november-viering te Geraardsbergen. Hij heeft ook begrip voor de keuze van zijn vader. Mocht er zich een nieuwe bezetting voordoen, dan acht hij de kans groot dat hij daartegen ook in verzet zou komen.

Georges woont volop ten lande in Geraardsbergen.

¹³¹ Dokter Camiel Van De Voorde overleed op 12 maart 1953.

Jeanne, Carla en Georges bij de foto van vader (Collectie Georges De Lil)

Bijlage 1: Het Verzet

Verschillende verzetsgroeperingen

Het “*verzet*” of de “*weerstand*” tijdens de Tweede Wereldoorlog was geen homogene groep die verzetsdaden pleegde tegen de Duitse bezetter. Het betrof een reeks landelijk dan wel lokaal georganiseerde groeperingen, van verschillende signatuur en visie doch met één gemeenschappelijke vijand: Nazi-Duitsland. Deze verschillende groeperingen hielden zich bezig met hun eigen specifieke verzetsdaden (clandestiene pers, inlichtingendiensten, ontsnappingslijnen en het gewapend verzet dat o.a. sabotagedaden verrichtte en ondersteuning verleende aan de geallieerde troepen tijdens de doortocht van het bevrijdingsoffensief).

De belangrijkste verzetsgroeperingen in de Zedelgense regio waren:

- het Geheim Leger (G.L./A.S.), aanvankelijk opgericht onder de naam *Armée de Belgique*, vnl. gerekruteerd onder beroeps- en reservemilitairen die de Achttiendaagse Veldtocht meegemaakt hadden. Erkend door de Belgische regering te Londen op 30 december 1942. Op bevel van Londen werd het Geheim Leger operationeel vanaf juni 1944.
- de gewapende Partizanen (P.A.), opgericht in 1940 en voornamelijk actief in socialistische en communistische kringen. Vanaf 1941 opererend onder de koepel van het Onafhankelijkheidsfront (O.F.). Gericht op aanslagen op spoorverkeer en telefoon- en telegraafverbindingen en, vanaf 1942, de vernietiging van oogsten.
- *Les Affranchis*, opgericht in 1941. Vooral vaderlandslievende bourgeoisie. Heeft een tak in Aartrijke. Aanvankelijk gericht op burgerlijk verzet (verdeling vlagschriften en sluikbladen en steun aan werkweigerars), doch vanaf 1944 aangesloten bij de B.N.B./M.N.B. (Belgische Nationale Beweging / Mouvement National Belge). Bij Ministerieel Besluit van 28 februari 1949 erkend als gewapende verzetsgroep.
- de ontsnappingslijn Dienst Comète voor neergeschoten geallieerde vliegtuigbemanningen.

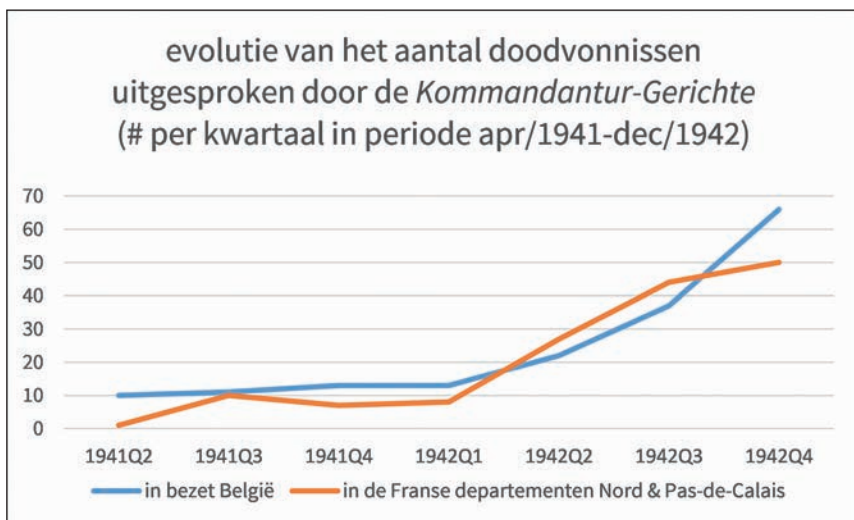
Duitse aanpak van verzetsdaden

Na de Duitse inval in de Sovjet-Unie vanaf 22 juni 1941 namen de spanningen in de door de Duitsers bezette gebieden toe ingevolge Britse propaganda, gebrekkige voedselbedeling en het vastlopen van de Duitse opmars aan de Wolga. Door de Duitsers werd dit in eerste instantie nog niet ervaren als een bedreiging van de openbare orde: van georganiseerd verzet was immers nog geen sprake. Het jaar 1942 werd echter een keerpunt: enerzijds was er de toenemende jodenvervolgving en anderzijds was er de invoering van de verplichte tewerkstelling voor Belgische arbeiders in Duitsland. Deze radicalisering van de bezetting resulteerde in een sterkere ontevredenheid bij de bevolking en een toenemende sympathie voor het verzet. De aanvankelijk nog spontaan ontstane weerstandskernen professionaliseerden en werden geconfronteerd met nieuwe uitdagingen zoals de hulp aan werkweigerars en andere onderduikers. Dit resulteerde bij de bezetter in een hardere bestraffing van weerstandsactiviteiten, enerzijds door een strengere toepassing van bestaande wetgeving en anderzijds door de invoering van het *Nacht und Nebel-Erlass*.

Op 7 december 1941 vaardigde veldmaarschalk Wilhelm Keitel, hoofd van het *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW), in opdracht van Hitler de *Richtlinien für die Verfolgung von Straftaten gegen das Reich oder die Besatzungsmacht in den besetzten Gebieten* uit. Dit zogenoemde *Nacht und Nebel*-decreet was van kracht in bezet Frankrijk, Nederland, Noorwegen en België en kwam er de facto op neer dat verzetsstrijders – als afschrikkingsmiddel – voortaan op een systematische wijze zonder vorm van proces verdwenen in een strafinrichting in het Duitse Rijk. Het decreet werd in bezet België en Noord-Frankrijk van kracht op 13 januari 1942, zijnde de datum waarop het overgemaakt werd aan alle *Kommandantur-Gerichte*.¹³²

Vanaf juli 1944 verloren de Duitse militairen de ordehandhaving in België en Noord-Frankrijk aan de *Zivilverwaltung*, zijnde de SS en de burgerlijke politiedienst *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst* (Sipo/SD), met een *Nebenstelle* in Brugge. Dit alles leidde tot een duidelijke radicalisering: buitensporige mishandelingen en standrechtelijke executies werden onderdeel van het politionele handboek bij arrestatie van verzetslieden...

¹³² RODEN, D., *In naam van het Duitse volk! – Het Duitse krijgsgerecht en de openbare orde in bezet België (1940-1944)*, masterscriptie, Universiteit Gent, 2014, p. 219-234.

Structuur van het Geheim Leger vanaf 1 juni 1944

Het Geheim Leger was landelijk opgedeeld in vijf zones. Zone III, die uit Oost- en West-Vlaanderen bestond, telde 10 sectoren en een 20-tal schuiloorden. Sector Brugge-Oostende, met als bevelhebber Michel Van Poucke¹³³, omvatte de ruime regio Noord-West-Vlaanderen:

- Kust: Veurne, De Panne, Nieuwpoort, Middelkerke, Oostende en de Oostkust;
- Brugge: Brugge, haven van Brugge, rijkswacht West-Vlaanderen, spoorweg en sabotage (groepsoverste: luitenant Willy Bruynseraede);
- rest van West-Vlaanderen: groep Varsenare (groepsoverste: adjudant Pulinckx), Eernegem, Houtave, Assebroek, Oostkamp, Beernem, Ruddervoorde (groepsoverste: André Noë), Koekelare, Lichtervelde, Zwevezele, Ruiselede, Tielt, Egem, Koolskamp, Emelgem, Ingelmunster, Izegem en “*maquis*” Beernem.¹³⁴

De opdrachten van het Geheim Leger waren:

- onderduikers een schuiladres bezorgen, dit kunnen zowel werkweigeraars, gezochte weerstanders als geallieerde vliegtuigbemanningen zijn;

¹³³ Op 3 september 1944 werd Michel Van Poucke vervangen door majoor Georges Janssens de Bisthoven als commandant van de sector Brugge-Oostende.

¹³⁴ In het psychiatrisch gesticht St.-Amandus van de Broeders van Liefde.

- bij de komst van geallieerde troepen, deze de weg wijzen doorheen de Duitse linies;
- vermijden dat Duitsers vernielingen aanrichten in o.a. de Brugse haven;
- sabotagedaden uitvoeren waarvoor een bevel gegeven werd (spoorwegen, telefoonleidingen,...);¹³⁵
- alle nuttige inlichtingen doorgeven aan Zonecommandant III die instaat voor de radiocommunicatie ervan naar Engeland;
- bij de komst van geallieerde troepen de orde verzekeren zolang de autoriteiten dit niet met eigen middelen zelf kunnen.

In juli 1944 kwam de sector Brugge-Oostende van het Geheim Leger in het vizier van de Duitse GFP:

- In de nacht van 12 op 13 juli 1944 deed de GFP een inval in de woning van Alberic Pulinckx te Varsenare. Tijdens en na deze inval werd bijna de volledige Groep Varsenare, gearresteerd.
- Op 13 juli 1944 deed de GFP – *Gruppe Nr. 8* een inval in de woning van Michel Van Poucke te Assebroek. Deze kon zich echter verstoppen en werd niet gevonden, waarna hij een nieuwe schuilplaats zocht. Zijn zoon Guy Van Poucke werd echter aangehouden doch wist te ontsnappen en het Beernemse “*maquis*” te bereiken.

Ontsnappingslijnen

Voor de hulp aan de neergeschoten geallieerde vliegtuigbemanningen ontstonden twee belangrijke Belgische ontsnappingslijnen: “*Comète*” en “*Evasion*”.

Comète werd reeds in het begin van de oorlog opgericht door Andrée De Jongh¹³⁶, een Brusselse verpleegster. De ontsnappingslijn startte in België, vertrekkend vanuit Brussel, via Frankrijk¹³⁷ (Quiévrain – Valenciennes – Parijs – Bayonne –

¹³⁵ Het bevel tot uitvoeren van sabotageacties kwam er op 8 juni 1944 via *Radio Belgique* vanuit Londen (BBC): “*Le roi Salomon a mis ses gros sabots*”.

¹³⁶ Andrée De Jongh (1916-2007). Werkte onder de schuilnaam “*Dédée*”. Politiek gevangene vanaf 15 januari 1943.

¹³⁷ Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel Frankrijk grosso modo uiteen in twee delen: het door de Duitsers bezette deel (in het noorden en het westen) en het collaborerende Vichy-Frankrijk.

St.-Jean-de-Luz), over de Pyreneeën, doorheen Spanje¹³⁸ naar ofwel Gibraltar¹³⁹ ofwel Lissabon¹⁴⁰ om van daaruit terug te keren naar Groot-Brittannië. De lijn stond in voor onderdak, voeding, kleding, valse papieren en gidsen. Dit alles vergde een enorme organisatie en bracht uiteindelijk ook veel risico's mee, waaronder infiltratie door de Duitse contraspionage, met veel arrestaties tot gevolg. Het netwerk slaagde erin om een 1100 geallieerde vliegeniers in veiligheid te brengen.

Evasion werd in 1941 opgericht door o.a. de Belgische legerarts Albert Guérisse¹⁴¹. Deze ontsnappingslijn liep via Parijs, Limoges en Toulouse over de Pyreneeën naar Barcelona of via Parijs, Dijon, Lyon, Avignon, Marseille, Nîmes en Perpignan over de Pyreneeën en zo naar Barcelona. Vanuit Barcelona liepen beide lijnen dan verder via Gibraltar terug naar Groot-Brittannië.

Belangrijk aandachtspunt inzake de ontsnappingslijnen was dat dit niet enkel ging over verplaatsingen vanuit België doorheen bezet gebied, maar evenzeer over de daaraan gekoppelde logistiek. Er moest gezorgd worden voor burgerkledij, overnachting, voeding (in tijden dat vrijwel alle voedingsmiddelen gerantsoeneerd waren), identiteits- en vervoersbewijzen (incl. eventueel benodigde foto's, stempels, Duits schrift), begeleiders over het volledige tracé (incl. de bergpassen) voor de gecrashte vliegtuigbemanningen. Om één gestrande piloot terug naar Groot-Brittannië te brengen waren er al vlug tot enkele tientallen burgers in de weer.¹⁴² En, hoe meer betrokkenen, hoe meer risico op indiscreties en hoe hoger het risico op ontdekking door de bezetter...

¹³⁸ Spanje was tijdens de Tweede Wereldoorlog neutraal. Daar was de fascist Franco aan de macht - hij had net de Spaanse burgeroorlog (1936-1939) gewonnen - en sympathiseerde met Hitler maar hij bleef neutraal omwille van een conflict omtrent Gibraltar en Frans-Marokko.

¹³⁹ Gibraltar was sinds 1704 een Brits overzees gebied. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het een belangrijke basis van de Royal Navy.

¹⁴⁰ Portugal was tijdens de Tweede Wereldoorlog neutraal. Daar was de fascist Salazar aan de macht. Hij sympathiseerde met Mussolini doch stond toe dat de Amerikanen Portugese eilanden gebruikten als uitvalsbasis.

¹⁴¹ Albert Guérisse (1911-1989) werkte onder de schuilnaam "Pat O'Leary". Politiek gevangene vanaf 2 maart 1943.

¹⁴² Het aantal benodigde helpers in de ontsnappingslijnen overtrof dus sterk het aantal geholpen bemanningsleden van vliegtuigen. Maar toch was de investering het waard want het kostte bijzonder veel tijd om een verloren bemanningslid te vervangen.

Bijlage 2: Een bommenwerper crasht te Aartrijke op 1 juli 1944

Een bommenwerper moet landen

Op zaterdag 1 juli 1944 stegen in de vooravond twee groepen B-24 Liberator bommenwerpers op vanop het vliegveld van het Engelse Sudbury.¹⁴³ Zij behoorden tot de Amerikaanse 486th Bomb Group en hadden als opdracht om de Duitse VI-basis¹⁴⁴ van Mont-Louis Ferme¹⁴⁵ te bombarderen. De terugvlucht naar Engeland diende te gebeuren tussen Duinkerke en Oostende.¹⁴⁶

In derde positie van de tweede groep van twaalf bommenwerpers vloog het toestel B-24 H met nr. 42-52758.¹⁴⁷ Bevelvoerder en piloot was luitenant Paul George.

¹⁴³ Na een opleidingsperiode van 23 september 1943 tot 9 april 1944 in Davis-Monthan Field (Arizona) werd het 835th Bombardment Squadron (Heavy) in de periode april 1944 tot augustus 1945 gestationeerd in het Engelse Sudbury als onderdeel van de 486th Bombardment Group. Sudbury is gelegen in het graafschap Suffolk, een honderdtal kilometer ten noord-oosten van Londen.

¹⁴⁴ Deze VI-basis werd einde 1943 op het grondgebied van de gemeente Fresnoy (een buurgemeente van Auxi-le-Château) gebouwd door Russische krijgsgevangenen. Vanaf juni 1944 was de basis afgewerkt en begonnen de lanceringen van VI's. Door de bosrijke omgeving werd de basis pas laat ontdekt door de Geallieerden. De eerste geallieerde bombardementen gebeurden op 6 juli 1944 (na de eerdere mislukte poging van 1 juli 1944). Later volgden nog bombardementen in augustus 1944. De basis bleef operationeel tot 2 september 1944. Ze werd door de Duitse troepen vernietigd op hun terugtocht.

¹⁴⁵ De Ferme du Montlouis bevond zich op twee kilometer ten zuiden van het centrum van de gemeente Auxi-le-Château (département Pas-de-Calais).

¹⁴⁶ Handgeschreven eerste verslag van Jack White in het archief van Michel Van Poucke, bewaard in Cegesoma (verder "Eerste verslag White" genoemd). Dit verslag is niet gedateerd, maar het verhaal eindigt rond 16 juli 1944 wanneer White arriveerde bij Elodie Vanderschaeghe (blz. VII van dit verslag). In dit archief van Michel Van Poucke bevindt zich ook een tweede verslag van White (verder "Tweede verslag White" genoemd). Dit is een getypte brief (6 blz.) van White van 29 augustus 1944, gericht aan zijn echtgenote met aanvullende info over de eerste periode en nieuwe info over de tweede helft van juli en de maand augustus 1944.

¹⁴⁷ Op 1 juli 1944 kon de bemanning niet beschikken over hun eigen bommenwerper B-24 H met nr. 42-52607, waarmee ze reeds vlogen sinds 7 mei 1944. Op hun dertigste missie op 25 juni 1944 was dit toestel zwaar beschadigd geraakt door luchtafweer tijdens een raid op het Noord-Franse Bourges. Op 1 juli 1944 was deze bommenwerper nog steeds in reparatie, en vlogen zij hun zesendertigste missie met het toestel B-24 H met nr. 42-52758.

De bemanning en het grondpersoneel van de B-24 die op 1 juli 1944 neerkwam te Aartrijke. Van de bemanning zien we staand: Paul George (tweede van links) en Jack White (rechts). In het midden (links naar rechts): Clifford Clark, Willard Adams, John G. Gazda, James Llaws, Ralph J. Lynch en Thomas E. Anderson. Albert Kite is niet geïdentificeerd op de foto, maar zat wel in het vliegtuig (collectie 486th Bomb Group Association)

Door de weersomstandigheden verloren de twee groepen elkaar uit het oog. In de tweede groep was het radiocontact met het leidend vliegtuig defect geraakt. Hierdoor was deze tweede groep er niet van op de hoogte dat de operatie onder tusschen afgelast was en vlogen ze gewoon door. Ter hoogte van de Franse kust keerden twee vliegtuigen terug wegens een technisch defect. Net vóór de resterende tien vliegtuigen Mont-Louis Ferme bereikten, brak het

wolkendek open en vlogen ze onbeschermd doorheen het afweergeschut. Twee bommenwerpers wierpen haastig, en dus te vroeg, hun lading af. Rond 20u16 dropten de overige acht bommenwerpers hun lading op Mont-Louis Ferme. Geen enkele bom kwam echter op het doelwit terecht...

Zes toestellen raakten zwaar beschadigd. Motor nr. 4 van de bommenwerper van luitenant George werd zwaar beschadigd door de Duitse luchtafweer. Het vliegtuig verloor hoogte bij zijn vlucht in noordwestelijke richting naar Calais. Niet zeker of Engeland zou gehaald worden, werd beslist om een noodlanding te maken boven vijandelijk gebied. Er werd koers gezet naar het oosten. Alle acht de bemanningsleden – buiten de piloot – sprongen rond 20u30 uit het vliegtuig en bereikten veilig de grond. De piloot luitenant George slaagde erin om het toestel veilig aan de grond te zetten op de wijk het Veld tussen Aartrijke en Eernegem. Hij kon daarna eveneens de vlucht nemen.

Llaws en White

Op de grond probeerden de acht bemanningsleden die met een parachutage waren geland, intussen te ontsnappen aan de Duitsers. Drie van hen werden krijgsgevangen genomen, maar vijf slaagden erin om onder te duiken: James Llaws, Jack White, Ralph Lynch Jr., Albert Kite en Williard Adams.

Morits Heindryckx¹⁴⁸, groepsoverste van de verzetsgroepering “*Les Affranchis*” Aartrijke, vond James Llaws (“*Jimmie*”) in de Berkenhagestraat. Heindryckx kende geen Engels, maar stelde zich voor als een “*good kameraad*” en gaf zo te kennen dat hij Llaws wilde helpen. Samen trokken ze door de velden richting Aartrijke. Onderweg troffen ze ook Jack White aan in een maïsveld en namen hem mee.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Morits Heindryckx was in Aartrijke beter bekend onder zijn bijnaam “*Bijou Heindryckx*”. Hij was een kleurrijk figuur en was wielrenner geweest. Hij werd geboren te Aartrijke op 14 november 1914 als zoon van Leon Heindryckx en Margaretha Vancouille. Vader Leon Heindryckx vervoegde in 1915 het Belgisch Leger als oorlogsvrijwilliger en sneuvelde te Alveringem op 13 januari 1917. Hij liet een weduwe met vier kleine kinderen na. Ook Pieter Heindryckx sr., een broer van vader Leon én dus de oom van Morits Heindryckx, nam dienst als oorlogsvrijwilliger in 1915. Hij werd bij Diksmuide gewond op 11 april 1916 en overleed in het militair hospitaal l'Océan te De Panne op 7 mei 1916. De twee broers Heindryckx liggen beiden op de militaire begraafplaats van Adinkerke. Morits Heindryckx zelf was lid van de verzetsgroepering *Les Affranchis* (Belgische Nationale Beweging) sinds september 1943, én ook van de ontsnappingslijn *Evasion*. Hij werd in 1940 erg gewond (verloor een deel van zijn bil). Dit zou zijn gebeurd bij hulp aan de Britse terugtrekking in Duinkerken. Hij ontving hiervoor later een invaliditeitsuitkering. Na zijn echtscheiding stichtte hij een nieuw gezin met Germaine Peere, zuster van zijn verzetsvriend Germain Peere (Zie verder).

¹⁴⁹ Eerste verslag White: “*Ik hoorde het lawaai van mannen die in de mais liepen en ik zag op zeer korte afstand (3 feet) een man voorbijgaan, die mij niet opmerkte. Na hem volgde een tweede man. Ik keek op en zag dat deze tweede man Sgt. Llaws (“Jimmie”) was. Ik riep en hij draaide zich om. We spraken een paar seconden met elkaar. De andere man was Morris. Hij stelde zichzelf voor als een “Good Kameraad”, waaruit ik kon afleiden dat hij het goed met ons voorhad. Hij zegde dat we hem moesten volgen. (...) De kameraad bracht ons naar een stapel hooi bij een hoeve. Hij ging binnen en kwam terug met een jonge man die een beetje Engels sprak. Die nam ons mee binnen en daar kregen we eieren, brood en melk. De kameraad zegde ons daar te blijven slapen. 's Morgens zou hij terugkomen met zijn broer die Engels sprak. We overnachtten dus op de boerderij. In de morgen kwam zijn broer Pierre toe, die goed Engels sprak. Hij legde uit dat Morris burgerkledij zou brengen en dat we dan in die kledij naar Aartrijke zouden gaan, waar we zouden worden ondergebracht in de woning van hun moeder. Om 10 uur in de morgen werd de tocht aangevat. Pierre reed met zijn fiets vijftig meter voorop om te zien of de kust veilig was. Wij beiden en Morris volgden te voet. Zo bereikten we het huis van de moeder van Pierre (en Morris), waar we die zondag en de maandag bleven.*” (eigen vertaling).

Er werd overnacht op een boerderij. Morits Heindryckx schakelde nu ook zijn broer Pieter in, die wel goed Engels sprak.¹⁵⁰ Zondagochtend 2 juli 1944 kregen de twee parachutisten burgerkledij. Germain Peere¹⁵¹ uit de Torhoutstraat stond een nieuw kostuum en een hemd af voor White. Morits Heindryckx zorgde zelf voor de burgerkledij voor Llaws. Na omgekleed te zijn, begaven de vier zich naar het centrum van Aartrijke, waar de moeder van Morits en Pieter Heindryckx woonde.¹⁵² Pieter reed voorop met de fiets om te zien of er onraad was. De drie anderen volgden te voet. Ze bereikten veilig de woning van de moeder van Heindryckx, waar Llaws en White de zondag en de maandag verder bleven onderduiken.

Op dinsdag 4 juli 1944 kregen Llaws en White dan elk een fiets en ze reden met een jonge verzetsman tot aan het Vloethenveld, waar ze werden overgedragen aan “another commandant”.¹⁵³ Dit was Ferdinand De Lil. Samen met hem reden Llaws en White met twee andere fietsen naar Varsenare. Daar wachtten ze een vijftal uur op de komst van opnieuw “another commandant”. Dit was Alberic Pulinckx. Deze wisselde de Franse franken uit de *escape kit* van Llaws om voor Belgische franken.¹⁵⁴ Daarop fietsten ze nu naar Loppem waar ze een andere Amerikaanse parachutist ontmoetten die een tiental weken vroeger was gesprongen.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Pieter Heindryckx, geboren te Aartrijke op 20 november 1910. Broer van Morits Heindryckx. In zijn huwelijksakte van 4 augustus 1932 wordt hij vermeld als matroos. Allicht kende hij daardoor Engels.

¹⁵¹ Germain Lucien Peere. Geboren te Aartrijke op 1 oktober 1923. Lid van de verzetsgroepering *Les Affranchis* (M.N.B. of Belgische Nationale Beweging) sinds september 1943. Hij was de zoon van Florimond Peere en Irma Degroote. Vader Florimond was overleden op 1 januari 1944. Moeder Irma Degroote hield een herberg aan de Torhoutstraat 75. Germain Peere huwde met Angèle Derous en ging in Knokke wonen, waar hij bij een ongeval overleed op 7 oktober 1974. Zijn zuster Germaine werd de partner van zijn verzetsvriend Morits Heindryckx.

¹⁵² Waar dit juist was, lijkt niet zeker. Tot 7 januari 1938 was Morits Heindryckx met zijn moeder ingeschreven op het adres Noordstraat 21a te Aartrijke (volgens Hilaire Roose was dit het “gashuis”, waar vroeger de gastank van Aartrijke stond). In januari 1938 werden Heindryckx en zijn moeder echter uitgeschreven voor Oostende. Nochtans blijkt uit het eerste verslag White duidelijk dat de beide broers Heindryckx begin juli 1944 met hun moeder terug in Aartrijke woonden. Hiervan wordt echter geen spoor terug gevonden in het bevolkingsregister.

¹⁵³ Eerste verslag White.

¹⁵⁴ Jack White had zijn *escape kit* in het vliegtuig laten liggen toen hij eruit sprong...

¹⁵⁵ White vermeldt de naam van de andere parachutist niet.

Groepsleider André Noë (midden) van het verzet Ruddervoorde met de ontsnapte parachutisten Jack White (links) en James Llaws (rechts) (Collectie Heemkundige Kring Ruddervoorde)

White werd hier gescheiden van Llaws en werd door André Noë (overste van de verzetsgroep Ruddervoorde) achtereenvolgens naar Edward Verleye, Paul Van Moen en Fernand De Blauwe gebracht, telkens te Ruddervoorde. White was geen makkelijke klant voor de mensen die hem moesten verbergen. Meermaals was hij onvoorzichtig, wat zijn gastheren met de dood konden bekopen. Bevelhebber Michel Van Poucke kreeg bericht dat White met een meisje was gaan wandelen in de Steenstraat te Brugge, alleen om veel Duitsers te zien. Van Poucke riep hem bij zich onder vier ogen. Hij zegde hem vlakaf dat hij door het verzet zou worden geliquideerd wanneer hij nog dergelijke toeren uithaalde. Dit maakte wel enige

indruk. Ondertussen werd White om veiligheidsredenen veel verplaatst. Na een week bij het echtpaar De Blauwe (waar hij vreesde te zijn gezien) werd hij op 12 juli 1944 verplaatst naar Adolf Vanderschaeghe.¹⁵⁶ Daar verbleef hij een tweetal dagen en verhuisde dan naar Edward Verleye. Vanaf 16 tot 28 juli 1944

¹⁵⁶ Adolf Vanderschaeghe. Geboren te Ruddervoorde op 25 september 1891 en gehuwd met Zoë Maria Verhelst. Overleden te Brugge op 13 juni 1970. Was oudstrijder van de Eerste Wereldoorlog. Lid van het Geheim Leger, groep Ruddervoorde. In het aanvraagformulier tot erkenning IAA (Inlichting- en Actiediensten) van Adolf Vanderschaeghe werd vermeld: “A hébergé WHITE Jack du 12.7.1944 au 17.7.1944, a fourni beaucoup de nourriture pour les aviateurs logés ailleurs et sa maison était en général le premier contact que les aviateurs avaient avec l’organisme de la Résistance”.

zat hij bij Elodie Vanderschaeghe¹⁵⁷, die hij niet zo goed zag zitten... Daarna was hij nog ondergedoken te Oostkamp bij Jules Vanhaelemersch (28 juli 1944 t/m 6 augustus 1944), Daniel Lambert (6 t/m 15 augustus 1944) en Maurice Reynaert (15 augustus 1944 t/m 10 september 1944).¹⁵⁸

Llaws van zijn kant verbleef vanaf 7 juli 1944 bij Edward Verleye te Ruddervoorde. Op 26 juli 1944 bracht hij één nacht door bij Fernand De Blauwe om daarna terug te keren naar Edward Verleye. Van 2 augustus 1944 tot 10 september 1944 verbleef hij te Egem bij Gaston Verleye, groepsoverste van Zwevezele.¹⁵⁹

Op 10 september 1944 werden White en Llaws, samen met zes anderen, overgedragen aan kapitein J.W. Rintoul van het 4 Bon Armd Div SiGS op het hoofdkwartier van de Canadese troepen in Zevenkerken. Vooral White zag men met veel plezier vertrekken...

Lynch Jr. steelt de show

Hierboven werd reeds uiteengezet hoe Llaws en White op zondag 2 juli 1944 in een schuiloord in het centrum van Aartrijke terechtkwamen. Groot was hun verwondering toen ze 's namiddags van daaruit plots hun “collega” Ralph Lynch Jr. gewoon midden op de straat zagen lopen, omgeven door een grote menigte volk.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Elodie Marie Vanderschaeghe. Geboren te Ruddervoorde op 7 oktober 1875. Overleden te Beernem op 3 oktober 1966. Uit een brief van André Noë van 30 september 1945 aan B.R.A.R.E.A., blijkt dat zij in 1944 herhaaldelijk onderdak bood aan voortvluchtige vliegeniers. In het aanvraagformulier tot erkenning IAA van Elodie Vanderschaeghe werd vermeld: “*A logé les aviateurs MULLINS et PEASE du 18.8.1944 au 10.9.1944, libération et WHITE pendant 4 jours*”.

¹⁵⁸ Tweede verslag White, alsook de reeds vermelde brief van André Noë van 30 september 1945. In het aanvraagformulier tot erkenning IAA voor Maurice Reynaert werd vermeld: “*Il cache et logea l’aviateur WHITE du 15.8.1944 à la libération au début du mois de septembre 1944*”.

¹⁵⁹ Zie het Verslag groep Ruddervoorde van 22 september 1944 in het archief van André Noë, bewaard door Heemkundige Kring Ruddervoorde, alsook de reeds vermelde brief van André Noë van 30 september 1945.

¹⁶⁰ Eerste verslag White: “*We zagen Sgt. Ralph Lynch - “our ball gunner” - op straat met veel volk rond hem!*”. White voegde daar nog aan toe: “*Een beetje later hoorden we dat een “black shirt” hem gevangen had genomen, maar ook dat hij kon ontsnappen met de hulp van de “White Brigade”*” (eigen vertalingen). Dit lijkt nochtans niet te kloppen.

Lynch had zich na zijn sprong gedurende 24 uur in het bos van Caloen verstopt. Daar werd hij op zondag 2 juli 1944 aangetroffen door twee private wachters van de familie van Caloen, nl. de eigenlijke jachtwachter August Bonte¹⁶¹ en zijn helper Leonard Schollier.¹⁶² Lynch Jr. kon met hen echter niet converseren, gezien zij geen woord Engels spraken. Hij wees constant in de richting van het dorp, meer bepaald naar de “church”. De twee wachters – die niet wisten wat ze moesten doen – besloten om Lynch Jr. mee te nemen naar Paula Vanthournout. Zij was de vrouw van juwelier Daniël Deknock. Paula was afkomstig van Oostende en zij was de enige vrouw in Aartrijke, waarvan men wist dat ze behoorlijk Engels kon spreken. Ze woonde echter pal op het dorp.¹⁶³

Tussen het bos van Caloen en het centrum van Aartrijke lag een flinke afstand. Die werd te voet afgelegd door de wachters samen met Lynch Jr. Naarmate ze het dorp naderden, kwamen er al maar meer mensen buiten. Het was zondagmiddag en iedereen was thuis. Velen volgden de wachters met de parachutist om te zien wat er zou gebeuren.¹⁶⁴ Hilaire Roose¹⁶⁵ vertelt hoe hij als knaap ook meeliiep, én dit het ganse einde vanaf zijn ouderlijk huis bij de hoek van de Ossebilk- en de Brugsestraat, tot aan de pastorie in de Torhoutstraat. Het was bijna een wonder, maar nergens waren er Duitsers te bespeuren. Ze hadden de avond ervoor en ook nog die zondagvoormiddag ijverig gezocht naar de parachutisten. Blijkbaar hadden ze het zoeken die namiddag tijdelijk gestaakt.

Ter hoogte van de Kaaie kreeg Lynch Jr. van verschillende mensen eten aangeboden. Iemand stelde voor om hem met een auto naar de *Kommandantur* te voeren, maar dat werd van de hand gewezen. Paula Vanthournout stond intussen

¹⁶¹ Geboren te Zedelgem op 10 november 1890. Gehuwd met Maria Van Outryve. Woonde in de Ossebilkstraat.

¹⁶² Geboren te Aartrijke op 22 augustus 1898. Eerst gehuwd met Martha Logghe en na haar overlijden hertrouwd met Juliana Hoverbeke. Overleden te Aartrijke op 27 september 1954.

¹⁶³ Thans de apotheek Brugsestraat 10. Daniël Deknock was geboren te Aartrijke op 3 november 1912. Hij was op 29 oktober 1935 in Oostende gehuwd met Paula Vanthournout. Zij was geboren te Eernegem op 5 maart 1914, maar was nadien naar Oostende gaan wonen.

¹⁶⁴ Zie ook: SIMAEY, W., “Oorlogsherinneringen uit Aartrijke (1940-1945)”, *Artiriacum* 2000, nr. 1, 23: “Een hele bende vergezelde hem tot bij Paula Knockaert, de enige vrouw in het dorp die Engels kon spreken” (De familienaam Knockaert is hier onjuist. Het ging om de vrouw van Daniël Deknock, die zelf Paula Vanthournout heette).

¹⁶⁵ Geboren te Aartrijke op 13 mei 1931.

Prentbriefkaart met zicht op de juwelierszaak van Daniël Deknock (Collectie Gemeentearchief Zedelgem)

ook buiten vóór haar woning op het dorp. Lynch Jr. had een kort gesprek met haar. Blijkbaar wilde hij te allen prijze met de pastoor spreken. Zij wees hem de weg naar de pastorie en de ganse menigte liep mee achter hem de Torhoutstraat in. Hij ging binnen bij pastoor Georges Blomme.¹⁶⁶ De andere mensen bleven buiten wachten. Minder dan 10 minuten nadien kwam Lynch Jr. al terug buiten met in zijn handen een aantal zaken die hij blijkbaar gekregen had van de pastoor, waaronder – naar Hilaire Roose zich herinnert – een fles wijn. Lynch Jr. zegde niets en zette het op een lopen, verder de Torhoutstraat in en weg van de wachtende mensen bij de pastorie. Niemand liep hem na en hij slaagde erin om zich in zeer korte tijd aan het zicht te onttrekken.

Nadien waren er daarover allerlei speculaties. Had de pastoor geweigerd om hem te helpen en alleen wat gegeven om van hem af te geraken? Of had de pastoor

¹⁶⁶ Pastoor Georges Blomme was geboren te Ieper op 13 mei 1882. Hij werd pastoor te Aartrijke op 29 augustus 1941 en ging er op rust op 21 november 1956. Hij bleef te Aartrijke wonen tot aan zijn overlijden op 25 maart 1968. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij oorlogsaalmoezener. Hij was drager van het Vuurkruis. Hij was ook een Gezellekennner, rookte veel en kon een goed glas wel appreciëren.

Prentbriefkaart van pastorie in de Torhoutstraat (Collectie Gemeentearchief Zedelgem)

hem integendeel duidelijke richtlijnen gegeven waar hij moest naartoe lopen om zich daar te verbergen en er te wachten op verdere hulp? Hilaire Roose denkt eerder in de laatste richting omdat Lynch Jr. bij het buitenkomen blijkbaar goed wist in welke richting hij weg moest lopen. Hij kwam in elk geval terecht bij Margaretha Vyvey, de echtgenote van Achiel Lievens.¹⁶⁷ Lynch kreeg er burgerkledij. Een half uur later werd hij daar opgehaald door de broers Leon en Serafien Vanstechelman.¹⁶⁸ Zij brachten hem naar hun nicht Elza Aelter in de

¹⁶⁷ Margaretha Vyvey was geboren te Eernegem op 5 juli 1921 als dochter van Amand Vyvey en Palmyra Dumarey. Zij huwde op 29 augustus 1941 te Eernegem met Achiel-Arthur Lievens, geboren te Aartrijke op 10 januari 1920 als zoon van Gustaaf Lievens en Elodia-Maria Vancouillie. De jongehuwden kwamen te Aartrijke wonen.

¹⁶⁸ Schriftelijke bevestiging door Lynch zelf in het archief van Michel Van Poucke, bewaard in Cegesoma. Serafien Vanstechelman (° Aartrijke, 15 januari 1924) en zijn broer Leon (° Aartrijke, 14 december 1925) waren de zonen van slager Louis Vanstechelman en van zijn echtgenote Godelieve Aelter. Vader Louis Vanstechelman was oudstrijder 1914-18. Zoon Leon volgde zijn vader op als slager in Aartrijke. Serafien Vanstechelman huwde met Simonne Stellamans en ging werken in de bekende Brugse onderneming van radio en tv van zijn schoonfamilie.

Kloosterstraat.¹⁶⁹ Daar bleef Lynch tot dinsdag 3 juli 1944.

Dit bijzonder voorval in Aartrijke kreeg wel een serieuze staart. De Duitsers en hun Vlaamse vrienden vonden het maar niets dat een geallieerde parachutist zomaar op zondagnamiddag onder grote volkstoeloop vrij door het dorp van Aartrijke kon wandelen, en dan uiteindelijk nog was ontsnapt. Hun woede richtte zich in eerste instantie tegen de veldwachter Gaston Vanhollebeke. Die was in uniform en per fiets op de dorpskom verschenen op het ogenblik dat al de mensen daar rond Lynch Jr. stonden. Hij had niets gedaan. Pas toen Lynch Jr. goed en wel verdwenen was, deed hij aangifte van het gebeuren. Hij werd door de Duitsers aangehouden en overgebracht naar de gevangenis te Brugge.

Ook August Bonte, Leonard Schollier en Paula Vanthournout werden opgepakt en opgesloten. Pastoor Blomme werd ook verhoord, maar niet gevangen gezet. Uiteindelijk kwam iedereen terug vrij, maar de aangehoudenenen hadden toch bange dagen beleefd.

Heel tevreden was de dertienjarige Roland Riemaeker. Hij had in het bos de parachute van Lynch Jr. gevonden. Met veel moeite en fier als een pauw sleepte hij het grote ding tot bij zijn ouders thuis. Daar kreeg hij van zijn vader echter een flink standje en hij moest de parachute onmiddellijk terugbrengen naar de plaats waar hij hem gevonden had...¹⁷⁰

¹⁶⁹ Elza-Maria Aelter. Geboren te Aartrijke op 17 juli 1920 als dochter van Adronia-Maria Aelter. Elza was ook een lid van de verzetsgroepering *Les Affranchis* (Belgische Nationale Beweging) en werd erkend als gewapend weerstander door de Controlecommissie op 17 april 1948. Toen na de Bevrijding in Aartrijke bekend werd dat Elza lid was van het verzet, wekte dit toch wel enige verwondering. Men had haar tijdens de bezetting gezien in de auto van de Duitse commandant die toen ingekwartierd was bij de familie Arsène Jonckheere-Elisabeth Pattyn in de Schoolstraat 22. Mogelijks was dit echter een manier om inlichtingen in te winnen voor het verzet. Elza was een volle nicht van de broers Vanstechelman en ook van de latere burgemeester Servaas Aelter. Zij overleed te Torhout op 11 november 2001.

¹⁷⁰ Roland Riemaeker werd geboren te Aartrijke op 21 juli 1931. Hij was de zoon van Hendrik-Joseph Riemaeker en Elisa Decorte. Hij had later een belangrijke meubelhandel langs de Aartrijksestraat.

De Aartrijkse veldwachter Gaston Vanhollebeke
(Collectie Luc Vanhollebeke)

Net zoals bij Llaws en White, bracht Ferdinand De Lil ook Lynch Jr. vanuit Aartrijke naar Pulinckx in Varsenare.¹⁷¹ Via Gillès de Pélichy en Michel Van Poucke kwam Lynch Jr. dan terecht bij rijkswachter Maurice Verbrigghe in Assebroek. Daar verbleef hij een volle maand.¹⁷² Van 4 tot 7 augustus 1944 verbleef hij bij het echtpaar Lebbe - Beeckmans te Brugge. Vandaar werd hij door Verbrigghe overgebracht naar Jules Versavel te Brussel (Woluwe). Daar werd Lynch Jr. op 10 augustus 1944 ontdekt door de Duitsers en gevangen genomen. Hij werd eerst opgesloten in de gevangenis van Sint-Gillis en dan op een trein gezet naar Duitsland. Op 3 september 1944 kon hij uit

deze trein ontsnappen.¹⁷³ Diezelfde avond werd Brussel bevrijd.

¹⁷¹ Dit wordt bevestigd door de erkenningsdossiers IAA van zowel Ferdinand De Lil: *“Il ressort de notre documentation que DE LIL Fernand a recueilli, en compagnie d'autres membres de l'A.S. l'aviateur Lynch et l'a remis à GILLES de Pelichy le lendemain”*, als van Alberic Pulinckx: *“Il ressort de notre documentation que PULLINCKX a organisé le sauvetage de l'aviateur LYNCH le 3/7/44, et l'a fait remettre le 4/7/44 à GILLES DE PELICHY”*. In deze dossiers bevindt zich ook telkens een *Questionnaire for helpers* van resp. 16 en 17 september 1945, waarin wordt bevestigd dat De Lil en Pulinckx hulp verschaften bij het redden van de drie piloten en dus ook van Lynch Jr.

¹⁷² Zie het aanvraagformulier tot erkenning IAA van Maurice Verbrigghe.

¹⁷³ Fiches C064 en C065 op de website cometeline.org. Versavel en zijn dochter - die ook waren opgesloten en de doodstraf of een concentratiekamp riskeerden - werden op 2 september 1944 bevrijd uit de gevangenis van Sint-Gillis.

Kite, Adams en George

Bij de ontsnapte parachutisten zat ook copiloot Albert Kite. Hij was alleen toen hij op de grond neerkwam en zocht 's nachts zijn weg zuidwaarts, terwijl hij zich overdag schuil hield. Kite schreef hierover zelf¹⁷⁴: *“Ik ging naar het bos en bleef daar tot half één 's nachts. Boeren brachten me sigaretten en bier. Ik liep de hele nacht en een deel van de volgende dag. Uitgeput stopte ik op 2 juli rond de middag bij een boerderij in de buurt van Beveren. De boer verborg mij tot 5 juli. Dan was er reeds contact gelegd met het verzet. Men bracht mij naar Kachtem, waar ik bleef tot 7 juli. Van Kachtem ging ik naar Izegem, waar ik bij dezelfde familie bleef tot 11 juli.”*¹⁷⁵ Vandaar werd ik naar mijn huidige verblijfplaats gebracht”. Deze “huidige verblijfplaats” was bij de ook hiervoor al vermelde rijkswachter Maurice Verbrigghe te Assebroek. Deze bracht Kite op 10 augustus 1944 met de trein naar Brussel. Verbrigghe was in uniform en Kite zat naast hem met de handboeien aan. Niemand stelde vragen omtrent dit gevaarlijk sujet dat geboeid werd overgebracht door de rijkswacht. Vanuit Brussel belandde Kite in de Ardennen om uiteindelijk op 8 september 1944 bevrijd te worden door de Amerikaanse troepen.¹⁷⁶

Willard Adams sprong eveneens uit hetzelfde vliegtuig en kwam neer in Zedelgem. Daarbij verzwikte hij zijn voet.¹⁷⁷ Hij liep noordwestelijk en kwam in Zerkegem terecht. Van daaruit fietste hij naar Menen, waar men hem onderbracht bij een familie in het Noordfranse Halluin. Daarna trok hij verder tot Arras. Op 17 september 1944 stond hij opnieuw in Sudbury.¹⁷⁸

Hoe liep het uiteindelijk af met piloot Paul George, die pas kon weglopen nadat hij zijn vliegtuig aan de grond had gezet? 's Nachts liep hij zuidwaarts via Zwevezele en Kortrijk naar Wevelgem. Hij kreeg uiteindelijk onderdak in Moorslede tot aan de bevrijding. Hij hielp er bij het plaatselijke verzet. Op 7 september 1944 was hij aanwezig bij de bevrijding van Moorslede. Op 11 september 1944 vertrok hij vanuit Douai per vliegtuig naar Engeland.

¹⁷⁴ Vertaling van een stuk van de brief van Albert Kite, die zich bevindt in het archief van Michel Van Poucke, bewaard bij Cegesoma.

¹⁷⁵ Kite verbleef daar bij de houthandelaar Gérard Sabbe, zoals ook wordt bevestigd in het getypt verslag van Michel Van Poucke van 8 oktober 1945 in zijn archief, bewaard bij Cegesoma.

¹⁷⁶ Fiche D131 op de website cometeline.org.

¹⁷⁷ Mogelijks is Adams de parachutist, die op de Heirweg te Zedelgem tijdelijk in een roggenveld werd verborgen door Charles Casier. Casier woonde langs de Diksmuidse Heirweg en was jachtwachter van de Loppemse familie Coppieters, die daar toen veel bos in eigendom had.

¹⁷⁸ *Burgerwelzijn*, 5 juli 1947.

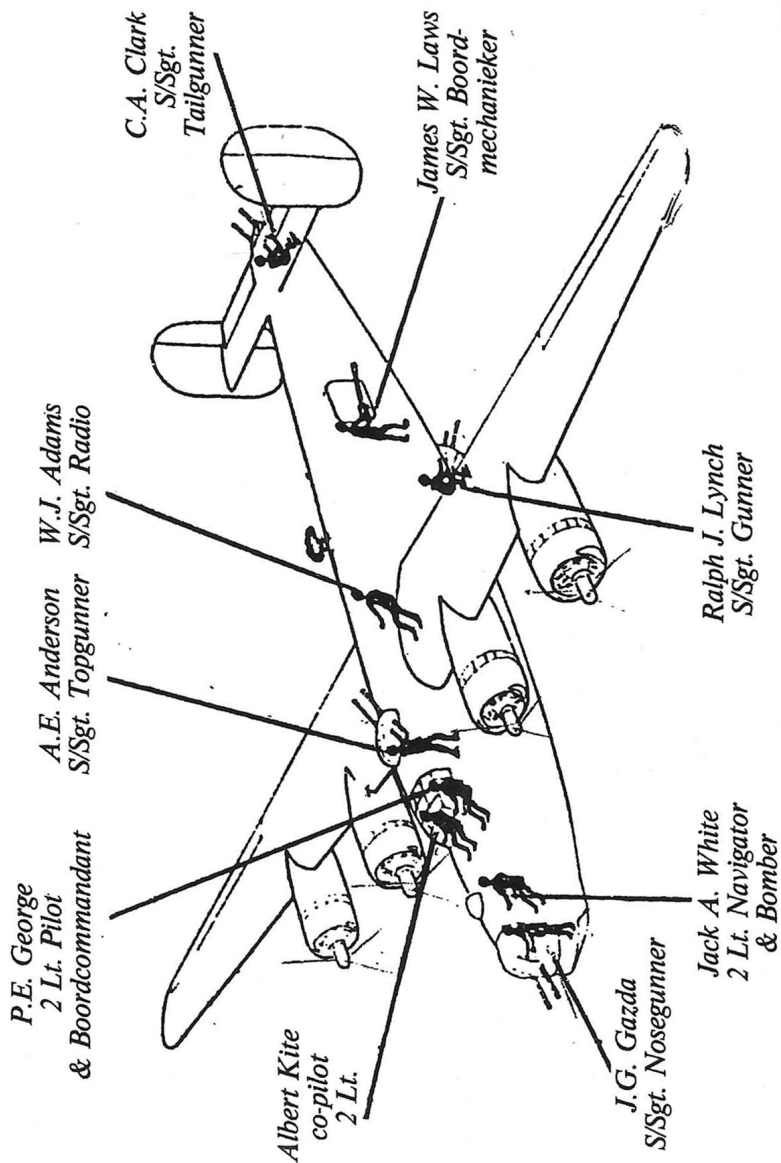
Drie krijgsgevangenen

Drie van de acht parachutisten werden wel opgepakt, waarvan één te Aartrijke. Hij landde vlak bij de woning van Henri Vanrafelghem in de Ossebilkstraat 47. Vanrafelghem werkte op dat ogenblik als *Zivilfahnder*. Dit was een hulpkorps van de Duitse *Feldgendarmarie*, dat bestond uit Belgen en dat speciaal gericht was op het gevangen nemen van werkweigerars. Vanrafelghem nam de parachutist onmiddellijk gevangen en bracht hem vooraan op zijn fiets (waar er een soort bagerek gemonteerd was vóór zijn stuur) vanuit de Ossebilkstraat naar het dorp om hem daar aan de Duitsers over te leveren. Ook dit tafereel had veel bekijks en menig toeschouwer vloekte binnensmonds.¹⁷⁹

De drie gevangen genomen bemanningsleden – John G. Gazda, Thomas E. Anderson en Clifford A. Clark – kwamen allen terecht in het krijgsgevangenenkamp *Stalag Luft IV* in Gross Tychow (toen Pommeren en nu Tychowo in Polen). Dit kamp werd ontruimd toen de Russen naderden en de krijgsgevangenen kregen nog een dodenmars te verduren. Ze overleefden dit echter alle drie en werden kort nadien bevrijd.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Henri Vanrafelghem (in Aartrijke bekend onder zijn bijnaam “*Tut Vanrafelghem*”) werd op 1 oktober 1946 door de Krijgsraad te Brugge ter dood veroordeeld. Dit Vonnis werd bevestigd door het Militair Gerechtshof te Gent op 21 mei 1947. Het cassatieberoep werd afgewezen. Hij werd niet terechtgesteld. In zijn dossier woog zwaar dat hij in augustus 1944 op de kermis te Ichtegem geschoten had op de vluchtende Cyriel Vermeersch. De jonge werkweigeraar werd in de rug getroffen en overleed later in het Sint-Janshospitaal te Brugge. In het strafdossier tegen Vanrafelghem werd ook het feit aangevoerd dat hij een “Engelse” piloot had gevangen genomen. Vanrafelghem werd tijdens zijn proces beschreven als klein, kloek gebouwd, kaalhoofdig, met een grote snor en een vranke blik (*Brugsche Courant*, 25 september 1946). Hij werd vervroegd vrijgelaten en overleed te Wellen op 13 juli 1958, bijna 51 jaar oud.

¹⁸⁰ VANHEE, J. en SIERENS, E., “De laatste bange minuten voor de vliegtuigcrash nabij de Doolbos te Eernegem”, p. 7 (online gepubliceerd op adoc.pub), die ook steunen op: DECUYPERE, D. en VANDENABEELE, A., *Fatale seconden. Momenten uit de luchtoorlog boven Vlaanderen 1940-1945*, 1995, 248 blz.

De positie van de bemanning van de B-24 bommenwerper die op 1 juli 1944 landde te Aartrijke (Collectie G. Van Poucke)

Bijlage 3: Bekende leden van de verzetsgroep Pulinckx

In het boek *Niet langer geheim* van Guy Van Poucke (1987) wordt op de blz. 157 en 159 een lijst vermeld van de mensen die tot de verzetsgroep Pulinckx zouden hebben behoord. Deze lijst is echter onzeker en onvolledig.¹⁸¹ Van Poucke wees er zelf op dat het tijdens de oorlog om veiligheidsredenen allesbehalve aangewezen was om ledenlijsten aan te leggen.¹⁸² Pas na de oorlog begon men daaraan, maar voor de groep Pulinckx waren de meeste mensen dan al omgekomen.

Volgende mensen hebben volgens ons zeker deel uitgemaakt van de groep Pulinckx (én dit naast Ferdinand De Lil, Jan Formesyn en Alberic Pulinckx zelf):

- Edmond Vermeersch¹⁸³,
- Charles Formesyn¹⁸⁴,
- Rafaël Van Huffel¹⁸⁵,

¹⁸¹ We zien bvb. dat er in het persoonlijk weerstandsdossier van Pulinckx andere namen voorkomen dan in de lijst Van Poucke, terwijl ook Jan Formesyn zeker moet toegevoegd worden. Meer onderzoek van individuele weerstandsdossiers zou zeker nog nadere gegevens over de groep Pulinckx kunnen opleveren.

¹⁸² VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 82.

¹⁸³ Geboren te Sint-Andries op 24 juli 1896 en daar wonend. Aangehouden op 21 juli 1944. Overgebracht naar Neuengamme in dezelfde trein als Ferdinand De Lil en overleden te Neuengamme op 25 november 1944. Kampnummer 49.936.

¹⁸⁴ Geboren te Brugge op 13 juli 1919 en wonende te Brugge. Hij bood zich op 13 juli 1944 ook aan bij de villa van Pulinckx en werd gearresteerd. Hij kon er zich dan nog uitpraten, maar werd op 18 juli 1944 opnieuw gearresteerd. Overgebracht naar Neuengamme in dezelfde trein als Ferdinand De Lil en overleden in het *Auffanglager* Sandbostel op 20 april 1945. Kampnummer 49.934.

¹⁸⁵ Geboren te Oudenaarde op 25 november 1902 en wonende te Assebroek. Werd in de villa Vijveroever gevonden bij de inval op 12/13 juli 1944 (bevestiging in *Woensdagblad* van 8 augustus 1945). Werd als één van de enigen van de gevangen genomen groep Pulinckx overgebracht naar het concentratiekamp van Mauthausen (Oostenrijk), waar hij op 18 november 1944 overleed.

- Edgard Sabbe¹⁸⁶,
- Albert Vanhoutte¹⁸⁷,
- Leon Morreau¹⁸⁸,
- Gustave Vanden Abeele.¹⁸⁹

Er zullen ook nog anderen geweest zijn. Het is soms wel onduidelijk of iemand effectief deel uitmaakte van de groep Pulinckx, dan wel enkel door Pulinckx werd verborgen. Dit is o.a. het geval voor Maurice Lagravière¹⁹⁰ en Emile Mariën¹⁹¹ van de groep Oostende en voor Gerard Verbeke van de groep Middelkerke.¹⁹² Voor anderen die soms ook bij de groep Pulinckx worden

¹⁸⁶ Geboren te Brugge op 13 december 1892 en wonende te Sint-Andries. Oudstrijder 1914-18. Vader van vijf kinderen. Aangehouden bij Pulinckx op 13 juli 1944. Stierf op 26 januari 1945 in een buitenkamp van Neuengamme (Salzgitter-Watenstedt). Zijn stoffelijk overschot werd op 25 juli 1961 plechtig herbegraven te Sint-Andries.

¹⁸⁷ Geboren op 14 december 1914 en wonende te Oudenburg. Werd aangehouden wanneer hij op 15 juli 1944 identiteitspapieren en steungeld voor ondergedokenen kwam ophalen bij Pulinckx. Voor het laatst gezien in de gevangenis te Brugge op 10 augustus 1944, toen hij naar de donkere cel werd gebracht (*Woensdagblad* 14 november 1945). Nooit teruggevonden.

¹⁸⁸ Geboren te Rollegem op 28 mei 1894. Was in het verzet sinds september 1941. Eerst lid van de V-liga. Na de de facto ontbinding van de V-liga gerekruteerd door Pulinckx. Ondergedoken na de inval bij Pulinckx te Varsenare.

¹⁸⁹ Geboren te Sint-Kruis op 22 juli 1903 en wonende te Assebroek. Ondergedoken na de inval bij Pulinckx te Varsenare.

¹⁹⁰ Geboren te Bredene op 8 januari 1914. Hij behoorde oorspronkelijk tot de groep Bredene. Na aanhouding door de Gestapo zat hij vast te Brugge van 17 februari 1943 tot 10 september 1943. Daarna moest hij verplicht in Hasselt verblijven. Hij werd aangetroffen in de villa Pulinckx bij de inval op 12/13 juli 1944. Overgebracht naar Neuengamme met dezelfde trein als Ferdinand De Lil. Overleden in het *Auffanglager* Sandbostel op 1 april 1945. Kampnummer 49.826. Een straat in Bredene draagt zijn naam. Zie nog over Maurice Lagravière: COUTTEAU, J., "Jean Maurice Formesyn. Zijn oorlogs- en verzetsverleden", p. 11.

¹⁹¹ In de *Brugsche Courant* van 24 mei 1947 werd in het kader van de berichtgeving over de zaak Mermuys o.a. geschreven: "Mariën Emiel, aangehouden in verband met de zaak Varsenare en één van de zeldzame teruggekeerden". Emiel Mariën was bruggendraaier te Oostende (VAN POUCKE, G., *Niet langer geheim*, p. 224).

¹⁹² Zie de postuum voor Pulinckx ingediende erkenningsaanvraag als weerstander.

vermeld, is het de vraag of dit effectief wel zo was.¹⁹³ Pulinckx had ook contacten met verbindingsmensen van andere weerstandsbewegingen, die zo regelmatig bij hem langs kwamen. Dit was o.a. het geval met Alberic Dejonckheere.¹⁹⁴

¹⁹³ Dit is onder meer het geval voor boswachter Theophiel Pieters en voor zijn zoon Julien, die op 4 september 1944 door terugtrekkende Duitse troepen werden neergeschoten toen zij documenten wilden redden die door de Duitsers werden verbrand.

¹⁹⁴ Geboren te Oostende op 28 augustus 1893. Op 11 maart 1944 lid van de verzetsgroep M.N.B. Gedetacheerd naar de groep Pulinckx. Op 15 juni 1944 vroeg Charles Formesyn van deze groep aan Dejonckheere om revolverkogels kaliber 7.65 te leveren. Aangehouden te Brugge op 1 juli 1944. Overgebracht naar het concentratiekamp te Blankenburg. Bij de ontruiming van dit kamp neergeschoten op 13 april 1945 te Sarau bij de dodenmars op weg naar Lübeck.

Dankbetuigingen

Wij houden er vooreerst aan om Carla en Georges De Lil hartelijk te danken voor het zeer vriendelijk onthaal dat ons bij hen beiden te beurt viel. Zij hebben al het mogelijke gedaan om ons zoveel mogelijk van informatie en mooi fotomateriaal te voorzien.

Verder danken wij zeker ook: Clairette Bonte, Belgische Vriendenkring Neuengamme, Johan Braet, Karin Brandes (*Gedenkstätte und Museum Trutzhain*), Laurette Buffel, CegeSoma, Omer Cobbaert, Jan Coutteau, Peter Debusschere, Noël Denolf, Bertrand Denys, Pol Denys, Gert De Prins (ARA-AOS), Josef Depuydt, Marcel Desmedt, Cecile D'Hollander, Dienst Archief Geraardsbergen, Luc Geers, Annemie Goethals (*Heemkundekring Ridefort*), Florian Guschl (*KZ-Gedenkstätte Mauthausen*), Franciska Henning (*KZ-Gedenkstätte Neuengamme*), Gemeentebestuur Jabbeke, Hannelore Neyt, Rosa Peere, André Ramon, Rijksarchief Brugge, Rijksarchief Gent, Hilaire Roose, Johnny Simoens, Nadine Tommeleyn, Kathleen Van Acker (ADIV), Omer Vanden Bosch, Heleen Van der Donckt, Luc Vanhollebeke, Kristof Van Mierop, Andrea Verrecas en Rosanne Versyck voor de door hen verstrekte waardevolle inlichtingen.

Colofon

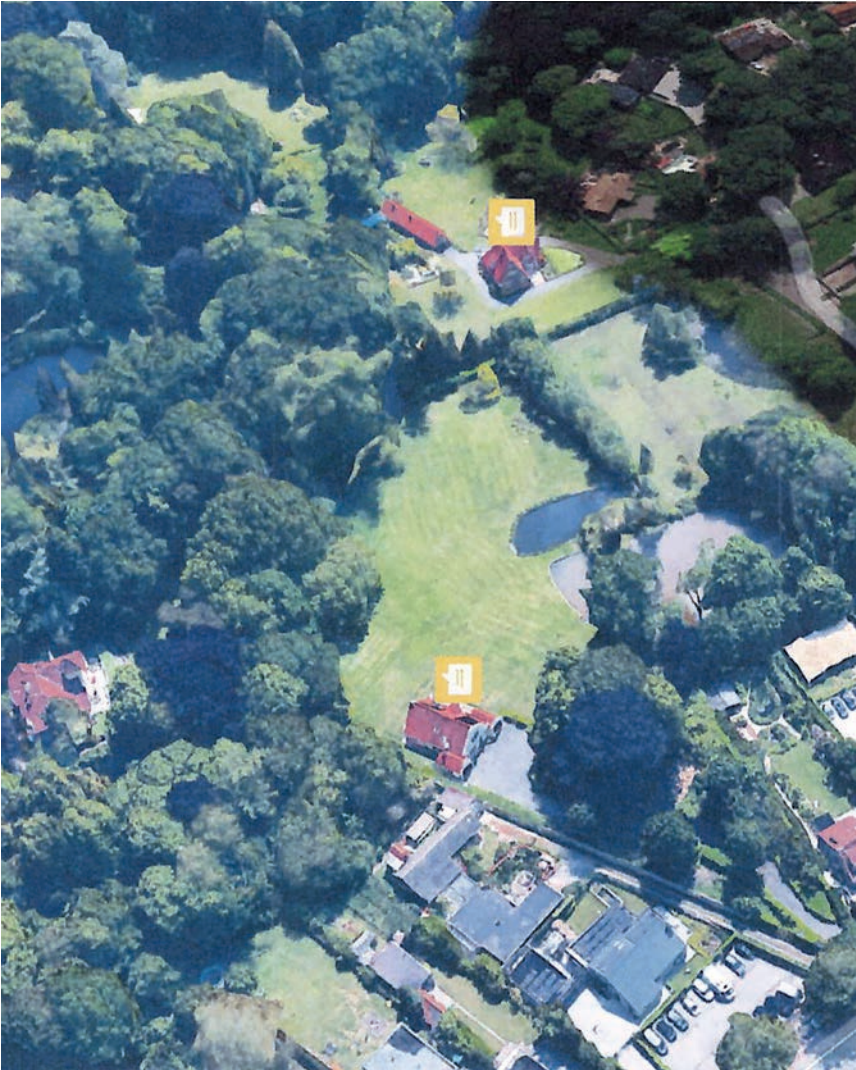
Deze brochure kwam tot stand door de Vaderlanderkes Zedelgem i.s.m. Gemeentebestuur Zedelgem

Auteurs: Patrick Arnou en Johan Verplancke

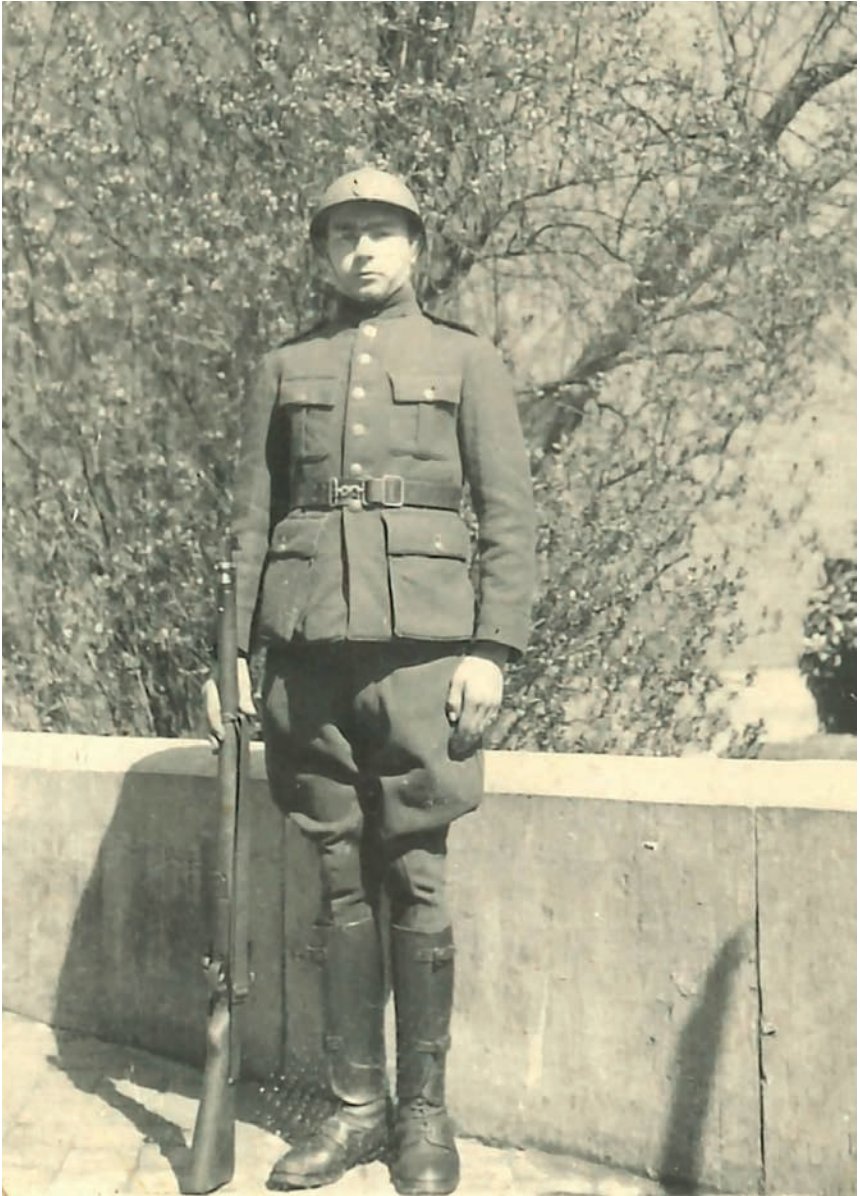
Vormgeving en druk: Drukkerij Eurodesign, Veldegem, Tel. 0475 73 04 16, drukkerijeurodesign@telenet.be

D/2023/2799/1

V.U. Annick Vermeulen, Pater Amaat Vynckelein 1, 8210 Zedelgem

De villa's Pulinckx en Dejans langs de Gistelsesteenweg te Varsenare". (Collectie Peter Debuschere, ©2023 Google Maps™)

Ferdinand De Lil (Collectie Carla De Lil)

Zuil rechts van het oorlogsmonument op de oude begraafplaats bij de Sint-Laurentiuskerk.
Collectie Gemeentearchief Zedelgem, © Henk Rogiers

Zedelgem

